

Debattheft med foreløpig dagsorden, praktiske opplysninger, tidsfrister, samt LO-sekretariatets forslag til debattgrunnlag for LOs handlingsprogram 2025–2029.

LO-kongressen 2025

Velkommen til debatt

foran LOs 36. ordinære kongress

5. til 9. mai 2025

Landsorganisasjonen i Norge

Torggata 12, N-0181 Oslo
E-post: lo@lo.no
Telefon: 23 06 10 00
www.lo.no

Kjære medlemmer og tillitsvalgte i klubber,
foreninger, forbund og lokalledd:

Velkommen til kongressdebatt

Den 5. til 9. mai 2025 samles 300 valgte delegater fra hele LO-familien til kongress i Folkets Hus i Oslo. Der skal vi vedta LOs politikk og planer for perioden 2025 til 2029.

I dette heftet finner du LO-sekretariatets forslag til handlingsprogram for kongressperioden 2025-2029. Det viktigste jeg vil si om dette forslaget, er at det ikke er perfekt. Heldigvis har LO-familien mer enn én million medlemmer og mer enn 60.000 aktive tillitsvalgte. Det er dere som nå skal forbedre sekretariatets utgangspunkt, gjennom å fremme forslag om tillegg, strykninger og endringer. Forslagene sendes inn gjennom forbundene og lokalorganisasjonene.

Nytt program – ny struktur

Utkastet til handlingsprogram har en annen struktur enn det vi vedtok på kongressen i 2022. Det skyldes at vi fra LO-sekretariatets side både har hatt behov for å beskrive og begrunne den norske måten å organisere arbeidsliv og samfunnsliv på, og at vi ønsker å være tydeligere i satsningsområder og prioriteringer. Programforslaget har derfor følgende struktur:

Del 1 gir en beskrivelse av den norske modellen. Hvordan er samfunnet vårt bygget opp, og hvordan bør det videreutvikles for å stå enda sterkere i kampen for frihet og rettferdighet. Formålet er å øke forståelsen både blant tillitsvalgte og medlemmer, men også blant politikere og andre beslutningstakere i samfunnet, for hvordan den norske modellen bidrar til å oppfylle målene om full sysselsetting, rettferdig fordeling og høy verdiskaping.

Del 2 handler om arbeiderbevegelsens verdier og om LOs egen organisasjon. Om hvem vi er, og hva vi er til for. Tidligere har vi vedtatt et eget organisasjonsprogram for LO. Denne gangen forsøker vi å se det organisatoriske og politiske i sammenheng.

Del 3 inneholder 11 strategiske satsningsområder for LO-familien. Det er her du vil finne de mest konkrete politikkforslagene. Samtidig som vi forsøker å analysere den norske modellen i del 1, forsøker vi her å peke ut veien for hvor vi vil videre. Jeg håper dere kommer med mange gode politikkforslag til disse kapitlene.

Din stemme teller

Vi lever i en verden i forandring. Klimaendringer, digitalisering og globalisering kommer til å fortsette å forandre arbeidslivet, samfunnslivet og dagliglivet vårt, i et stadig raskere tempo. Den framtida vi har foran oss skal arbeiderbevegelsen være med å forme.

En samfunnsmodell med små forskjeller og rettferdig fordeling, en sterk velferdsstat og et arbeidsliv der flest mulig får være med og bidra til høy verdiskaping er det beste utgangspunktet for at vi skal klare å møte utfordringene på en god måte. Den norske modellen bygger på et organisert arbeidsliv, en sterk velferdsstat og en ansvarlig økonomisk politikk. LO vil alltid være i sentrum for å forsvare og videreutvikle den norske modellen.

Vårt menneskesyn handler om frihet, likeverd og solidaritet. At alle mennesker har samme verdi. At folk ikke kan rangeres, men at de kan organisere seg og sammen få makt over egne liv. At alle har den samme retten til personlig frihet. Og at personlig frihet er en kollektiv rettighet som bare kan vinnes gjennom felles kamp.

Det som vedtas på LOs kongressen, er det LO skal jobbe for de neste fire årene. Fordi LO har stor makt, blir det vi vedtar ofte norsk politikk. Derfor håper jeg at vi får inn mange gode forslag som sikrer at programmet blir best mulig.

God debatt!

Peggy Hessen Følsvik
LO-leder

Praktiske opplysninger

Forslagsrett til kongressen

Ifølge LOs vedtekter § 4.4, er det forbundene og LOs regionkonferanser som har forslagsrett til kongressen. Debatten i forbundenes grunnorganisasjoner og i fylkene skal munne ut i forslag fra forbundene og regionkonferansene som skal formelt behandles på kongressen.

Dette heftet inneholder LO-sekretariatets forslag til handlingsprogram for kongressperioden 2025–2029, og er grunnlag for debatten og innsending av forslag. Organisatoriske saker er foreslått som en integrert del av handlingsprogrammet.

Grunnorganisasjonene inviteres også til å diskutere de andre sakene som skal behandles på kongressen, se punktet Foreløpig dagsorden.

Foreløpig dagsorden

LOs sekretariat vedtok 23.10.2023 at LOs 36. ordinære kongress skal avholdes i tidsrommet 5. til 9. mai 2025, og vedtok følgende forslag til foreløpig dagsorden for kongressen:

1. Åpning
2. Konstituering
3. Beretninger
4. Regnskaper
5. LOs egen organisasjon
6. Vedtekter
7. Den faglige og politiske situasjonen
8. Handlingsprogram
9. Hovedavtalene
10. Valg
11. Avslutning

Nyttige bakgrunnsdokumenter

Følgene bakgrunnsdokumenter kan være nyttige:

Hovedavtalen for det aktuelle området
LOs vedtekter
LOs handlingsprogram 2022–2025
Uttalelser fra LO-kongressen 2022

Disse dokumentene finner dere på LOs nettsider: www.lo.no. Dokumenter kan også fås ved henvendelse til LOs regionkontorer eller til LOs informasjons- og rådgivningsavdeling.

Slik går dere fram

Det er forbundene og LOs regionkonferanser som har forslagsrett til kongressen. Forslag fra forbundenes organisasjonsledd, klubber, foreninger og avdelinger må derfor sendes til det aktuelle forbundet. Forslag fra LOs lokalorganisasjoner må sendes til LOs regionkontorer. De innsendte forslagene vil være grunnlag for forbundene og regionkonferansene når de skal forme ut og vedta sine forslag til kongressen.

Forslagene skal inneholde:

- Navnet på klubb/forening/avdeling/lokalorganisasjon
- Hvilket dagsordenpunkt forslaget fremmes til
- Forslaget
- Begrunnelse
- Forslag til handlingsprogrammet bør angi linjenummer, og om man ønsker å legge til, stryke eller endre en setning.

Husk: Bare ett tema per forslag!

Frister

Fristene for innsending av forslag er behandlet i LOs sekretariat 23.10.2023, og fastsatt i henhold til vedtektene slik:

Klubber, fagforeninger og avdelinger sender sine forslag til sitt fagforbund innen **1. august 2024**

LOs lokalorganisasjoner sender sine forslag til LOs regionkontor innen **1. august 2024**

Forbundene og LOs regionkonferanser sender sine forslag til LO innen **1. november 2024**

På grunnlag av de innsendte forslagene fra forbundene og LOs regionkonferanser, utarbeider LO-sekretariatet innstillinger til vedtak til punktene på dagsorden. Disse sendes organisasjonsleddene innen 1. mars 2025.

Abonner på nyhetsbrev

Følg kongressforberedelsene og få andre nyheter fra fagbevegelsen med gratis abonnement på LOs nyhetsbrev: www.lo.no/nyhetsbrev

Forslag til LOs handlingsprogram 2025–2029

Innhold

1	1. Den norske modellen	4
2	1.1 Målene for den norske modellen	4
3	1.2 Virkemidlene i den norske modellen	6
4	1.3 Den norske modellens evne til å håndtere utfordringer	13
5	1.4 Norge i verden	14
6	2. Hvem vi er, og hva vi er til for	18
7	2.1 Arbeidsfolks stemme i samfunnet – og på arbeidsplassene	18
8	2.2 Likestilling, inkludering, mangfold	19
9	2.3 Styrke gjennom antall	20
10	2.4 Styrke gjennom bredde og samhold	20
11	2.5 Tillitsvalgte	21
12	2.6 LO lokalt og regionalt	21
13	2.7 Ungdom og student	21
14	2.8 Fagligpolitisk samarbeid	22
15	2.9 Informasjonsarbeid og kunnskapsspredning	23
16	2.10 LOfavør	23
17	2.11 Tariffpolitikken	24
18	3. Strategiske satsningsområder	27
19	3.1 Trygt arbeidsliv for alle	27
20	3.2 Inkludering i arbeidslivet	34
21	3.3 Rettferdig grønt skifte	36
22	3.4 Et rettferdig pensjonssystem	41
23	3.5 Styrke kvinners økonomiske frihet	45
24	3.6 Livslang læring	47
25	3.7 Offentlig velferd	51
26	3.8 Sterkere totalberedskap	53
27	3.9 Internasjonal demokratibyggning	57
28	3.10 Styrke den demokratiske deltakelsen	59
29	3.11 Ungdom og organisert arbeidsliv	62

30 1. Den norske modellen

31 Arbeiderbevegelsens visjon er et samfunn der alle kan leve gode og frie liv i et
32 ansvarlig fellesskap, og der alle har lik verdi. Samfunnet og økonomien må
33 organiseres slik at denne visjonen ikke bare er et uopnåelig ideal, men noe
34 som kan oppnås gjennom praktisk politikk.

35 Norge har kommet lengre enn de fleste andre land i å nå denne visjonen. Det skyldes at
36 arbeiderbevegelsen har vært en drivkraft, med klare mål for samfunnsorganiseringen, og
37 at vi har etablert virkemidler som gjør det mulig å nå disse målene. Det organiserte
38 arbeidslivet, med frontfagsmodellen som grunnlag for den samordnede lønnsdannelsen,
39 utgjør selve kjernen i den norske modellen.

40 Arbeiderbevegelsen forsto tidlig at vi måtte ha både faglig styrke og politisk innflytelse for
41 å påvirke samfunnet og arbeidslivet til det beste for medlemmene. Det er gjennom den
42 faglige styrken vi kan koordinere lønnsdannelsen og forhandle tariffavtaler, mens den
43 politiske innflytelsen trengs for å kjempe fram viktige samfunnsreformer, en aktiv
44 fordelingspolitikk, gode, universelle velferdsordninger, et sterkt arbeidsmiljøregelverk og
45 rammevilkår som legger til rette for å utvikle og trygge arbeidsplassene. Det faglige og
46 politiske arbeidet er gjensidig avhengig av hverandre. Det er gjennom styrken i arbeidslivet
47 vi får politisk innflytelse, og de politiske gjennomslagene våre bidrar til bedre arbeidsvilkår
48 for medlemmene.

49 Selv om den norske modellen har ligget fast i mer enn et halvt århundre, er den ikke
50 statisk. Den endrer både form og innhold etter utfordringene den møter. Den norske
51 modellen bygger ikke på å fjerne interessemotsetninger i samfunnet, men på å etablere
52 mekanismer for å finne kompromisser og felles løsninger. Gjennom å bygge tillit mellom
53 befolkningen og institusjonene har modellen bidratt til å redusere
54 interessemotsetningene i det norske samfunnet.

55 Det er ingen selvfølge at den norske modellen vil bestå gjennom det århundret vi nå er
56 inne i. For å sikre modellen, kreves enighet om målene og virkemidlene, og forståelse av
57 sammenhengen mellom disse. Det krever at LO og resten av arbeiderbevegelsen har kraft
58 og vilje til å sette den norske modellen i førersetet for politikken. LO ser det som sin
59 viktigste samfunnspolitiske oppgave å styrke, forsvare og utvikle den norske modellen.

60 1.1 Målene for den norske modellen

61 Den norske modellen bygger på tre grunnleggende målsettinger som alle er mulige å
62 oppnå gjennom en tilpasning av virkemidlene.

63 1.1.1 Mål nummer en: Arbeid til alle

64 Et arbeid å gå til og en lønn å leve av er grunnleggende menneskerettigheter og har stor
65 verdi for den enkeltes liv. Arbeid er grunnlag for inntekt og økonomisk frihet, men også
66 viktig for sosial tilhørighet, for mulighetene til innflytelse, læring, utvikling og helse.

67 Forutsetningen for å realisere dette er et mer inkluderende og tilrettelagt arbeidsliv med
68 rom også for dem som ikke har hundre prosent arbeidskapasitet.

69 Arbeid til alle er også viktig for å få til en god samfunnsutvikling. Den norske modellen er
70 avhengig av høy sysselsetting for å være bærekraftig. Uten nok folk i jobb kan vi ikke betale
71 for velferden.

72 For arbeiderbevegelsen er full sysselsetting en konkret og oppnåelig ambisjon, slik at alle
73 arbeidsføre mennesker skal kunne livnære seg av eget arbeid. Samtidig skal alle som av
74 ulike grunner ikke er arbeidsføre også kunne leve gode liv. Den koordinerte
75 lønnsdannelsen er en forutsetning for at ambisjonen om full sysselsetting er mulig, og gjør
76 at finanspolitikken og pengepolitikken også kan innrettes med full sysselsetting som
77 hovedmål.

78 **1.1.2 Mål nummer to: Høy verdiskaping**

79 Verdiskaping skjer når mennesker arbeider, alene eller i fellesskap, og med naturressurser
80 og kapital som innsatsfaktorer. Det produseres varer eller tjenester som har verdi for
81 andre mennesker. Verdiskaping foregår i alle sektorer, både offentlig og privat, og i alle
82 bransjer. Hvorvidt arbeidet betales for over skatteseddelen, mellom aktører i et marked,
83 eller om det er ubetalt, er ikke avgjørende for om arbeidet som gjøres, skaper verdier.

84 Fordi arbeid er en knapp ressurs i ethvert samfunn, er det nødvendig å bruke denne
85 ressursen mest mulig effektivt. Dette innebærer at vi som samfunn må prioritere
86 arbeidskraft på en måte som ikke bare sikrer produktivitet, men reell bærekraft. Flest
87 mulig må settes i stand til å delta i verdiskapingen i en så stor del av livet som mulig. Dette
88 stiller krav til sosialpolitikken, helsepolitikken, arbeidsmarkedspolitikken,
89 kompetansepolicyen og den økonomiske politikken. Målet om høy verdiskaping henger
90 derfor tett sammen med målet om arbeid til alle.

91 Høy og stigende verdiskaping er bare mulig dersom vi lykkes i å øke produktiviteten. Det
92 forutsetter et lærende arbeidsliv der arbeidstakernes kompetanse hele tiden øker, og der
93 vi arbeider systematisk for å styrke kompetansemiljøene i virksomhetene. Det forutsetter
94 at faste, hele og trygge stillinger er normen i arbeidslivet. Det gir det beste grunnlaget for
95 kompetanseutvikling og partssamarbeid på arbeidsplassene.

96 **1.1.3 Mål nummer tre: Rettferdig fordeling**

97 LOs visjon er et samfunn der alle har samme verdi, og kan leve frie og gode liv. Da må
98 makt og ressurser være rettferdig fordelt, men også goder og byrder. Slik bygger vi et
99 samfunn preget av høy grad av tillit, lavt konfliktnivå og stor personlig frihet for
100 enkeltmenneskene. Et slikt samfunn er bedre egnet for verdiskaping enn samfunn med
101 større forskjeller.

102 Lønnsdannelsen og det kollektive forhandlingssystemet er den viktigste
103 fordelingsmekanismen i samfunnet. Den avgjør balansen mellom arbeid og kapital, og
104 sikrer at rammene for lønnsveksten er lik i alle sektorer og bransjer. Fordelingen som skjer
105 gjennom lønn, må samtidig støttes opp av fordeling via skattesystemet og fordeling
106 gjennom velferdstjenestene og offentlige overføringer. Også fastsettelse av ytelser og
107 utdannings- og kompetansepolicyen som gir like muligheter til livslang læring, er viktige
108 fordelingsmekanismer.

109 **1.2 Virkemidlene i den norske modellen**

110 Den norske modellen er en måte å organisere arbeidsliv, lønnsdannelse,
111 velferdsordninger og økonomisk styring på som sikrer at full sysselsetting, høy
112 verdiskaping og rettferdig fordeling er mulig på samme tid. Den bidrar til at dette kan
113 opprettholdes i tider med skiftende rammebetingelser, som teknologi, migrasjon, klima og
114 demografi. Det er en modell for å skape og å dele. Målene vi har satt for det norske
115 samfunnet kan bare nås dersom vi har de nødvendige virkemidlene.

116 Modellen benytter seg både av topartssamarbeidet gjennom samarbeid og forhandlinger
117 mellom partene i arbeidslivet, og trepartssamarbeidet der myndighetene også deltar. På
118 denne måten oppnår vi et høyt tillitsnivå i samfunnet, som er verdifullt i seg selv, og som
119 bidrar ytterligere til å nå samfunnsmålene vi har satt oss.

120 I modellen ligger landsomfattende tariffavtaler, et høyt lønnsnivå og rettferdige velferds-
121 og inntektssikringsordninger. Dette motvirker dumping av lønns- og arbeidsvilkår, og
122 bidrar til at arbeids- og næringsliv investerer i ny og bedre teknologi, kunnskap og
123 organisering. Slik har vi bygget et samfunn som er ett av de mest tilpasningsdyktige,
124 omstillingsvennlige, rettferdige og produktive i verden.

125 Den norske modellen bygger på tre pilarer:

126 **Organisert arbeidsliv:** En koordinert lønnsdannelse forankret i et godt organisert
127 arbeidsliv med sterke og representative organisasjoner.

128 **Ansvarlig økonomisk styring:** Demokratisk kontroll over og ansvarlig styring av
129 økonomien sterkt rettet inn mot målet om full sysselsetting.

130 **En sterk velferdsstat:** En sterk, fellesfinansiert velferdsstat.

131 Dette understøttes også av andre politikkområder, som innrettes med tanke på høy
132 sysselsetting, høy verdiskaping og rettferdig fordeling.

133 **1.2.1 Organisert arbeidsliv**

134 Det er det organiserte arbeidslivet og den koordinerte lønnsdannelsen som er grunnlaget
135 for den norske modellens virkemåte. Bare gjennom en koordinert lønnsdannelse er vi i
136 stand til å sikre full sysselsetting, høy verdiskaping og rettferdig fordeling på samme tid. I
137 samfunn som mangler den koordinerte lønnsdannelsen slår dette som regel ut i høyere
138 ledighet, ofte også med lavere verdiskaping og større forskjeller. Det skyldes at
139 arbeidsledighet blir brukt som verktøy i den økonomiske politikken for å hindre lønns- og
140 prisspiraler.

141 Den koordinerte lønnsdannelsen er samtidig bare mulig å ivareta dersom
142 organisasjonsgraden og tariffdekningen er høy, og når den understøttes av sterke
143 institusjoner på nasjonalt nivå. For LO er det derfor en viktig oppgave å øke
144 organisasjonsgraden i norsk arbeidsliv, og å opprette flere tariffavtaler. Dette forutsetter
145 klare partsforhold i arbeidslivet, der det er tydelig hvem som er arbeidsgiver og hvem som
146 er arbeidstaker. Forretningsmodeller som har til hensikt å unndra seg
147 arbeidsgiveransvaret utfordrer den norske modellen. LO jobber systematisk mot en slik
148 utvikling.

149 Samtidig arbeider LO for å opprettholde og styrke institusjonene som understøtter
150 arbeidslivspilaren i den norske modellen. Dette omfatter Arbeidsretten, Riksmekleren, Det
151 tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) og Kontaktutvalget mellom
152 regjeringen og arbeidslivets parter, men også mer uformelle, tillitsbaserte arenaer for
153 dialog og samarbeid.

154 **Frontfagsmodellen**

155 Frontfagsmodellen er det viktigste elementet i arbeidslivspilaren. Den innebærer at
156 konkurranseutsatte næringer forhandler først, og setter normen for de andre oppgjørene.
157 På denne måten løsrives lønnsveksten fra etterspørselen i lokale arbeidsmarkeder, og
158 knyttes i stedet til bedriftenes lønnsevne. Dermed unngår man skadelige lønns- og
159 prisspiraler. Dette muliggjør i sin tur bruk av finans- og pengepolitikken til å holde
160 arbeidsledigheten lav, uten høy prisvekst og tap av konkurranseevne.

161 Frontfagsmodellen ivaretar konkurranseutsatte næringer, gir rettferdig fordeling både
162 mellom arbeid og kapital og mellom yrkesgrupper, støtter opp under
163 samfunnsøkonomien og bremser arbeidsledigheten. Frontfagsmodellen innebærer at det
164 er lønnsevnen i konkurranseutsatte næringer som må sette rammene for hele arbeidslivet
165 dersom målene om full sysselsetting, rettferdig fordeling og høy verdiskaping skal nås.
166 Frontfagsmodellen er ikke til hinder for at det kan gis kompensasjon til grupper som
167 systematisk og over tid har blitt hengende etter i lønnsutviklingen.

168 **Fordeling gjennom lønn**

169 Lønn skal avtales mellom partene i tariffoppgjør gjennom frie forhandlinger.
170 Lønnsdannelsen og det kollektive forhandlingssystemet er den viktigste
171 fordelingsmekanismen i samfunnet. Den avgjør balansen mellom arbeid og kapital, sikrer
172 inntekten for arbeidstakerne og påvirker sysselsetting og arbeidsløshet på en avgjørende
173 måte.

174 Den kollektive lønnsdannelsen gir mindre lønnsforskjeller enn det en mer
175 markedsbestemt lønnsdannelse ville gi. Den gjør det mulig å løfte de lavest lønte, og å
176 arbeide for likelønn mellom kjønnene. Samtidig er frontfagsmodellen orientert mot å
177 styrke næringslivets konkurranseevne og sikre full sysselsetting. Arbeid til alle bidrar i seg
178 selv til mindre forskjeller.

179 En samordnet lønnsdannelse gjør det også mulig å bruke tariffoppgjørene til å
180 gjennomføre eller understøtte sosiale reformer i samfunnet. Koordineringen som skjer
181 gjennom forhandlingene, legger også grunnlaget for å sikre at framforhandlede rettigheter
182 og goder kan gjøres gjeldende for arbeidstakere i sektorer som har et svakere
183 utgangspunkt for forhandlinger.

184 Oppslutningen om en samordnet lønnsdannelse kan utfordres dersom bonuser og
185 topplederlønningene øker mer enn andre lønninger. LO vil derfor jobbe for at
186 lønnsveksten blant ledere og andre som ikke er omfattet av den kollektive lønnsdannelsen
187 ikke skal være høyere enn for vanlige arbeidstakere. Oppslutningen om en samordnet
188 lønnsdannelse utfordres også hvis balansen mellom arbeid og kapital forskyves i eiernes
189 favør.

190 *Den norske mikromodellen*

191 Med utgangspunkt i systemet for lønnsdannelse kan sterke arbeidslivsparter også bidra til
192 å løse andre utfordringer på både virksomhets- og samfunnsnivå. Lokalt samarbeider
193 partene om omstillinger, implementering av ny teknologi og kompetanseheving.
194 Partssamarbeidet på arbeidsplassene er også rammen for lokale lønnsforhandlinger.
195 Dette kalles den norske mikromodellen. For at denne skal fungere godt, trengs det en jevn
196 maktbalanse. Det krever høy organiseringsgrad og aktive klubber og tillitsvalgte med
197 sterke fagforeninger og landsomfattende tariffavtaler i ryggen.

198 *Trepartssamarbeid på samfunnsnivå*

199 Trepartssamarbeid på samfunnsnivå er en viktig kanal for å nå LOs mål. Når arbeidslivets
200 parter trekkes med i reformarbeid og omstillingsprosesser, blir det mulig å utforme gode
201 løsninger for hele samfunnet, og å sette disse ut i livet. Hvis samfunnsstyring og
202 reformarbeid skal ha legitimitet i befolkningen forutsetter dette at finans- og
203 pengepolitikken rettes inn for å sikre full sysselsetting og rettferdig fordeling.

204 LO skal være en konstruktiv partner både for arbeidsgiverne og myndighetene, uavhengig
205 av politisk flertall. Vi vil bidra til reformer som kan understøtte målene om full
206 sysselsetting, høy verdiskaping og rettferdig fordeling innenfor rammene av et organisert
207 arbeidsliv, ansvarlig økonomisk styring og en sterk, fellesfinansiert velferdsstat.

208 Bærekraftarbeid på den enkelte arbeidsplass må foregå gjennom bestemmelsene i
209 tariffavtalene. Partene i arbeidslivet må sammen sørge for at arbeidsgivere og
210 arbeidstakere får økt kompetanse om miljø og bærekraft og bidra til nødvendige
211 omstillinger i grønn retning. Flere arbeidsgivere må forpliktes i bærekraftarbeidet gjennom
212 tariffavtalene.

213 *Faglige rettigheter*

214 Arbeiderbevegelsen har bidratt til å bygge det arbeidslivet vi har i dag, gjennom å
215 forhandle fram kollektivavtaler og å kjempe fram rettigheter gjennom lowerket. Faste
216 ansettelser og heltidsstillinger er grunnmuren i arbeidslivet. Det sikrer trygghet for
217 arbeidstakerne og kompetanse på arbeidsplassene. Høy yrkesdeltakelse blant kvinner har
218 bidratt til økonomisk vekst så vel som økt frihet for større deler av befolkningen.

219 Målet om arbeid til alle henger nært sammen med kravene om at alle skal ha en lønn å
220 leve av, gode muligheter til å utvikle seg gjennom yrkeslivet, og at alle har krav på et godt
221 fysisk og psykisk arbeidsmiljø. Retten til arbeid er ikke tilstrekkelig oppfylt i et samfunn
222 med arbeidende fattige, eller et i arbeidsliv der folk blir syke av å jobbe. LO vil derfor
223 fortsette sitt arbeid for å løfte lavlønnsgruppene, for å sikre likelønn, for å styrke
224 arbeidstakernes muligheter til kompetanseutvikling og medbestemmelse, og for å styrke
225 det fysiske og psykososiale arbeidsmiljøet på norske arbeidsplasser.

226 ILOs kjernekonvensjoner skal være bunnplanken i det norske arbeidsliv og LO vil arbeide
227 for at ILOs kjernekonvensjoner tas inn i Menneskerettsloven og gis forrang for annen
228 lovgivning.

229 **1.2.2 Ansvarlig økonomisk styring**

230 Frontfagsmodellen, den koordinerte lønnsdannelsen og arbeidslivspolitikken gjør det
231 mulig å føre en politikk for full sysselsetting, høy verdiskaping og rettferdig fordeling

232 innenfor ansvarlige økonomiske rammer. Dermed er det mulig å nå målene i den norske
233 modellen, uten at dette slår ut i lønns- og prisspiraler, svekket produktivitet eller svekket
234 konkurransevne.

235 *Den økonomiske politikken*

236 LO mener at full sysselsetting må være det viktigste målet for den økonomiske politikken i
237 Norge. Da er det viktigste virkemiddelet å føre en økonomisk politikk for høy etterspørsel
238 og verdiskaping. De ulike delene av den økonomiske politikken; finanspolitikken,
239 pengepolitikken og inntektspolitikken må jobbe sammen for mest mulig effektivt resultat
240 og stabilitet i den økonomiske utviklingen. Det er avgjørende å unngå store svingninger i
241 sysselsettingen. En aktiv arbeidsmarkedspolitikk er en viktig for å understøtte dette.

242 I den norske modellen er lønnsdannelsen samordnet og koordinert på tvers av sektorer.
243 Dermed trenger ikke arbeidsledigheten å være et stabiliserende virkemiddel i den
244 økonomiske politikken. Den norske modellen er nemlig rigget slik at vi kan ha lav ledighet
245 uten at det går utover konkurransevnen for norsk næringsliv eller at det slår ut i sterk
246 prisvekst. Frontfagsmodellen gir et handlingsrom for at den økonomiske politikken kan
247 innrettes mot å holde høy etterspørsel i økonomien.

248 En aktiv bruk av den økonomiske politikken for å nå målet om full sysselsetting krever
249 solide statsfinanser og langsiktig finansiell bærekraft. Petroleumsressursene tilhører
250 dessuten også framtidige generasjoner og må forvaltes forsvarlig. Når den norske
251 modellen sikrer høy sysselsetting og verdiskaping gjennom dens iboende mekanismer, er
252 også inntektsveksten og etterspørselen høy uten stimulering gjennom den økonomiske
253 politikken. På den måten innebærer trygg økonomisk styring med mål om full sysselsetting
254 også en økonomisk politikk som er langsiktig og finansiell bærekraftig.

255 *Skattepolitikken*

256 Et effektivt og omfordelende skattesystem er avgjørende både for å finansiere velferd og
257 for en rimelig inntektsfordeling etter skatt. De som har mest, må betale mest. Derfor må
258 skattesystemet bli mer progressivt. Skatt på formue er viktig for å bidra til utjevning og
259 rettfærdig fordeling. Skatte- og avgiftspolitikken skal brukes for å sikre arbeidsplasser,
260 verdiskaping, bosetting og fordeling.

261 Skattesystemet må innrettes på en slik måte at man sikrer et bredt skattegrunnlag der alle
262 bidrar til fellesskapet, samtidig som man forhindrer skatteflukt og skattetilpasninger. LO vil
263 derfor arbeide for et skattenivå og et skattegrunnlag som kan opprettholde og styrke
264 velferdsstaten. Det må også omfatte tiltak for å bekjempe svart arbeid, sosial dumping,
265 arbeidslivskriminalitet, korrupsjon, skatteunndragelser og skatteflukt, som svekker
266 velferdsstatens finansieringsgrunnlag.

267 Selskaper som arbeider gjennom digitale medier eller plattformer, må reguleres på en
268 effektiv måte slik at også disse aktørene bidrar til velferdsstaten. Økt beskatning av
269 finanssektoren vil både kunne bidra til å finansiere velferdsstaten og til bedre fungerende
270 finansmarkeder. Skatteetaten må ha et godt utbygget kontrollapparat med lokale
271 avdelinger for å hindre skatteunndragelser og sikre statens og kommunenes
272 skatteinngang.

273 Det er viktig at alle selskaper som tjener penger i Norge også skatter til Norge, uavhengig
274 av hvor selskapet har sitt hovedkontor. Dette gjelder også teknologigigantene. Dette vil
275 være viktig for at konkurransevilkårene blir like, og at økonomien til norske medier ikke
276 svekkes ytterligere.

277 *Næringspolitikken*

278 Bedriftene er arenaer for de ansattes arbeidsinnsats og verdiskaping i privat sektor. Et
279 lønnsomt og utviklende næringsliv er en forutsetning for verdiskaping, trygge jobber, en
280 god lønn og skatteinngang til fellesskapet. Arbeidstakerne har minst like stor interesse
281 som eierne av at bedriftene går godt.

282 Med en liten, åpen økonomi er Norge avhengig av utstrakt handel med utlandet. I noen
283 sektorer produserer Norge mye mer enn vi selv kan bruke. I andre sektorer er vi
284 avhengige av å importere det vi skal bruke. Eksportindustrien har en sentral rolle for å
285 finansiere nødvendig import. Norske selskaper lever i et fellesskap med sine kunder i
286 Europa og resten av verden, og er avhengige av forutsigbare rammebetingelser for
287 internasjonal handel.

288 Grunnlaget for å få solgt norske varer og tjenester i utlandet er at næringslivet produserer
289 varer og tjenester til en kvalitet og pris som er minst like god som konkurrentene ute. Det
290 skal skje samtidig som norske virksomheter tilbyr lønninger og arbeidsvilkår på et høyt
291 nivå og virksomhetene leverer overskudd som er grunnlaget for ansvarlig lønnsvekst og
292 fordeling. Dette krever enorm innsats og evne til omstilling. En politikk for verdiskaping er
293 en politikk for lønnsomhet, investeringer, omstilling og kontinuerlig forbedring, og en
294 forutsetning for fordeling. LO vil aldri akseptere nedadgående lønns- og kjøpekraftspiraler
295 som strategi for norsk næringsliv, men heller vektlegge de elementene som bringer økt
296 lønnsomhet til virksomhetene.

297 Norges fortrinn i internasjonal konkurranse skapes i en kombinasjon av den kompetansen
298 den norske arbeidsstyrken besitter, og av våre naturressurser og naturgitte fortrinn. Fra
299 naturen har vi fått store ressurser i form av plass, hav, mineraler, olje, gass, vind, skog, fisk,
300 sol og mye annet. En viktig del av Norges suksess er å foredle disse ressursene ved hjelp
301 av kunnskap, erfaring og arbeid.

302 For at Norge ikke kun skal være en råvareprodusent, må offentlige virkemidler brukes til å
303 koordinere innsats og investeringer slik at verdiskaping kan hentes ut i lange verdikjeder
304 på områder hvor vi har gode forutsetninger for å lykkes.

305 Næringspolitikken er spesielt virksom i den norske modellen, der partene deltar aktivt i
306 både utviklingen og implementeringen. Verdiskapingen i privat sektor utsettes for stadige
307 skiftende forutsetninger og utfordringer. Noen av disse håndteres av
308 markedsmekanismer, der mekanismene i den norske modellen er særlig effektive. Det
309 gjelder for eksempel evne til å ta i bruk ny teknologi, omorganisere, finne nye markeder og
310 øke kompetansenivået. Andre utfordringer klarer ikke markedsmekanismene alene å
311 håndtere. Det kan skyldes koordineringsproblemer eller svikt i grunnleggende
312 markedsforutsetninger. For eksempel er ikke klimaproblemene i tilstrekkelig grad tatt inn i
313 privatøkonomiske beslutninger. Omstillinger i privat sektor krever derfor en aktiv
314 næringspolitikk for å bøte på sviktende markedsbeslutninger.

315 **1.2.3 En sterk velferdsstat**

316 Vi trenger en sterk velferdsstat for å sikre rettferdig fordeling av verdiskapingen og gode
317 velferdsordninger for hele befolkningen. En sterk velferdsstat bidrar til å gi det enkelte
318 samfunnsmedlem trygghet og frihet i alle livets faser. Den bygger tillit
319 samfunnsmedlemmene imellom, og mellom samfunnsmedlemmene og institusjonene.
320 Tillit reduserer konflikter, kriminalitet og utrygghet. En sterk velferdsstat er også en viktig
321 forutsetning for et velfungerende arbeids- og næringsliv, blant annet gjennom
322 utdanningssystemet. Velferdsstaten gir arbeidstakerne trygghet under
323 omstillingsprosesser som privat sektor er avhengig av for å opprettholde og styrke
324 lønnsomheten.

325 Velferdstjenester i offentlig regi, finansiert over skatteseddelen, gjør det mulig å yte gode
326 tilbud til alle innbyggere, uavhengig av alder, kjønn, sosial- og økonomisk status eller
327 bosted. Det forutsetter tilstrekkelige økonomiske rammer, og at velferdstjenestene er godt
328 organisert. En aldrende befolkning gjør at behovet for helse-, sosial- og omsorgstjenester
329 vil øke framover. Knapphet på arbeidskraft blir en stor utfordring. Ostehøvelkutt og
330 underfinansiering av velferdsstaten under borgerlige regjeringer har ført til at
331 ressurs situasjonen i offentlig sektor er anstrengt. Det er behov for en tillitsreform og økte
332 ressurser for at sektoren skal kunne oppfylle samfunnsoppdraget sitt på en god måte.

333 *Velferd, ikke marked*

334 Markedskreftene er viktige redskap for produksjon og utveksling av varer og tjenester.
335 Men markedskreftene har begrensninger. Offentlig tjenesteyting og trygdeordninger ble
336 gradvis utviklet for å gi bedre kollektive løsninger, større trygghet og mer likhet enn det
337 private, markedsmessige forsikringer kan gi. LO vil arbeide for at velferdstjenester skal
338 være fellesfinansiert og eies og drives av det offentlige.

339 De felles velferdsordningene utfordres av en økende privat rikdom som gjør at mange kan
340 kjøpe seg bedre eller raskere tjenester i det private markedet enn det som det offentlige
341 klarer å tilby. Dette undergraver ikke bare de universelle ordningene. Det innebærer også
342 en kamp om kompetent arbeidskraft og er en trussel mot arbeidstakernes rettigheter og
343 pensjonsvilkår.

344 LO vil styrke de felles velferdsordningene i takt med den øvrige velstandsutviklingen for å
345 begrense etterspørselen etter private løsninger. Forventningene til det offentlige tilbudet,
346 for eksempel helsevesenet, vokser med økt privat velstandsnivå. Det offentlige tilbudet må
347 være så bra at det ikke er behov for å kjøpe et privat tilbud.

348 *Styring i offentlig sektor*

349 Offentlig sektor skal være underlagt politisk styring med basis i faglighet og tillit til de
350 ansatte og i reell medbestemmelse. Mål- og resultatstyringen har ført til målforskyvning,
351 unødig byråkrati, fragmentering av ansvar og detaljstyring. Styringssystemene i offentlig
352 sektor må endres for å styrke medbestemmelse og medvirkning. Det er derfor behov for å
353 utvikle tillitsreformen i offentlig sektor. Dette vil føre til bedre kvalitet på offentlige
354 tjenester enn dagens markedsstyringsprinsipper. LO vil derfor arbeide for at
355 tillitsreformen i offentlig sektor gjennomføres, slik at de ansatte får tid og mulighet til å yte
356 gode tjenester til alle innbyggere.

357 ***Fordeling gjennom overføringer og offentlig tjenesteyting***

358 For LO er det et grunnleggende mål at flest mulig kan forsørge seg selv og sin familie
359 gjennom eget arbeid. En inntekt å leve av sikrer den enkelte frihet til å ta egne valg, og gjør
360 det mulig for alle å ta del i verdiskaping og finansiering av vår felles velferd. Samtidig som
361 de som ikke er i stand til å arbeide sikres livsopphold. Et viktig særtrekk ved den norske
362 modellen er at fellesskapet trår til ved arbeidsledighet, sykdom og uførhet.

363 Universelle velferdsordninger bidrar til å redusere økonomisk ulikhet. Overføringer og
364 tilgang på gode velferdstjenester gjennom velferdsstaten motvirker fattigdom, forsterker
365 utjevningen mellom grupper i samfunnet og omfordeler fra de som har mye, til de som
366 har lite, der utjevning gjennom lønssystemet eller skattesystemet ikke strekker til.
367 Velferdsordningene gir inntektssikring ved omstillinger i arbeids- og næringslivet og bidrar
368 til å redusere fall i sysselsettingen og dermed ulikheten.

369 Dagens sykelønnsordning, som sikrer alle full lønn under sykdom, gir trygghet for den
370 enkelte og bidrar til et mer inkluderende arbeidsliv. Det har stor verdi for den enkelte
371 arbeidstaker, men også for samfunnet som helhet, fordi det styrker arbeidskrafttilgangen
372 og den samfunnsøkonomiske bærekraften. LO skal være en garantist for at
373 sykelønnsordningen består.

374 Trygder og andre økonomiske støtteordninger må være utformet slik at det er mulig å leve
375 fullverdige liv uavhengig av om man er i stand til å arbeide. Nivået på velferdsordningene
376 må øke i takt med den generelle velferdsutviklingen. Det er også viktig å se de ulike
377 velferdsytelsene i sammenheng.

378 Universelle, fellesfinansierte og ikke-behovsprøvde velferdsordninger med liten eller ingen
379 egenbetaling fra den enkelte er bærebjelker i den norske velferdsstaten, enten det dreier
380 seg om helsetjenester, utdanning eller annen velferd. Dette betyr mest for de som har
381 minst, men det sikrer bred oppslutning om velferdsordningene og fellesfinansieringen av
382 den i alle deler av befolkningen. Det er en viktig verdi i det norske samfunnet at alle,
383 uavhengig av økonomi eller klassebakgrunn, har tilgang til de samme tjenestene og
384 institusjonene. Dette styrker tilliten og solidariteten i befolkningen og virker omfordelende
385 mellom de som har mye, og de som har lite.

386 Norge trenger en boligpolitikk som reduserer, og ikke øker, de sosiale og geografiske
387 forskjellene. Boligpolitikken må bli en del av fordelings- og velferdspolitikken. Boligpolitikk
388 ble tidligere brukt til å utjevne forskjeller i Norge, men er nå en sterk faktor for en ny og
389 høy formuesulikhet. Denne vil også gå i arv. I dag er 70 prosent av privat formue i Norge
390 bolig. Høye boligpriser i byene gjør at stadig flere unge og tilflyttere ikke har råd til å kjøpe
391 bolig. I store deler av distriktene er derimot boligprisene så lave at boligbyggingen har
392 stoppet opp. Dette har skapt boligmangel, svekket mobilitet i arbeidsmarkedet og en sterk
393 formuesulikhet mellom by og bygd.

394 ***Arbeidsmarkeds- og kompetansepolitikk***

395 Norge har lyktes bedre enn de fleste andre land med å forvalte de menneskelige
396 ressursene – til å holde høy stabil sysselsetting, sørge for en godt utdannet befolkning,
397 relativt gode vilkår for læring i arbeidslivet og for at befolkningens kompetanse utnyttes
398 godt.

399 Et arbeidsliv som er inkluderende og produktivitetsfremmende er et lærende arbeidsliv.
400 Små lønnsforskjeller gir virksomhetene incentiver til å investere i ansattes kompetanse.
401 Den flate strukturen i arbeidslivet stimulerer til samarbeid og deling av kunnskap. God
402 tilgang til utdanning gjennom gratisprinsippet og gunstige finansieringsordninger bygger
403 også opp om et læringsliv med høykompetente arbeidstakere. Det samme gjør et
404 arbeidsliv preget av faste hele stillinger og medbestemmelse. Parts- og trepartssamarbeid
405 og avtaleverk er redskaper for kompetanseutvikling og for god utnyttelse av kompetanse,
406 både på samfunns- og virksomhetsnivå.

407 Små lønnsforskjeller legger press på utskifting av gammel teknologi, og for flytting av
408 ressurser fra lavproduktive virksomheter til høyproduktive. Lønnsdannelsen bidrar på den
409 måten til å øke og endre kompetansekravene i arbeidslivet. Digitalisering og grønt skifte
410 trekker i samme retning. Hvis ikke arbeidsstyrken rustes med kompetanse for å holde tritt
411 med endringene, risikerer vi nedgang i andelen sysselsatte og dermed at vi får problemer
412 med å finansiere velferdsstaten.

413 Den norske modellen er hele tiden i utvikling og må tilpasses stadig nye utviklingstrekk og
414 utfordringer. En aktiv arbeidsmarkedspolitikk med vekt på kompetanse har blitt en
415 viktigere del av motkonjunkturpolitikken, og spiller på den måten en viktig rolle for
416 ansvarlig økonomisk styring. I arbeidslivspilaren har kompetanse fått sterkere plass i
417 avtaleverk og tariffoppgjør, og gjennom organiserte og uorganiserte læringsaktiviteter som
418 skjer på arbeidsplassene.

419 **1.3 Den norske modellens evne til å håndtere utfordringer**

420 Den norske modellen utsettes både for et indre og et ytre press. Økende økonomisk
421 ulikhet i befolkningen og større avstand mellom vanlige folk og de som styrer påvirker
422 tilliten negativt. Dette kan også være en trussel mot den norske modellen og dens
423 legitimitet i befolkningen.

424 Endringer i internasjonal politikk og handelsbetingelser, global helserisiko og fare for krig
425 og konflikt påvirker vår evne til å holde den norske modellen ved like, og hvilke tiltak som
426 må settes inn for å sikre modellen.

427 Klimaendringene er en trussel mot menneskenes muligheter for å leve gode liv i hele
428 verden, også i Norge. Mengden klimagasser i atmosfæren må reduseres. For å få det til,
429 må måten menneskene lever sine liv og produserer varer og tjenester endres. LO mener
430 at grønn omstilling ikke er en trussel mot arbeidsplasser og velferd. Tvert imot gir den
431 grønne omstillingen muligheter for å skape og ta vare på gode, trygge arbeidsplasser,
432 samtidig som vi tar ansvar for klodens klima og miljø.

433 Innføringen av ny teknologi har alltid hatt potensial for å skape økte forskjeller og sosial
434 uro. Arbeidsmiljøloven og hovedavtalene, sammen med velferdsstatens tjenester, har vist
435 seg godt egnet for å sikre arbeidsplasser, kompetanseheving og økonomisk trygghet når
436 ny teknologi tas i bruk. Disse virkemidlene må også tas i bruk ved dagens teknologiskifte.
437 På samme måte kan og må den norske modellen brukes ved innføringen av kunstig
438 intelligens og ny teknologi som følger av denne.

439 Omstillingspresset vil uansett øke som følge av digitalisering, det grønne skiftet og en
440 aldrende befolkning. Det blir stadig høyere krav til utdanning og kompetanse for å kunne

441 delta i arbeids- og samfunnslivet. Som arbeidstakere vil vi bli stilt overfor nye og endrede
442 oppgaver. Samtidig faller for mange unge ut av skole og utdanning, og det er tendenser til
443 et mer todelt arbeidsliv. Politisk press for privatisering av velferdstjenestene øker, og
444 vokser ytterligere gjennom økende privat velstand i deler av befolkningen.

445 Vi står bedre rustet enn de fleste land til å håndtere disse utfordringene, nettopp på
446 grunn av den norske modellen og samspillet mellom det partsstyrte arbeidslivet og
447 politikktviklingen. Norske arbeidstakere er i verdenstoppen i omstillingsdyktighet.
448 Arbeidslivet er blant de mest lærende i verden. Særlig de med lave ferdigheter gis mye
449 opplæring. Ny teknologi tas raskt i bruk og skaper nye arbeidsplasser i hurtig tempo.
450 Lønnsdannelsen reagerer raskt om norsk økonomi har problemer. Gjennom
451 partssamarbeidet bidrar tillitsvalgte i å finne gode løsninger på utfordringene våre på
452 virksomhets- og samfunnsnivå.

453 Likestillingen mellom kvinner og menn har kommet langt i Norge. Den høye
454 yrkesdeltakelsen blant kvinner er en av de viktigste forutsetningene for at vi har et
455 arbeidsliv med høy verdiskaping og en sterk velferdsstat. Likestillingen er en direkte
456 konsekvens av den norske modellen, ved at velferdsordningene og arbeidsmarkeds- og
457 kompetansepolitikken har bidratt til den høye yrkesdeltakelsen. Vi har fortsatt utfordringer
458 knyttet til likelønn og et kjønnsdelt arbeidsmarked, men LO vil bruke sin politiske og
459 tariffpolitiske innflytelse for å komme helt i mål.

460 Den norske modellens evne til å håndtere utfordringene kommer ikke av seg selv. Det
461 krever aktiv politikk for å hindre todelingen i arbeidslivet, opprettholde maktfordelingen
462 mellom partene, utdanne befolkningen til framtidens jobber og til å sikre en velferdsstat
463 som gir trygghet under omstilling. Klarer vi det vil drivkreftene mange opplever som en
464 trussel, snarere bli kilde til fortsatt bærekraftig vekst og velstand.

465 **1.4 Norge i verden**

466 Den norske samfunnsmodellen er ikke bare en vellykket modell for høy sysselsetting og
467 verdiskaping. Den har også skapt lavt konfliktnivå i arbeidslivet, likestilling, høy grad av tillit
468 og lav ulikhet. Vi har oppnådd dette samtidig som, og til dels fordi, vi har valgt åpenhet
469 mot andre land gjennom utstrakt handel og frie kapitalbevegelser, sammen med
470 utviklingen av tunge internasjonale allianser og et utstrakt solidaritetsengasjement.

471 Globaliseringen gir oss inntektsmuligheter, ny kunnskap og rikere tilgang på teknologi,
472 men påvirker også fordeling av goder og byrder her hjemme. Økende flyt av arbeidskraft
473 og tjenester har bidratt til å presse lønningene i lite organiserte deler av arbeidslivet
474 nedover. Polarisering, spenninger, press på demokrati og stigende ulikhet gjør det
475 nødvendig med enda sterkere prioritering av kampen mot ulikhet både her hjemme og
476 internasjonalt.

477 Norge er et lite land i verden, men medregnet havområdene våre, kontrollerer vi områder
478 av stor strategisk betydning. Energiressursene våre gjør oss til en energistormakt i Europa.
479 En aktiv næringspolitikk gjennom strategisk eierskap, samt måten vi organiserer forholdet
480 til våre naboland, har stor betydning både for økonomi og sikkerhet i Europa, og for
481 håndteringen av våre egne interesser.

482 Vi er helt avhengige av internasjonale samarbeid og allianser. I en verden preget av
483 økende kompleksitet og stormaktskonflikter mener LO at Norge må velge dialog og
484 strategiske partnerskap.

485 **1.4.1 EU og EØS**

486 Våre europeiske naboland er våre viktigste samarbeidspartnere både økonomisk og
487 politisk og utgjør samtidig det største eksportmarkedet vårt. Et forutsigbart og gjensidig
488 samarbeid med EU er nødvendig for å sikre Norge tilgang til det indre marked og like
489 rammevilkår med andre EU- og EØS-land. EØS-avtalen har siden inngåelsen ivaretatt
490 Norges interesser på dette området. I en tid med voksende internasjonal uro,
491 naturkatastrofer, behov for å forhindre klimakriser, skatteflukt og handelskrig på flere
492 fronter blir internasjonalt samarbeid og regelverk stadig viktigere. EØS-avtalen er derfor
493 grunnlaget for LOs faglige europapolitikk.

494 Å hindre sosial dumping og arbeidslivskriminalitet skal være høyt prioritert. Utviklingen har
495 gått i motsatt retning. Nasjonal lønnsdannelse, kollektive forhandlinger og grunnleggende
496 arbeidstakerrettigheter er under press i flere europeiske land. LO mener det er viktig at
497 sosialdialogen i EU og medlemslandene styrkes for å stoppe den negative utviklingen. LO
498 krever en aktiv norsk europapolitikk som har som mål å sikre både den beste
499 markedsadgangen til Europa og det beste arbeidslivet i Europa. Norge må bruke
500 handlingsrommet i EØS-avtalen både for å påvirke utformingen av nytt regelverk og ved
501 gjennomføring i norsk rett. Politiske myndigheter må gjennom økt kunnskap og forskning,
502 en slagkraftig og kompetent forvaltning og samarbeid med fagbevegelsen sikre at norske
503 interesser ivaretas, både i prosessene i EU/EØS og i forbindelse med innføring og
504 forvaltning av EU-lovgivning i norsk rett. Reservasjonsmuligheten må brukes dersom EU-
505 regler innskrenker nasjonale virkemidler mot sosial dumping og reduserer faglige
506 rettigheter og velferdsordninger.

507 **1.4.2 Internasjonalt faglig samarbeid**

508 LO vil ha, og bidrar også til, et tett nordisk samarbeid både politisk og faglig. LO
509 samarbeider om og samordner det faglige engasjementet gjennom Nordens Faglige
510 Samorganisasjon (NFS). Norske myndigheter må bidra til at både norske og nordiske
511 interesser i Europa styrkes gjennom et aktivt nordisk samarbeid.

512 LO deltar i utformingen av faglig europapolitikk gjennom medlemskap i Den Europeiske
513 Faglige Samorganisasjon (DEFS). Deltakelse i DEFS er LOs viktigste kanal for innflytelse og
514 påvirkning av utviklingen innenfor arbeids-, sosial-, utdannings-, miljø- og
515 likestillingspolitikken i Europa og EU. LOs samarbeid med DEFS skal fortsatt prioriteres.
516 Faglige og sosiale rettigheter er svakt utviklet i EUs nyeste medlemsland, og de som
517 eksisterer, er under angrep. LO vil bidra til å styrke de faglige rettighetene og den sosiale
518 dialogen i landene gjennom fondet for anstendig arbeid og trepartssamarbeid. EØS-
519 fondet må videreføres i kommende EØS-finansieringsordninger. Europeisk
520 samarbeidsutvalg (EWC) er et samarbeidsforum som har som formål å ivareta den sosiale
521 dialogen i flernasjonale selskaper. Gjennom etablering av EWC kan vi påvirke beslutninger
522 som tas av flernasjonale selskaper, og som får betydning for ansatte og arbeidsliv i Norge
523 og Europa.

524 LO deltar også aktivt i Den internasjonale Faglige Samorganisasjon (ITUC). Både her og i
525 Fagbevegelsens Rådgivende Komité til OECD (TUAC) har vi mulighet til å påvirke
526 internasjonal politikk og prosessene som pågår i ILO, FN og OECD.

527 LO mener at Norge må jobbe aktivt for å styrke faglige rettigheter og demokrati
528 internasjonalt og gjøre styrking av arbeidstakerrettigheter og sosial dialog til en pilar i
529 utenrikspolitikken. Norge må få en handlingsplan for styrking av arbeidstakerrettigheter
530 internasjonalt, hvor støtten til internasjonal fagbevegelse, beskyttelse av
531 fagforeningsledere og kravene til respekt for faglige rettigheter intensiveres.

532 **1.4.3 Strategisk og solidarisk tilnærming til verden**

533 Norsk og internasjonal fagbevegelse står overfor enorme utfordringer. Globalisering,
534 konflikter, krig, teknologisk utvikling, klimaendringer og økonomiske kriser har ført til
535 omfattende tap av arbeidsplasser, sosial uro og økt press mot fagbevegelsen og mot
536 opparbeidede rettigheter.

537 LOs solidaritetsarbeid skal bidra til å bygge sterke, uavhengige og representative
538 fagorganisasjoner. Erfaringsutveksling på sentrale felt som forhandlinger, rekruttering,
539 partssamarbeid, likestilling og sosial dialog øker sannsynligheten for at
540 samarbeidspartnerne våre klarer å øke antall medlemmer, representere alles behov på en
541 effektiv måte og å redusere ulikhet.

542 En grunnleggende forutsetning for økonomisk og sosial utvikling og bærekraftige samfunn
543 er at næringslivet respekterer menneskerettighetene, herunder faglige rettigheter. De bør
544 følge internasjonale standarder, ta sterk avstand fra korrupsjon og ta hensyn til ytre miljø i
545 sin virksomhet. Både nasjonalt og internasjonalt må bedrifter kunne holdes ansvarlige når
546 de direkte eller indirekte bryter menneskerettighetene, slik at mennesker som får sine liv
547 eller livsgrunnlag ødelagt, skal bli hørt og få oppreisning.

548 LO vil arbeide for at norske bedrifter med virksomhet i utlandet blir pålagt å følge OECDs
549 retningslinjer for flernasjonale selskaper. Det samme gjelder FNs rettleidende prinsipper
550 for næringsliv og menneskerettigheter, inkludert å gjøre aktsomhetsvurderinger med
551 hensyn til menneskerettigheter, korrupsjon og miljø, ha prosedyrer for oppreisning og
552 inneholde sanksjonsmuligheter for å sikre etterlevelse. Statens eierskapsmelding og
553 Åpenhetsloven må bevares, og staten må sikre etterlevelse gjennom både assistanse og
554 sanksjonsmuligheter. LO støtter etablering av Globale rammeavtaler (Global Framework
555 Agreement) og Globale samarbeidsutvalg (Global Works Council) som viktige verktøy i
556 dette.

557 Gjennomslag for LOs utenrikspolitiske mål vil mer enn før kreve støtte fra og samarbeid
558 med partnere utenfor kretsen av tradisjonelt likesinnede stater. Vi vil velge våre partnere
559 med strategisk omhu der Norge har økonomiske og politiske interesser, der vi mener vi
560 kan oppnå resultater og der vi mener vi har strategiske muligheter til å styrke organisering,
561 forhandlinger og likestilling ute og hjemme. Vi vil aktivt følge norsk næringsliv ut for å
562 passe på og bidra til at norske standarder respekteres internasjonalt. Vi vil bygge
563 strategiske allianser til fagbevegelsen hos Norges viktigste handelspartnere, opparbeide
564 tettere samarbeid med europeisk og øst-europeisk fagbevegelse og bidra aktivt til
565 styrkingen av fagbevegelse og sivilsamfunn i konfliktområder, blant annet i Palestina.

566 **1.4.4 Forsvars- og sikkerhetspolitikken**

567 LO mener det norske forsvaret må styrkes. LO vil arbeide for at Norge når NATOs
568 toprosentmål, og at Forsvaret tilføres nødvendig finansiering. Norge skal ha en langsiktig
569 forsvars- og sikkerhetspolitikk som bidrar til stabilitet og forutsigbarhet. Bruk av norske
570 styrker i internasjonale operasjoner utenfor NATOs territorium må være folkerettslig
571 forankret og ha FN-mandat. Vi ønsker et balansert nasjonalt forsvar med basis i hjemlige
572 oppgaver, med allmenn verneplikt, et reelt landsdekkende heimevern og desentraliserte
573 militære anlegg som kan ivareta forsvarsevnen i hele landet. Inntaket av vernepliktige må
574 defineres både av nasjonens og Forsvarets beredskapsbehov. Forsvaret må bidra til
575 samfunnets totalberedskap og ha nødvendig øving, trening og planverk for hendelser og
576 ulykker sammen med andre offentlige etater og frivillige organisasjoner.

577 Sikkerhets- og beredskapshensyn forutsetter at forsvaret må ha nødvendig personell,
578 kompetanse og kapasitet for å sikre tilstrekkelig reaksjonsevne og utholdenhet. Forsvarets
579 virksomhet egner seg ikke for privatisering. Det er viktig for legitimiteten og tilliten til
580 Forsvaret at det er underlagt demokratis styring og kontroll. Det er viktig å sikre at
581 Forsvaret kan opprette nødvendig vedlikeholdskompetanse i Norge, både som en
582 integrert del av Forsvaret selv og i form av samarbeidsavtaler med nasjonal
583 forsvarsindustri.

584 Norge må legge vekt på samarbeid i nordområdene og samtidig sikre en aktiv
585 tilstedeværelse for kontroll og håndheving av norsk suverenitet. Dette skjer gjennom
586 relevante bidrag fra alle forsvarsgrener, herunder Kystvakten. Det er viktig med en styrket
587 maritim overvåkning. Etablert basepolitikk må videreføres og ikke bidra til å øke
588 spenningsnivået i nordområdene. I nordområdene har Norge et særskilt ansvar for å søke
589 dialog og samarbeid med naboland. Med Finland og Sverige som NATO-medlemmer
590 åpner det seg nye muligheter for samarbeid i nord og om nordisk forsvar. Vi må også
591 legge grunnsteinene for kontakt og samarbeid med vår russiske nabo igjen på sikt. Folk-til-
592 folk-samarbeidet er en byggestein for gode naborelasjoner. Krig ødelegger tillit og
593 samarbeid, og fred er en forutsetning for at tilliten kan gjenoppbygges.

594 Ny teknologi, klimaendringer, grensekryssende kriminalitet samt storkrig i Europa krever
595 videreutvikling av beredskaps- og sikkerhetspolitikken og av et sivilt-militært samarbeid.
596 Norge utsettes daglig for trusler i det digitale rom. Norge må styrke arbeidet med digital
597 sikkerhet gjennom en bred samordning av innsatsen også på dette feltet. Forsvaret må ha
598 en egen digital spisskompetanse som er rustet for å motstå trusler i det digitale rom.

599 Norge må, sammen med de andre nordiske landene, arbeide for at NATO innlemmer FN-
600 traktaten som forbyr atomvåpen i alliansens nedrustningsstrategi. Norge må ratifisere det
601 internasjonale forbudet mot atomvåpen.

602 Norge må arbeide for et forutsigbart eksportregelverk for forsvarsmateriell og at det innen
603 NATO utarbeides en felles norm for sluttbrukerdokumentasjon ved kjøp og salg av våpen.
604 Vi må, i samsvar med internasjonale regler som Norge forpliktes av, opprettholde strenge
605 krav til salg av strategiske varer, tjenester og teknologi, og til særlig aktsomhet i
606 konfliktområder.

607 Norge skal jobbe aktivt for at alle lands militære utslipp telles med i de nasjonale klima- og
608 miljøregnskapene.

609 **2. Hvem vi er, og hva vi er til for**

610 LO-forbundene gir stemme og makt til arbeidsfolk gjennom å organisere,
611 mobilisere og skolere. Sammen kjemper vi for at alle mennesker skal ha lik
612 verdi, og at alle mennesker skal kunne leve frie liv innenfor rammene av et
613 forpliktende fellesskap. LO sentralt er det koordinerende leddet mellom
614 forbundene, og bidrar til at LO-familien tar et helhetlig ansvar for
615 samfunnsutviklingen, for lønnsdannelsen og for arbeidslivet.

616 Arbeiderbevegelsens menneskesyn handler om frihet, likeverd og solidaritet. At alle
617 mennesker har samme verdi. At folk ikke kan rangeres, men at de kan organisere seg og
618 sammen få makt over egne liv. At alle har den samme retten og den samme plikten til å
619 være med og forme samfunnet. At alle har den samme retten til personlig frihet. Og at
620 personlig frihet er en kollektiv rettighet som bare kan vinnes gjennom felles kamp.

621 Arbeiderbevegelsens institusjoner er viktige verktøy for å møte arbeidsgivernes og
622 høyresidens økonomiske makt med kunnskap og organisering. Dette handler om
623 fordelingen av makt og ressurser mellom arbeid og kapital – mellom de som arbeider og
624 de som eier.

625 **2.1 Arbeidsfolks stemme i samfunnet – og på arbeidsplassene**

626 LO, forbundene og arbeiderbevegelsens institusjoner er de viktigste verktøyene
627 arbeidsfolk i Norge har for å få sin stemme hørt. Den styrken arbeidsfolk i Norge har,
628 avhenger av LOs og forbundenes evne til å organisere, mobilisere, inkludere, skolere og
629 utforme politikk for et samfunn i stadig endring. Det er et mål for LOs arbeid at
630 medlemmene ikke bare skal føle seg ivaretatt gjennom et sterkt LO, men at de selv skal
631 føle seg sterke gjennom å tilhøre LO-fellesskapet.

632 LO og forbundene er, gjennom de tillitsvalgte, et verktøy for arbeidsfolks innflytelse på den
633 enkelte arbeidsplass. Det er derfor viktig å utvikle sterke klubber og foreninger og levende
634 lokalorganisasjoner. Alle beslutninger i arbeiderbevegelsen skal forankres i gode og
635 inkluderende demokratiske prosesser der medlemmenes syn kommer klart til uttrykk.

636 Stemmen på samfunnsnivå og stemmen på virksomhetsnivå henger sammen. På den
637 enkelte arbeidsplass skaper de ansatte verdier og driver virksomheten framover, når de
638 gjennom partssamarbeidet med arbeidsgiverne bruker sin medbestemmelse og
639 kompetanse. På samfunnsnivå er det LO og forbundene som målbærer medlemmenes
640 synspunkter på næringspolitikk, arbeidslivspolitikk, økonomisk politikk, velferdspolitikk og
641 samfunnsstyring.

642 **2.2 Likestilling, inkludering, mangfold**

643 Kampen for likeverd har preget hele arbeiderbevegelsens historie, og utgjør kjernen i vårt
644 samfunnsoppdrag. I starten var kampen for likeverd hovedsakelig en klassekamp. Arbeidet
645 for likestilling og likeverd mellom kjønnene er en naturlig forlengelse av dette. Kampen
646 mot rasisme, sexisme og diskriminering, og for rettighetene til personer som bryter med
647 normer for kjønn og seksualitet, er en direkte følge av vårt grunnsyn, og går til kjernen i
648 arbeiderbevegelsens frihetsprosjekt. LO skal videreføre vårt sterke engasjement på disse
649 områdene.

650 Arbeiderbevegelsens styrke har bidratt til at denne kampen har kommet langt i Norge.
651 Den er like fullt utfordret av ekstreme holdninger og av ekstreme grupper som ikke deler
652 våre verdier. Dette er krefter som mener at mennesker kan og skal rangeres etter kjønn,
653 klasse, legning, tro eller etnisk bakgrunn. Vi står for det motsatte.

654 Hvordan vi som samfunn svarer på framveksten av ekstreme krefter, sier mye om oss selv.
655 LOs svar på denne utfordringen er åpenhet og demokrati, men aldri naivitet. Det norske
656 samfunnet, og ikke minst arbeiderbevegelsen selv, har smertelig erfart hvor farlig
657 høyreekstremismen er, og hvilken skade den kan påføre oss. Det er, og vil i all overskuelig
658 framtid være, behov for at myndighetene bruker betydelige ressurser på å følge med på
659 ekstreme miljøer og å skaffe seg kompetanse på ekstremisme.

660 Samtidig må arbeiderbevegelsen fortsette arbeidet for å styrke menneskeverdet og
661 likeverdet og for å bekjempe rasisme, fascisme og ekstremisme i Norge, i Europa og i
662 resten av verden. Samfunnet, og ikke minst skolen, må bidra til økt kunnskap om
663 ekstremisme.

664 Inkluderingen av etniske minoriteter har kommet for kort. Fortsatt utestenges etniske og
665 religiøse minoriteter fra arbeidsmarkedet, boligmarkedet og andre arenaer. Dette rammer
666 den enkelte, men også samfunnet som helhet. Tilliten og fellesskapsarenaer som skal
667 binde oss sammen svekkes, med negative følger for produktivitet og velferdsstatens
668 yteevne. Derfor må arbeidet for inkludering og mot diskriminering fortsette. LO vil arbeide
669 for at etniske minoriteter får plass og inkluderes i fagbevegelsen som medlemmer og
670 tillitsvalgte. Økt organisering innenfor bransjer og sektorer der mange arbeidstakere har
671 minoritetsbakgrunn skal bidra til dette.

672 LO skal løfte mangfold i alle ledd, øke kunnskapen om mangfold i organisasjonen og skape
673 mer inkluderende arenaer. Gjennom å løfte mangfold som kriterium i valg av tillitsvalgte
674 kan en nå ut til en større del av medlemsmassen og engasjere flere medlemmer.

675 For at folk i mer usikre jobber og arbeidshverdager skal bli tillitsvalgte må vi sikre trygghet
676 for tillitsvalgte og løfte fordelene ved å bli tillitsvalgt. Økt frikjøp av tillitsvalgte kan gi dem
677 bedre muligheter til å utøve tillitsvervet på en god måte, også når de har heltidsjobber.

678 LO har mye og god erfaring med å øke antall kvinner og unge som tillitsvalgte. LO kan
679 høste erfaringer fra dette arbeidet inn mot personer med minoritetsbakgrunn.

680 Situasjonen for de som bryter med samfunnets normer for kjønn og seksualitet har
681 gjennom de siste tiårene endret seg i positiv retning, takket være kampen som har vært
682 ført av LHBTIQ+-bevegelsens egne organisasjoner, med støtte fra politiske partier,
683 fagbevegelsen og andre. For LO er dette en grunnleggende kamp for likeverd og

684 likestilling. Selv om denne utviklingen har gått riktig vei i Norge over lang tid, ser vi hvor fort
685 det kan snu. Internasjonalt er situasjonen for personer som bryter med normer for kjønn
686 og seksualitet preget både av framskritt og tilbakeslag. Framskrittene til tross, åpenhet om
687 kjønn og seksualitet kan fortsatt by på utfordringer for personer som bryter med normer
688 for kjønn og seksualitet både i samfunnslivet og i arbeidshverdagen. Fagbevegelsen og de
689 tillitsvalgte har et særskilt ansvar for å fremme likestilling og ikke-diskriminering, både
690 gjennom partssamarbeidet med arbeidsgiverne og blant medlemmene på arbeidsplassen.

691 LO og fagbevegelsen skal stå i front for å fremme likestilling, inkludering og rettferdighet,
692 og jobbe for at den samiske urbefolkningen og de nasjonale minoritetene får den
693 respekten, verdigheten og de rettighetene de har krav på, både i arbeidslivet og
694 samfunnet som helhet.

695 **2.3 Styrke gjennom antall**

696 Mens fagbevegelsen har opplevd tilbakeslag i deler av den industrialiserte verden, har vi i
697 stor grad lykkes med å opprettholde organisasjonsgraden og tariffdekningen i Norge.
698 Endringer i nærings- og sysselsettingsmønstrene utfordrer likevel dette bildet, særlig ved
699 en nedgang i sysselsettingen i bransjer der organisasjonsgraden og tariffdekningen
700 tradisjonelt er høy, kombinert med sysselsettingsvekst i bransjer der organisasjonsgraden
701 er lav.

702 LO vil sammen med forbundene møte dette med en kraftfull innsats for å organisere flere
703 medlemmer og å opprette flere tariffavtaler. Målet er å være den største
704 hovedorganisasjoner i alle bransjer, sektorer og yrkesgrupper og på alle utdanningsnivå.
705 Dette krever aktiv rekruttering til forbundene både i bransjer med lav organisasjonsgrad
706 og i bransjer der forbundene møter konkurranse fra andre hovedsammenslutninger.

707 Rekruttering, organisering og bevaring av medlemmer skal være sentrale tema på arenaer
708 der forbundene og LOs egen organisasjon møtes. LO vil styrke koordineringen mellom
709 forbundene for å hindre medlemslekkasje ved jobbskifter, og understøtte forbundenes
710 rekrutteringsarbeid ved å framheve verdien av fagorganisering. LO vil gjennomføre
711 målrettede aktiviteter mot yrkesgrupper der organisasjonsgraden er lav, og der
712 konkurransen fra andre hovedorganisasjoner er til stede, og særlig understøtte
713 forbundenes arbeid for rekruttering av ungdom og studenter.

714 **2.4 Styrke gjennom bredde og samhold**

715 Ved siden av å være den største hovedorganisasjonen i Norge, er LO den eneste
716 hovedorganisasjonen som organiserer arbeidstakere i alle sektorer og bransjer, og på alle
717 utdanningsnivåer. Bredden i LO-forbundenes medlemsmasse gjør LO til den mest
718 representative hovedorganisasjonen i Norge.

719 Selv om forbundene og yrkesgruppene de organiserer ikke alltid har identiske interesser,
720 bindes vi sammen av en felles lojalitet til arbeiderbevegelsens kjerneverdier, og til troen på
721 at samholdet og bredden gir oss styrke. Erkjennelsen av at faglig kamp er interessekamp
722 betyr også at forbundene støtter solidarisk opp om hverandres viktigste saker.

723 **2.5 Tillitsvalgte**

724 Tillitsvalgte utgjør en av de viktigste bærebjelkene i den norske arbeidslivsmodellen. De
725 har en særskilt rolle i å forsvare den norske samarbeidsmodellen, både på samfunnsnivå
726 og i virksomhetene i privat og offentlig sektor.

727 Godt skolerte, trygge tillitsvalgte og aktive klubber på arbeidsplassene er LO-forbundenes
728 viktigste medlemsfordel. Det er disse som setter overenskomstene ut i livet, som ivaretar
729 enkelt medlemmenes interesser overfor arbeidsgiver og som skaper aktivitet og
730 engasjement.

731 Tillitsvalgtes kjerneoppgave er å sikre medlemmenes andel av verdiskapingen i form av økt
732 kjøpekraft, jevn fordeling og sosiale forbedringer. Tillitsvalgte har en viktig rolle for å
733 fremme et organisert, anstendig og produktivt arbeidsliv hvor arbeidfolks interesser og
734 demokrati styrkes gjennom medbestemmelse og avtaleverk.

735 For LO og forbundene er det en sentral oppgave å sette de tillitsvalgte i stand til å ivareta
736 disse oppgavene på en best mulig måte. For at tillitsvalgte skal kunne ivareta sine verv, er
737 det viktig at de skal være både trygge og kompetente i utøvelsen av sin rolle. Dette gjøres
738 best gjennom informasjon, skolering og praktisk støtte i det daglige arbeidet, slik at de
739 best mulig gjennom avtaleverket kan inngå som med- og motpart med arbeidsgiver lokalt.

740 **2.6 LO lokalt og regionalt**

741 Gjennom god regional og lokal organisatorisk struktur og en sterk administrativ
742 tilstedeværelse gjennom våre regionskontorer, skal LO ivareta og videreutvikle vår viktige
743 rolle i hele landet. LOs lokalorganisasjoner er viktige støttespillere i arbeidskamp og streik i
744 sine områder.

745 Regionrådene og regionkonferansene er våre organisatoriske verktøy for å informere,
746 involvere, koordinere og skape felles aktivitet ute i regionene. Lokalorganisasjonene er
747 viktige geografiske sammenslutninger av fagforeningene, og arbeider for at disse
748 samordner sin faglige og politiske virksomhet. Lokalorganisasjonene er frivilligheten i LO
749 som skaper lokal aktivitet og samordner til felles innsats mellom forbundene.

750 Forbundene i LOs besluttende organer skal sørge for et helhetlig bilde, en koordinert
751 politikk og organisatoriske tiltak. Inkluderingsarbeidet i forkant av beslutninger og
752 informasjonsflyten etter at vedtak er fattet må forbedres for å bygge en sterk og samlet
753 fagbevegelse helt ut i alle deler av organisasjonen.

754 **2.7 Ungdom og student**

755 En sterk fagbevegelse forutsetter seriøs og langsiktig satsing på organisering, skolering og
756 at unge får muligheten til å bli valgt i egen organisasjon. Det er en styrke for LO-felleskapet
757 at ungdomsarbeidet har arenaer og aktiviteter der en samles på tvers av forbund og lokal
758 geografisk tilhørighet, som gjennom felles ungdomsskolering. Rekruttering og skolering av
759 medlemmer og framtidige tillitsvalgte står sentralt.

760 LO skal være den største arbeidstakerorganisasjonen blant unge. For å oppnå dette skal
761 LO gjennom ungdoms- og studentarbeidet være til stede på arenaer der unge befinner
762 seg, i arbeidslivet og på ulike utdanningsinstitusjoner og arenaer for læring. Unge

763 arbeidstakere er positive til fagforeningsmedlemskap. Tidlig bevisstgjøring av skoleelever,
764 lærlinger og studenter gjennom LOs ungdoms- og studentarbeid er avgjørende for å sikre
765 organisering av morgendagens arbeidstakere.

766 LOs sommerpatrulje er helt sentral i LOs arbeid overfor unge arbeidstakere.
767 Sommerpatruljen sikrer unge arbeidstakeres interesser og synliggjør betydningen av LOs
768 arbeid for et trygt og godt arbeidsliv. Deltakelse i sommerpatruljen gir viktig skoling og
769 kunnskap til framtidige tillitsvalgte. LO vil videreutvikle og styrke sommerpatruljen. Det er
770 et mål for LO at deltagelse i patruljen øker og at flere bedrifter blir besøkt. Forbundene
771 har et særlig ansvar for å prioritere ressurser slik at patruljen sikres bred og solid
772 deltakelse.

773 Lærlingene er framtidens fagarbeidere. Lærlingene er en del av det ordinære arbeidslivet
774 og har behov for medlemsfordelene og fellesskapet medlemskapet gir. De fleste trives på
775 lærestedet sitt og på arbeidsplassen. Likevel er det mange som ikke vet hvilke plikter og
776 rettigheter de har. Da skal det være en trygghet å vite at du er medlem av en
777 fagorganisasjon som ivaretar dine interesser. Det er et mål for LO å øke organiseringen av
778 lærlinger til LOs forbund. LO skal i samarbeid med forbundene sørge for at
779 lærlingpatruljen blir gjennomført hvert år gjennom hele kongressperioden.

780 Tillitsvalgte må være bevisste på å aktivisere unge medlemmer, og få flere unge til å ta på
781 seg verv i klubber og fagforeninger, for å sikre at kunnskap og engasjement blir overført til
782 de neste generasjonene med tillitsvalgte. Det er viktig å sørge for at alle tillitsvalgte har
783 gode rutiner for kontakt med nye ansatte, og unge som er inne på arbeidsplassen i
784 samband med utplassering.

785 Antallet studenter og yrkesaktive med høyere utdanning er en sterkt voksende gruppe
786 som vil være vesentlig del av arbeidslivet i Norge framover. Det er derfor helt avgjørende
787 for framtidens organisasjonsgrad at LO tenker langsiktig og satser på å organisere
788 studentene. Rundt halvparten av studentmedlemmene som melder seg inn i et LO-
789 forbund under studietiden fortsetter å være medlem når de går ut i arbeidslivet. For å
790 sikre at enda flere studenter går over til ordinært medlemskap i et LO-forbund etter endte
791 studier må LO sammen med forbundene utarbeide rutiner for å sikre at studenter blir
792 overført til riktig forbund når de går ut i arbeidslivet.

793 LO skal være den største hovedorganisasjonen blant studenter og de med høyere
794 utdanning, og LO-studentene skal tilby faglige kurs og foredrag, et sosialt fellesskap, samt
795 knytte arbeidslivet og studenttilværelsen tettere sammen. LO skal sikre studenter hjelp i
796 deltidsjobben, uavhengig av hvor man arbeider i studietiden og hvilket forbund man er
797 medlem av. LO må videreutvikle studentpolitikken i samarbeid med forbundene, og det
798 må legges til rette for samarbeid og felles aktiviteter med andre organisasjoner som
799 engasjerer seg i studentpolitikk. LO og forbundene må jobbe for å ha den samme
800 kontingenten for studentmedlemmene og ha så like medlemsfordeler som mulig.

801 **2.8 Fagligpolitisk samarbeid**

802 Innflytelsen norske arbeidstakere har over samfunnsutviklingen avhenger av at
803 arbeiderbevegelsen både har en faglig og en politisk arm. LO er sammen med forbund,
804 klubber og foreninger arbeidstakernes verktøy for å gjøre sin stemme hørt overfor både
805 arbeidsgivere og myndigheter. Gjennom Arbeiderpartiet og andre partier på venstresiden

806 utøver arbeidstakere i Norge politisk makt. For LO er det viktig at det faglige og politiske
807 arbeidet er godt koordinert både på sentralt, regionalt og lokalt nivå. Målet er å sikre god
808 flyt av informasjon og synspunkter, med gjensidig respekt for den andre partens
809 demokratiske beslutningsprosesser. Formålet med samarbeidet er å sikre arbeidsfolks
810 innflytelse over politiske beslutninger. LOs lokalorganisasjoner spiller en viktig rolle,
811 spesielt med tanke på fagligpolitisk samarbeid og koordinering mellom forbundene lokalt.

812 **2.9 Informasjonsarbeid og kunnskapsspredning**

813 Opinionsundersøker viser at LO er mer kjent og har et bedre omdømme enn noen annen
814 arbeidslivsorganisasjon i Norge, både på arbeidstaker- og arbeidsgiversiden. Vår bredde
815 og vår styrke, sammen med et samfunnsengasjement som går ut over egne kjernesaker,
816 er viktige årsaker til at omdømmet er godt. Det er viktig for LO å videreføre dette gode
817 omdømmet, og å sikre kjennskapen til LO, forbundene og viktigheten av fagorganisering
818 og organisert arbeidsliv.

819 I et mer fragmentert mediebilde enn tidligere, der sosiale medier spiller en stor rolle, er
820 arbeidet for å sikre kjennskapen og omdømmet til LO blitt mer utfordrende. Vi ser at det
821 er færre, særlig blant yngre og personer med innvandringsbakgrunn, som kjenner til LO og
822 forbundene. LO vil møte dette gjennom et kraftfullt og koordinert informasjonsarbeid
823 overfor hele befolkningen.

824 Nye plattformer og ny informasjons- og kommunikasjonsteknologi gjør at unge ikke lenger
825 nås med tradisjonell kommunikasjon. Det må også prege fagbevegelsens
826 informasjonsarbeid i perioden. Det er et stort behov for koordinering av informasjon
827 mellom LO og forbundene for å styrke formidlingsarbeidet.

828 **2.10 LOfavør**

829 LO og forbundene skal tilby trygge og gode medlemsfordeler gjennom fordelsprogrammet
830 LOfavør. LOfavør skal med dette understøtte LOs organisatoriske hovedmålsetning om å
831 være den ledende arbeidstakerorganisasjonen i Norge, gjennom å bidra til flere nye
832 medlemmer og større medlemslojalitet i LO-forbundene.

833 I tillegg til tariffavtaler, tillitsvalgte og aktive klubber er LOfavør en viktig del av LO-
834 forbundenes medlemsfordeler, og det er viktig at medlemmene blir gjort oppmerksomme
835 på de fordelene som følger medlemskapet. Medlemmene skal oppleve fordelene som
836 gode, attraktive og relevante. Det er en målsetning i kongressperioden å få flere fordeler
837 spesielt for unge medlemmer.

838 Det er LO og forbundene som eier og er beslutningstakere for LOfavør. Medlemmene kan
839 fremme forslag til endringer i programmet eller nye produkter gjennom forbundene eller
840 LOfavør-komiteene i regionene.

841 LOfavør skal synliggjøre fellesskapet i fagbevegelsen gjennom sin kommunikasjon. LOfavør
842 skal videreutvikle den teknologiske plattformen for å nå medlemmene, og hele tiden
843 arbeide for å bli mest mulig relevant for den enkelte. Det er et mål at LOfavør skal bli det
844 mest kjente og foretrukne fordelsprogrammet blant forbundenes medlemmer.

845 For å oppnå dette må LOfavør ha trygge og seriøse leverandører som, så langt det er
846 mulig, skal være bedrifter med tariffavtale. De må levere konkurransedyktige produkter
847 med god kvalitet, som ivaretar hensyn til miljø og bærekraft, samt LOs vedtatte politikk og
848 etiske retningslinjer.

849 **2.11 Tariffpolitikken**

850 Ett av kjennetegnene ved den norske modellen er relativt små lønnsforskjeller som
851 ivaretar målet om høy sysselsetting, små forskjeller og et arbeidsliv med gode jobber og
852 høy verdiskaping. LOs representativitet og bredde setter oss i stand til å ivareta disse
853 målene gjennom en solidarisk lønnspolitikk og en koordinert lønnsdannelse som
854 motvirker lavlønn, sikrer likelønn og verdsetter kompetanse. For at LO skal nå målene om
855 en solidarisk lønnspolitikk er det særlig fire forutsetninger som må være til stede:

856 **Frontfagets legitimitet må sikres.** Denne legitimiteten undergraves dersom
857 arbeidsgiverne ikke følger frontfagets rammer når de forhandler lønn for funksjonærer og
858 ledere. Hvis frontfaget blir et tak for industriarbeiderne, men et gulv for funksjonærer og
859 ledere, øker lønnsulikheten. Det vil undergrave frontfagets legitimitet, både for
860 industriarbeiderne og for arbeidstakere innen offentlig og privat tjenesteyting som
861 forhandler med frontfaget som ramme.

862 **Tariffavtalene må sikre relevante forbedringer i folks arbeidshverdag.** Tariffavtalene
863 må være tilpasset de bransjene og sektorene de omfatter, og gir rettigheter som oppleves
864 som relevante og reelle forbedringer i medlemmenes arbeidshverdag. Siden LOs
865 tariffmakt er knyttet til muligheten for arbeidskamp på tariffbestemmelsene, sikres
866 arbeidstakernes rettigheter best gjennom tariffestede rettigheter.

867 **Organisasjonsgraden og tariffdekningen må opp.** Organisasjonsgraden og
868 tariffdekningen er avgjørende faktorer for at LO og forbundene kan ivareta alle
869 arbeidstakergruppens interesser tariffveien, og på den måten sikre en samordnet og
870 balansert lønnsdannelse. Dersom organisasjonsgraden eller tariffdekningen blir for lav,
871 svekkes LOs mulighet til å forhandle på vegne av hele arbeidslivet. Da forvitrer også
872 grunnlaget for en samordnet lønnsdannelse.

873 **Lønnspolitiske målsettinger må ivaretas.** LOs tariffpolitikk skal sikre flest mulig en
874 lønnsutvikling som er i tråd med frontfaget over tid. Derfor er det et viktig mål for LO å
875 motvirke lavlønn, fremme likelønn og gi uttelling for formal- og realkompetanse, og å gi
876 kompensasjon for særlig ubekvemme forhold. Tariffavtalenes omfang,
877 forhandlingsbestemmelser og lønnsystemer må muliggjøre dette. Det er også
878 nødvendig med et tilstrekkelig statistikkgrunnlag for å foreta treffsikre prioriteringer.

879 *En solidarisk lønnspolitikk som motvirker lavlønn*

880 For LO er det et tariffpolitisk mål at alle medlemmer får lønnsvekst, og at vi motvirker
881 lavlønn. Dette ivaretas normalt best gjennom generelle kronetillegg som virker utjevne,
882 og som forsterkes gjennom særskilte lavlønnstillegg.

883 For avtaler der hoveddelen av lønnsveksten skjer gjennom lokal lønnsdannelse uten
884 streikerett, er det viktig at de lokale forhandlingene er reelle. Dette krever godt skolerte
885 tillitsvalgte og arbeidsgivere som ser på frontfaget som normgivende.

886 LOs medlemmer har stor spredning i lønnsnivå og utdanningsnivå. LO er derfor best
887 rustet til å ivareta helhetshensynet i sine tariffpolitiske prioriteringer. Å unngå et
888 fragmentert avtaleverk med delt lønnsmasse er avgjørende for å holde alle arbeidstakere
889 innenfor den koordinerte lønnsdannelsen. Der kan man gjøre reelle tariffpolitiske
890 prioriteringer og unngå at grupper baserer seg på markedsmekanismer.

891 *En solidarisk lønnspolitikk som bidra til likelønn*

892 For LO er det er viktig tariffpolitisk mål å motvirke lønnsforskjeller mellom kvinner og
893 menn. Frontfagsmodellen er vårt viktigste verktøy for likelønn. Den sikrer at en
894 kvinnedominert offentlig sektor tar del i produktivitetsveksten i privat sektor. Dette har ført
895 til at lønnsutviklingen for offentlig sektor er høyere i Norge enn de fleste andre land.
896 Gjennom å bekjempe lavlønn innenfor frontfagsmodellens rammer bidrar vi også til
897 likelønn.

898 Arbeidet for likelønn gjennom tariffavtalene vil i hovedsak bety å utjevne kjønnsforskjeller i
899 lønn innenfor de respektive tariffområdene. Hvor finmasket lønssystemene er, og hvor
900 godt statistikkgrunnlag man har, er avgjørende for hvor målrettet man kan innrette
901 lønnsstilleggene i den enkelte tariffavtale. LO jobber for å få tariffbestemmelser som støtter
902 opp under andre forhold som vil ha likelønneffekt, som rett til heltid, menns rett til lønnet
903 permisjon ved fødsel og tiltak som egne garderobes og kjønnsstilpasset arbeidstøy.
904 Tillitsvalgtes bruk av forhandlingsbestemmelser og lovbestemmelser som motvirker
905 diskriminering og sikrer lønnsutvikling ved foreldrepermisjon er også en del av dette
906 arbeidet.

907 *Harmoniserte tariffavtaler*

908 Harmoniserte tariffavtaler som sikrer lik lønn for likt arbeid i samme bransje, har vært
909 normen i Norge. Dette praktiseres slik at de største aktørene forhandler for sine
910 tariffavtaler først og de mindre kopierer inn deres resultat. Fordelen for de største
911 aktørene er at de er i førersetet for lønnsnivå og innretning på tariffavtalen. Fordelen for
912 de mindre aktørene er at de bytter innflytelse på avtalenes innhold med en redusert risiko
913 for arbeidskamp. For LO samlet sett har dette sikret at arbeidsgivere ikke kan bruke valg
914 av en billigere tariffavtale som et konkurransefortrinn. De siste tiårene har flere
915 arbeidsgivere byttet arbeidsgiverorganisasjoner. Tariffhopping med sikte å redusere
916 prisen på arbeidskraften har blitt mer vanlig. LO og forbundene må være godt koordinert
917 og legge klare strategier for å motvirke dette.

918 *Tariffmakt*

919 Tariffavtalene er helt avgjørende for å sikre gode lønns- og arbeidsvilkår for
920 arbeidstakerne. I Norge har vi en overordnet lovgivning som sikrer minstestandarder for
921 minimumsrettigheter i et forsvarlig arbeidsliv. Mer materielle rettigheter eller spesielle
922 rettigheter tilpasset de ulike bransjene og sektorene i norsk arbeidsliv ivaretas gjennom
923 tariffavtalene, ikke lowerket. Den norske modellen baserer seg derfor på at
924 fagforeningene inngår tariffavtaler med arbeidsgiverne med bestemmelser om lønn,
925 arbeidstid og andre sosiale forhold.

926 Lowerk, tariffavtaler og særavtaler utgjør et hierarki der man kan avtale bedre og mer
927 utfyllende bestemmelser nedover i hierarkiet, men normalt ikke avtale dårligere vilkår enn
928 det som er bestemt på et høyere nivå. Fagforeninger med innstillingsrett har i tillegg en

- 929 særlig adgang til å gjøre unntak fra lovbestemmelser om arbeidstid gjennom tariffavtalene.
930 For å sikre en helhetlig og koordinert politikk på dette området er det LO som må forvalte
931 retten til å godkjenne de største unntakene.

932 **3. Strategiske satsningsområder**

933 **3.1 Trygt arbeidsliv for alle**

934 Den grunnleggende forutsetningen for et trygt og godt arbeidsliv for alle er høy
935 organisasjonsgrad og sterk partsrepresentasjon på arbeidsplassen. Dette
936 krever sterke organisasjoner, men også en tydelig rollefordeling mellom
937 arbeidsgiver og arbeidstaker. Løsarbeid, innleie og kontraktørvirksomhet
938 undergraver det organiserte arbeidslivet og må bekjempes.

939 Trygghet for arbeid og trygghet i arbeid er avgjørende for å lykkes med viktige
940 samfunnsreformer. Det muliggjør høy yrkesdeltakelse for mange i en stor del av livet, og er
941 dermed forutsetningen for et bærekraftig pensjonssystem, en fungerende velferdsstat og
942 et lønnsomt næringsliv.

943 Den norske modellen forutsetter en tydelig arbeidsfordeling mellom arbeid og kapital –
944 mellom arbeidstakere organisert i fagforeninger og forbund, og eiere organisert i
945 organisasjoner som ivaretar eiernes arbeidsgiverinteresser. Det er i møtet mellom
946 organiserte arbeidstakerinteresser og organiserte arbeidsgiverinteresser at man kan
947 inngå tariffavtaler og forhandle om arbeidslivets regler, fordeling av overskudd og om
948 hvordan tariffavtalene skal forstås. Uten partsrepresentasjon eksisterer ikke det
949 organiserte arbeidsliv. I offentlig sektor er partsrepresentasjon og partssamarbeid
950 avgjørende for å sikre høy produktivitet og kvalitet på tjenestene, gode kompetansemiljøer
951 og et trygt og godt arbeidsliv med innflytelse for arbeidstakerne.

952 Partsrepresentasjonen krever at arbeidstakere og arbeidsgivere er organisert, men det
953 krever også at så mange som mulig faktisk er å forstå som arbeidsgivere og arbeidstakere.
954 Løsarbeid, innleie, kontraktørvirksomhet, franchiseorganisering og forretningsmodeller
955 som har til hensikt å unndra seg arbeidsgiveransvaret undergraver rollene som ligger til
956 grunn for partsrepresentasjonen, og det organiserte arbeidslivet. Dette har over tid
957 bidratt til en maktforskyvning fra arbeidstakersiden til arbeidsgiversiden. LO vil motvirke
958 denne maktforskyvningen.

959 Faste og direkte heltidsstillinger skal være den absolutte hovedregelen. Det er
960 uakseptabelt med bruk av innleie og falske selvstendige som fortrenger vanlige
961 ansettelser. Svingende behov for arbeidskraft skal primært dekkes gjennom innleie fra
962 reelle produksjonsbedrifter. Bemanningsbransjen setter løsarbeid i system og
963 arbeidsgiveransvaret pulveriseres. Dette truer både den norske arbeidslivsmodellen og
964 det organiserte arbeidslivet. På sikt bør bemanningsbransjen avvikles. Myndighetene må
965 iverksette strenge og aktive tiltak for å begrense innleie fra bemanningsforetak, bruk av
966 falske selvstendige og andre former for løsarbeid.

967 Svært mange selvstendige oppdragstakere og frilansere har et svakt sosialt sikkerhetsnett,
968 og er på flere områder ikke omfattet av de sosiale ordningene som ordinære
969 arbeidstakere er, hverken på utgifts- eller inntektssiden. Det må utarbeides økonomisk og
970 sosialt bærekraftige ordninger som sikrer at folk som hele eller deler av arbeidslivet må

971 jobbe som oppdragstakere er sikret økonomisk trygghet i perioder uten inntekt. LO vil
972 arbeide for at flere selvstendig næringsdrivende og frilansere blir ansatte, og dermed får
973 ta del i den norske velferdsmodellen. Formidling av selvstendige oppdragstakeres
974 arbeidskraft bør være lovregulert og underlagt offentlig tilsyn. Det offentlige må så langt
975 som mulig ansette fast eller midlertidig, og kun benytte oppdragstakere der det er helt
976 nødvendig og i tråd med lovgivningen.

977 *LOs bidrag til det organiserte arbeidslivet*

978 LOs viktigste bidrag til det organiserte arbeidslivet er gjennom forbundenes organisering
979 av medlemmer, gjennom krav om tariffavtaler og gjennom arbeidet som gjøres ute på den
980 enkelte arbeidsplass. LO arbeider samtidig på samfunnsnivå for å styrke det organiserte
981 arbeidslivet.

982 For LO er det avgjørende å forhindre en utvikling i retning av et løsarbeidersamfunn, der
983 et økende antall arbeidstakere står uten ansettelse, der lønningene presses ned, og der
984 klare rammer og spilleregler erstattes av eiernes vilkårlige makt. LO vil derfor arbeide for å
985 sikre et sterkt kollektivt og individuelt stillingsvern, og videreføre det sterke engasjementet
986 for å styrke arbeidstakernes rettigheter. Det er behov for å styrke statsansattes
987 stillingsvern og rettigheter etter loven, herunder adgangen til full rettslig prøving ved
988 oppsigelse og avskjed.

989 Fagforeningsfradraget er et viktig bidrag til å opprettholde og øke organisasjonsgraden i
990 Norge. LO vil arbeide for en kraftig økning av fagforeningsfradraget i perioden.

991 *Ny teknologi*

992 Innføring av ny teknologi i arbeidslivet kan både bidra til økt produktivitet og lønnsomhet,
993 avlastning for arbeidstakerne og et bedre arbeidsmiljø. LO stiller seg positivt til ny
994 teknologi som understøtter arbeidstakernes interesser.

995 Erfaringene viser imidlertid hvor viktig det er at arbeidstakerne gjennom partssamarbeidet
996 får øve innflytelse over på hvilken måte teknologien tas i bruk, og hvordan eventuell økt
997 lønnsomhet fordeles mellom arbeid og kapital. I en situasjon der store deler av arbeids-
998 og samfunnslivet gjennomgår omfattende endringer, som for eksempel bruk av kunstig
999 intelligens (KI), blir dette viktigere enn noen gang.

1000 Innføringen av ny teknologi må skje gjennom enighet mellom partene i den enkelte
1001 virksomhet. Arbeidstakerne må gjennom slike avtaler ha medbestemmelse over
1002 reguleringen av innsamling, oppbevaring og sletting av data, samt over regler for
1003 transparens, metadatabruk og reservasjonsmuligheter.

1004 Norge har gjennom mange tiår vært blant de fremste til å ta i bruk mulighetene som ligger
1005 i digitalisering. Digitaliseringen av Norge skaper store muligheter for bedre løsninger og
1006 nye, framtidsrettete arbeidsplasser, både innad i IT-næringen og i andre virksomheter.

1007 For å styrke tjenestene til innbyggerne må det satses mer på å utvikle digitale løsninger i
1008 det offentlige. Tjenestene må utvikles slik at de sikrer innbyggernes tilgang til offentlige
1009 tjenester, deres rettssikkerhet og arbeidsmiljøet til de ansatte.

1010 LO mener utvikling og drift av offentlige IKT-tjenester må organiseres slik at de er
1011 underlagt demokratisk styring og kontroll. Offentlige virksomheter bør i større grad utvikle

- 1012 og drifte fagsystemer i egen regi. Det er behov for at staten styrker samordningen av de
1013 offentlige IT-tjenestene. LO vil arbeide for at det opprettes en statlig eiet og drevet
1014 skytjeneste for offentlig sektor.
- 1015 Innføring av KI-systemer representerer en stor mulighet for virksomheter både i offentlig
1016 og privat sektor, men det representerer også en sikkerhetsutfordring dersom innføringen
1017 skjer uten tilstrekkelig kompetanse. Å overlate store mengder data til private aktører,
1018 enkelte av dem i en monopolsituasjon og enkelte underlagt fremmede staters kontroll,
1019 utfordrer både personvernet og virksomhetenes og nasjonens sikkerhet. Det er derfor
1020 avgjørende at de ansatte i virksomhetene som har kunnskap om KI-systemer får slippe til
1021 med sin kompetanse når systemene innføres.
- 1022 LO mener at landene i Europa må gå sammen om et samarbeid som fremmer utviklingen
1023 av KI-teknologi, etableringen av serverparker som kan håndtere prosesseringen, og
1024 fagmiljøer i Europa.
- 1025 Sikkerhetskompetansen blant private og offentlige aktører må også styrkes. LO mener at
1026 Datatilsynet må få et sterkere mandat, og tilføres midler slik at de i større grad kan ettergå
1027 aktørers behandling av data.
- 1028 Innføring av ny teknologi kan skape press om at folk skal jobbe mer og være mer
1029 tilgjengelig kvelder og helger, og økt overvåking og kontroll fra arbeidsgiverne.
1030 Digitalisering utfordrer personvernet og kan føre til mindre selvbestemmelse over
1031 hvordan oppgaver utføres. LO vil jobbe for at innføring og bruk av ny teknologi jevnt over
1032 blir en integrert del av medbestemmelsesapparatet, og for at teknologi ikke brukes til økt
1033 kontroll og overvåking.
- 1034 Styringsteknologi som også kan brukes til kontroll og overvåking på arbeidsplassen
1035 utfordrer personvernet. Det er en stadig raskere utvikling i bruk av slike teknologier.
1036 Ansatte, verneombud og tillitsvalgte holdes ofte utenfor prosesser der det blir bestemt at
1037 slike teknologier skal innføres. Det kan bidra til stress og uhelse. For LO er det viktig at
1038 dette ikke blir brukte til å overvåke ansatte i strid med lov- og avtaleverk. Respekten for
1039 lov- og avtaleverket må styrkes for å sikre den personlige integriteten til den enkelte
1040 arbeidstaker og tillitsvalgte reell medbestemmelse og informasjon.
- 1041 Kunstig intelligens utgjør en betydelig opphavsrettslig, kunstnerisk og økonomisk
1042 utfordring for kunstnerpopulasjonen på alle kunstfelt. Regelverk og håndhevelse av
1043 åndsverksrettigheter må styrkes for å sikre oppretthavernes inntektsgrunnlag og
1044 rettigheter.
- 1045 ***Sosial dumping og arbeidslivskriminalitet***
- 1046 Selv om mange arbeidsgivere i Norge slutter opp om et ryddig og organisert arbeidsliv, er
1047 økonomisk fortjeneste en sterk motivasjon for enkelte arbeidsgivere til å begå
1048 arbeidslivskriminalitet eller å dumpe lønns- og arbeidsforhold for sine ansatte. Slike
1049 arbeidsgivere finner stadig nye smutthull for å omgå regelverket. LO vil jobbe målrettet
1050 overfor arbeidsgivere og myndigheter for å tette smutthullene etter hvert som de dukker
1051 opp. LO vil ta initiativ til at tidligere tiltakspakker mot sosial dumping følges opp av
1052 ytterligere tiltakspakker etter behov, basert på de erfaringene våre tillitsvalgte ute i
1053 virksomhetene har, både med tanke på problemforståelse og løsninger.

1054 Tariffavtalene og arbeidsmiljøloven legger helt avgjørende premisser for utviklingen i
1055 arbeidslivet. Det er nå et akutt behov for en grundig og helhetlig gjennomgang av
1056 arbeidsmiljølovens bruk av begrepet «tariffavtale» og «tillitsvalgt». I arbeidsmiljøloven og i
1057 annet relevant regelverk skal «tariffavtale» gjennomgående henviser til tariffavtale med
1058 fagforening med innstillingsrett, og «tillitsvalgt» skal henviser til tillitsvalgte med reelle
1059 rettigheter etter hovedavtaler.

1060 Det er nærmest et mønster at når arbeidsmiljøloven strammes inn, så dukker det opp
1061 kreative metoder for å omgå lovbestemmelsene. Det bør lovfestes en egen
1062 omgåelsesregel i arbeidsmiljøloven, slik Fougnerutvalget foreslo. En omgåelsesregel vil
1063 sikre at praksiser som strider mot lovens formål, fanges opp i større grad enn i dag.

1064 Arbeidstilsynet må styrkes slik at flere tilsyn kan gjennomføres også i bransjer med høy
1065 tariffdekning. Styrking av a-krimarbeidet må ikke gå på bekostning av øvrige tilsyn og
1066 kontrolloppgaver. Myndighetene har et ansvar for å forhindre klassejustis, ved å sørge for
1067 at politiet prioriterer økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet mye høyere enn de
1068 har gjort hittil. Påtalemyndigheten må styrkes slik at flere a-krim saker kan straffeforfølges.
1069 Kontrollatatenes ressurser og sanksjonsmuligheter må styrkes, det samme må
1070 samarbeidet på tvers av fagetatene. Det offentlige må dessuten fortsette å gå foran i
1071 arbeidet for et seriøst arbeidsliv, og bruke innkjøpsmakta si til å fremme et organisert
1072 arbeidsliv og gode fagutdanninger. LO vil jobbe for at offentlige innkjøpere bruker
1073 leverandører med tariffavtale, og for at det offentlige ikke skal velge tilbydere som bryter
1074 de ansattes rett til å organisere seg. Tilbydere som opererer i strid med norske
1075 arbeidsvilkår, sosiale forhold og motarbeider tariffavtaler, skal avvises. LO vil kreve overfor
1076 myndighetene at lønn i henhold til tariff må gjelde for alle bransjer ved offentlige anbud og
1077 oppdrag.

1078 LO mener det er viktig å utvikle verktøy som gir større åpenhet og innsyn slik at det blir
1079 mulig for både offentlige innkjøpere og forbrukere å velge bort virksomheter som bryter
1080 loven. Kontrollataten må ut fra allmennpreventive og forebyggende hensyn underlegges
1081 en informasjonsplikt om virksomheter som har begått arbeidslivskriminalitet eller
1082 økonomiske forbrytelser.

1083 LO vil videreføre samarbeidet med flere frivillige organisasjoner om å rydde opp i de mest
1084 mørklagte delene av norsk arbeidsliv. Fagbevegelsen må stille opp med de nødvendige
1085 ressursene i de delene av arbeidslivet der behovet er størst. Denne oppgaven må og skal
1086 løses lokalt, av klubber og fagforeninger, men LO og forbundene har et ansvar for å sørge
1087 for at denne jobben kan bli gjort.

1088 LO vil videreføre dagens solidaritetsfond, som kan sikre økonomisk nødhjelp for
1089 medlemmer som plutselig står på bar bakke i konflikter med ledelsen. Fondet må gjøres
1090 bedre kjent i organisasjonen.

1091 **Arbeidsmiljø**

1092 Alle arbeidstakere har rett til et godt fysisk og psykososialt arbeidsmiljø. Kombinasjonen av
1093 lovbestemt vern, tariffbestemmelser, vernetjeneste og partsrepresentasjon på
1094 arbeidsplassene har gjort at dette også er hverdagen for de fleste arbeidstakere i Norge.
1095 IA-avtalen og dens satsing på forebyggende arbeidsmiljøarbeid er et godt verktøy i
1096 arbeidet.

1097 Et godt partssamarbeid er nøkkelen til et godt arbeidsmiljø. Gjennom partssamarbeidet
1098 får arbeidstakerne mulighet til å påvirke utførelsen av arbeidet og påpeke eventuelle
1099 risikofaktorer og forbedringsmuligheter. Partssamarbeidet og vernetjenesten gjør det
1100 også mulig for arbeidstakerne å ta opp kritikkverdige og problematiske forhold gjennom
1101 verneombudene og de tillitsvalgte uten selv å risikere å bli oppfattet som vanskelig. For LO
1102 er det derfor viktig å utvikle det organiserte arbeidslivet på virksomhetsnivå, gjennom
1103 organisering av arbeidstakere, opprettelse av tariffavtaler og å styrke de tillitsvalgtes og
1104 verneombudenes kompetanse. Samtidig vil vi gjennom trepartssamarbeidet med
1105 myndighetene arbeide for å styrke tilsynsmyndighetene og skjerpe inn reglene i
1106 arbeidsmiljøloven og annet lovverk. Tilsynsmyndighetene må få større ressurser, og de må
1107 få bedre verktøy, blant annet en større adgang til å ilegge virksomhetene økonomiske
1108 sanksjoner.

1109 Arbeidsgiverne har ansvaret for arbeidstakernes arbeidsmiljø, men løsningen på
1110 arbeidsmiljøproblemer krever et tett samarbeid mellom ledelse, vernetjeneste, tillitsvalgte
1111 og Arbeidstilsynet. Arbeidsgivere, og arbeidstakere med arbeidsgiveransvar, må pålegges
1112 HMS-opplæring hvor innholdet i opplæringen er regulert i forskrift. Norsk arbeidsliv har
1113 fortsatt et stort potensial når det gjelder forebygging av arbeidsrelatert sykdom og skade.
1114 Bedriftshelsetjenesten (BHT) har en viktig rolle i det forebyggende og systematiske HMS-
1115 arbeidet ute i virksomhetene. LO skal arbeide for å styrke bedriftshelsetjenesten.

1116 ***Psykososialt og organisatorisk arbeidsmiljø***

1117 Psykososiale forhold er en av hovedårsakene til sykefravær og frafall fra arbeidslivet. Men
1118 psykososiale forhold kan også virke beskyttende mot skadelig påvirkning av arbeid. Det er
1119 viktig at ledere, tillitsvalgt og verneombud ute i virksomhetene forstår sammenhengen
1120 mellom det organisatoriske og det psykososiale arbeidsmiljøet. Problemene og løsningene
1121 for psykososiale forhold ligger som regel i det organisatoriske. LO har jobbet for lov- og
1122 forskriftsendringer for å tydeliggjøre hvordan virksomhetene skal arbeide forebyggende
1123 og systematisk med psykososiale forhold, og vil følge opp endringene ved å bidra til
1124 opplæring av tillitsvalgte og verneombud i dette viktige arbeidsmiljøområdet.

1125 ***Bekjempe arbeidsulykker***

1126 Det skal være trygt å gå på jobb i Norge. Likevel er nivået av arbeidsulykker, også med
1127 dødelig utfall, for høyt. Arbeidsulykker er ansvarlig for stor menneskelig lidelse og for at
1128 mange arbeidstakere faller ut av arbeidslivet, og representerer også et stort
1129 samfunnsøkonomisk tap. Til tross for dette prioriteres arbeidet mot skader og ulykker ikke
1130 høyt nok.

1131 Utenlandske arbeidstakere i Norge er overrepresentert på ulykkesstatistikken, både når
1132 det gjelder dødsfall og arbeidsulykker som medfører sykefravær utover ulykkesdagen.
1133 Årsakene til dette kan være mange, herunder språk- og kommunikasjonsproblemer, og
1134 arbeidsinnvandrere er også overrepresentert i bransjer der ulykkesfrekvensen er høy.
1135 Arbeidsinnvandrere er også overrepresentert i bransjer med et høyt innslag av innleie og
1136 andre løse tilknytningsformer. Dette er i seg selv en risikofaktor for ulykker.

1137 ***Vold, trusler og trakassering***

1138 Norge har i all hovedsak et inkluderende, rettfærdig, trygt og effektivt arbeidsliv. Vi ligger i
1139 verdenstoppen både for jobbtrivsel og motivasjon. Likevel opplever mange arbeidstakere

- 1140 vold, trusler, trakassering og mobbing, eller et fysisk og psykososialt arbeidsmiljø som ikke
1141 er tilfredsstillende. Dette gjelder særlig arbeidstakere innen offentlig eller privat
1142 tjenesteyting som jobber med mennesker, og da spesielt mennesker i en vanskelig
1143 livssituasjon. Alenearbeid og nattarbeid øker også risikoen for å bli utsatt for vold og
1144 trusler i disse yrkene.
- 1145 LO vil bidra til at arbeidet mot vold, trusler og trakassering i arbeidslivet intensiveres, både
1146 gjennom partssamarbeidet på arbeidsplassene og gjennom trepartssamarbeidet.
- 1147 Alenearbeid, særlig i kombinasjon med nattarbeid, representerer et betydelig
1148 arbeidsmiljøproblem. Arbeidstakere i slike stillinger er spesielt utsatt for ran, vold, trusler
1149 og trakassering. Dette gjelder særlig innenfor varehandel, vakthold, pleie og omsorg og
1150 andre tjenesteytende virksomheter. Ansatte som jobber alene er oftere reddere for å bli
1151 utsatt for ran, vold, trusler og trakassering enn gjennomsnittet. Å arbeide alene betyr at
1152 umiddelbar hjelp og bistand ikke er like tilgjengelig ved ulykker, vold og trusler som når
1153 man arbeider sammen med kolleger.
- 1154 LO vil arbeide for at ingen ansatte skal være alene på jobb i yrker der risikoen for vold,
1155 trusler og trakassering eller ulykker er høy. Det må etableres regionale verneombud i
1156 varehandelen.
- 1157 **Arbeidstid**
- 1158 Nye organisasjonsformer i arbeidslivet, ny teknologi og politiske beslutninger utfordrer
1159 normalarbeidsdagen og arbeidstakernes medvirkning over egen arbeidstid og fritid.
1160 Arbeidstidsordninger skal være slik at arbeidstakernes helse og velferd sikres, og at det
1161 blir mulig å stå i arbeid til pensjonsalder. LO vil forsvare normalarbeidsdagen, begrense
1162 nattarbeid til det som er nødvendig, og styrke fagbevegelsens innflytelse på
1163 organiseringen av arbeidstiden. Unntak fra arbeidstidsbestemmelsene skal som
1164 hovedregel avtales mellom arbeidslivets parter.
- 1165 Arbeidstidens lengde og organisering, når på døgnet den plasseres, og kompensasjon i
1166 lov- og avtaleverk styrer i stor grad arbeidstakernes liv. Derfor er rett til medbestemmelse
1167 avgjørende og må styrkes.
- 1168 Arbeidsmiljølovens bestemmelser, der mindre unntak fra loven kan avtales med
1169 arbeidstaker, større unntak avtales med lokale tillitsvalgte og omfattende unntak avtales
1170 med fagforeninger med innstillingsrett, må opprettholdes. Ytterligere rettigheter i
1171 arbeidsmiljøloven vil øke fordelene ved å være bundet av tariffavtale med fagforening med
1172 innstillingsrett og vil være et viktig tiltak for å øke organisasjonsgraden. Adgangen til å
1173 avtale nattarbeid og gjennomsnittsberegning av arbeidstid må forbeholdes bedrifter som
1174 har tariffavtale med fagforening med innstillingsrett, og med tillitsvalgt valgt etter
1175 hovedavtalens bestemmelser. Nattarbeid må forutsette enighet mellom partene.
- 1176 Arbeidstidsordninger, inklusive fleksible ordninger basert på teknologiske løsninger, skal
1177 risikovurderes på lik linje med andre arbeidsmiljøfaktorer. Uheldige helseeffekter av lange
1178 arbeidsdager, skift- og turnusarbeid og nattarbeid er godt dokumentert, men vi trenger
1179 mer forskning på langsiktige helseeffekter av komprimerte arbeidstidsordninger.
1180 Forsvarlighetsvurderinger skal alltid legges til grunn ved utarbeidelse av komprimerte
1181 arbeidstidsordninger og LO vil jobbe for å videreutvikle og styrke de lokale tillitsvalgtes
1182 kompetanse på slike vurderinger.

1183 Arbeidstidsreformer vil kunne gi et mer inkluderende og likestilt arbeidsliv med flere hele
1184 stillinger og større muligheter for flere til å stå i arbeid til oppnådd pensjonsalder. Det vil
1185 på ulike måter være behov for arbeidstidsforkortelser framover. Det gjelder tid for å styrke
1186 kompetansen, det gjelder reduksjon i daglig arbeidstid eller andre former for
1187 arbeidstidsforkortelser. Hvor raskt og omfattende reduksjoner kan skje, vil være avhengig
1188 av hvor mye av veksten som ellers tas ut i investeringer, i kjøpekraftforbedringer eller
1189 andre velferdsgoder. LO vil følge opp planen for hvordan en kan gå videre med arbeidet
1190 knyttet til arbeidstidsreduksjoner, herunder seks timers arbeidsdag / 30 timers
1191 arbeidsuke.

1192 **3.2 Inkludering i arbeidslivet**

1193 Selv om Norge har en høyere andel i jobb enn de fleste andre land, står alt for
1194 mange helt eller delvis utenfor arbeidslivet. Å bekjempe utenforskap bidrar til
1195 god velferd for den enkelte, motvirker ulikhet og fattigdom, og bidrar til økt
1196 arbeidskrafttilgang og bedre samfunnsøkonomi. LO vil særlig prioritere
1197 inkludering av unge i arbeidslivet.

1198 Avstanden til arbeidslivet har blitt større for de som står utenfor, på grunn av stort
1199 omstillingstempo og høyere kompetansekrav. Det er blitt stadig vanskeligere å få jobb
1200 uten å ha fullført videregående opplæring. Andre sentrale barrierer for arbeidsdeltakelse
1201 er helseutfordringer og mangel på norskferdigheter. Altfor mange unge er verken i arbeid,
1202 utdanning eller opplæring.

1203 Gruppen unge som strever med jobbtilknytning er todelt. Noen står ganske nærme
1204 arbeidsmarkedet, mens en mindre gruppe trenger tett og helhetlig bistand over lang tid
1205 for å få fotfeste. Mange har sammensatte utfordringer. Ungdom er i en sårbar livsfase.
1206 Den første arbeidstilknytningen har mye å si for hvordan det går med dem senere i
1207 livsløpet. Med store omstillinger i arbeidslivet øker faren for arbeidsløshet og frafall fra
1208 arbeidsstyrken.

1209 Mange i randsonen av arbeidslivet kan ha sammensatte utfordringer og ha behov for tett,
1210 individuell oppfølging gjennom NAV-systemet. For andre kan det være nok med litt
1211 tilrettelegging på arbeidsplassene. Grad av arbeidsførhet bestemmes i et samspill mellom
1212 krav i arbeidslivet og kjennetegn ved enkeltindividene. Utover at det å komme i arbeid er
1213 svært viktig for den enkelte, besitter mange her et potensiale i arbeidslivet som vi ikke har
1214 råd til å la stå ubenyttet i tiden som kommer.

1215 Framvekst av lavlønnsjobber, stigende husleiepriser og dyrtid, rammer skjevt. Personer
1216 med liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet er særlig utsatt. Manglende ressurser i NAV
1217 går utover tjenestekvaliteten og mulighetene for brukerne til å få tett individuell
1218 oppfølging. Digitaliserte og uoversiktlige tjenester gjør det vanskelig for befolkningen å
1219 skaffe tjenestene de trenger. Å styrke NAV og verktøyene for inkludering vil bidra til høyere
1220 sysselsetting, og til å motvirke sosial urettferdighet og fattigdom.

1221 På samfunnsnivå skaper utenforskap problemer med tilgang på nødvendig arbeidskraft.
1222 Men utenforskap kan også føre til et mer polarisert samfunn med mer radikaliserings og
1223 høyreekstremisme. Det kan være kime til sosial ustabilitet, særlig hvis det går sammen
1224 med tendenser til økt ulikhet også på andre områder. Deltakelse i valg og samfunnsnivå kan
1225 svekkes og tilliten i samfunnet kan reduseres dersom utenforskap får lov til å vokse.

1226 ***Mer aktiv arbeidsmarkedspolitik – prioritering av unge, vekt på kompetanse***

1227 NAV må rustes gjennom tillitsreform og nok ressurser til arbeidsmarkedstiltak, og til god
1228 oppfølging av brukerne, inkludert arbeidsgivere. Tiltak i regi av NAV må styrkes og utvides.
1229 Ungdomsgarantien skal sikre at den enkelte får tett individuell oppfølging og en fast
1230 kontaktperson som koordinerer tjenestetilbud, og er svært viktig. Unge som trenger lang
1231 tid med oppfølging, må få det. Garantien må følges opp med nok midler og nødvendig

- 1232 kompetanse slik at alle under 30 år i praksis sikres arbeid, utdanning eller
1233 kompetanseheving.
- 1234 Flere må få styrket grunnleggende ferdigheter, herunder norskkunnskaper, og gjennom
1235 kurstilbud som gjør det mulig å få fullført videregående opplæring. Flere må få muligheten
1236 til å omskolere seg til annet arbeid. I perioder med lav arbeidsledighet må personer som
1237 står lenger unna arbeidsmarkedet prioriteres. Disse er særlig avhengig av kontinuitet i
1238 tjenestetilbudet og trenger individuell tilrettelegging i utstrakt grad. Hensyn til kvalitet i
1239 tjenestetilbudet tilsier at kommersielle aktører er uegnet som tiltakstilbydere for denne
1240 gruppen.
- 1241 Det er viktig at det inngås flere forpliktende avtaler mellom inkluderingsvillige
1242 virksomheter og NAV, og partene på arbeidsplassene må involveres. Arbeidsmarkedstiltak
1243 bør skje i den organiserte delen av arbeidslivet, for å forhindre utnyttning av folk på
1244 arbeidstrening, og sikre at arbeidsmarkedstiltakene ikke erstatter fast arbeidskraft.
1245 Metoder fra vellykkede prosjekter må spres. Arbeidsmarkedstiltak, utdanning og helse- og
1246 sosialtiltak må spille bedre på lag.
- 1247 For å sikre at flere får utnyttet arbeidsevnen sin, enten det er unge, personer med
1248 funksjonsnedsettelse, personer med innvandringsbakgrunn eller andre utsatte grupper,
1249 må det satses på aktiv arbeidsmarkedspolitik og tilstrekkelig antall gode tiltaksplasser.
1250 Det er et stort behov for kompetansehevende tiltak, herunder arbeidsforberedende
1251 trening (AFT) og varig tilrettelagt arbeid (VTA). Lang ventetid til arbeidsmarkedstiltak bidrar
1252 til at mange ender opp varig utenfor arbeidslivet. Personer i tiltak må få fortsatt oppfølging
1253 etter at de har fått ansettelse eller kommet i utdanning, for å hindre framtidig frafall.
1254 Tiltaksbedriftene må styrkes.
- 1255 ***Bedre forebygging gjennom tidlig innsats og mer praktisk skole***
- 1256 En mer praktisk offentlig fellesskole legger til rette for flere og likere muligheter til å
1257 oppleve mestring og til at færre faller fra og at flere gjennomfører videregående
1258 opplæring. Dermed vil flere få grunnkompetansen som trengs i et omstillings- og
1259 kompetansekrevene arbeidsliv. Det gir bedre og likere mulighet for videre utdanning og
1260 arbeidsdeltakelse.
- 1261 Barn som strever faglig eller sosialt må raskt få bistand uten at det krever utredning og
1262 diagnostisering. Hele laget rundt eleven må styrkes, med nok voksne med ulik og bred
1263 kompetanse. Fullføringsreformen må følges opp slik at den får tiltenkte resultater. En
1264 skolefritidsordning med blant annet styrket leksehjelp og mer fysisk aktivitet, og bedre mer
1265 inkluderende fritidstilbud er også viktig tidlig innsats.

1266 **3.3 Rettferdig grønt skifte**

1267 Klimaendringene presser fram en høyere omstillingstakt i arbeidslivet. Den
1268 norske modellen er godt rustet for denne omstillingen. Den kan bidra til at
1269 omstillingen skjer uten økende forskjeller og stigende arbeidsledighet, snarere
1270 med styrket velferd og økt livskvalitet, samtidig som vi tar vare på klodens miljø
1271 og klima.

1272 Klimaendringene er vår tids største utfordring, som setter sitt preg på naturmangfold,
1273 samfunnsstruktur, helse, velferd, verdiskaping og økonomisk fordeling. Klimaendringene
1274 rammer allerede usosialt, står for store ødeleggelser på eiendom og personer, og bidrar til
1275 økte ulikheter og eskalerende konfliktnivåer globalt. Det er helt nødvendig å redusere
1276 mengden klimagasser i atmosfæren, og å iverksette tiltak for å ta vare på naturmangfoldet.
1277 LO stiller seg bak de norske og internasjonale klimamålene, og vil arbeide for at disse
1278 målene nås.

1279 De internasjonale klimaavtalene påvirker allerede utviklingen i verdensmarkedene og EUs
1280 indre marked, hvor høye bærekraftstandarder i økende grad blir et konkurransefortrinn.
1281 Produksjonsmåter og handelsmønstre er allerede i endring som følge av et økende
1282 internasjonalt klimaengasjement.

1283 Fram til i dag har økonomisk vekst vært koblet til økt bruk av råvarer og ressurser, og økte
1284 klimagassutslipp. Utfordringen nå handler om å skape en økonomi basert på bærekraftig
1285 vekst og velstand, samtidig som vi reduserer klimagassutslipp og har en bærekraftig bruk
1286 av urørte ressurser, råvarer og areal.

1287 *Det grønne skiftet*

1288 Det grønne skiftet må sikre sysselsetting, jevn fordeling og bidra til bærekraftigvekst og
1289 velstand. Målet er lavutslippssamfunn som ivaretar rettferdighet og sikrer arbeidstakerne,
1290 gode, anstendige jobber.

1291 Offentlig sektor spiller en sentral rolle i denne omstillingen, både gjennom direkte
1292 utslippskutt fra egen virksomhet, men også som samfunnsaktører og
1293 samfunnsplanleggere som er i nær dialog med lokalt næringsliv og innbyggere. Offentlig
1294 sektor må i større grad spille rollen som pådrivere for grønn omstilling, i form av å prøve
1295 ut ny teknologi og spre erfaringer med stort spredningspotensial, samt bidra til folkelig
1296 mobilisering og oppmerksomhet om klimaarbeid i hele landet.

1297 LO vil utvikle nye og ivareta eksisterende framtidsrettede arbeidsplasser med høy
1298 kompetanse gjennom hele verdikjeden. Vi vil arbeide for økt videreføring av norske
1299 naturressurser, innenfor rammene av en ansvarlig klima- og miljøpolitikk.

1300 Å nå de klimamålene vi har satt oss krever at all menneskelig aktivitet legges om i
1301 klimavennlig retning. Varer og tjenester må produseres på en slik måte at klimaavtrykket
1302 blir minst mulig, og at utslippene av klimagasser blir så lavt at den samlede mengden
1303 klimagasser i atmosfæren går ned. Dette krever at også norsk forbruk og vareproduksjon
1304 endres.

- 1305 Endringene som følger av det grønne skiftet, innebærer at etterspørsel etter fossil energi
1306 vil reduseres fram mot 2050. Dette vil få konsekvenser for den norske økonomien og
1307 arbeidslivet i årene framover. Det er helt nødvendig å omstille norske virksomheter, med
1308 utgangspunkt i de ansattes kompetanse, for å sikre fortsatt høy verdiskaping og full
1309 sysselsetting.
- 1310 Viljen til å ta ressursene i bruk, både på land og i havet, har kjennetegnet norsk
1311 arbeiderbevegelse i næringspolitikken. Ønsket om å avdekke mineralforekomster, forvalte
1312 fiskeressursene våre og utvikle en bærekraftig havbruksnæring og petroleumsnæring har
1313 hatt bred oppslutning. Denne ambisjonen har også kjennetegnet utviklingen av
1314 rammebetingelser, regelverk og lovgivning. Behovet for langsiktige investeringer krever at
1315 rammebetingelsene for næringene må være forutsigbare og stabile. Petroleumsnæringen
1316 må utvikles med hensyn til arbeidsplasser, klimamålsettinger og behovene til de viktigste
1317 handelspartnerne våre. Arealtilgangen skal styres slik at hensynet til fornybare næringer,
1318 klima og miljø veier tungt. Utvinning av mineralforekomster og skogressurser er viktig i det
1319 grønne skiftet, og en aktiv industripolitikk er avgjørende for at drivverdige mineraler og
1320 energiressurser kan utvikles og settes i produksjon. LO mener det må legges stor vekt på
1321 de helhetlige forvaltningsplanene som balanserer næringenes interesser mot andre
1322 hensyn. Tillatelser til ny virksomhet skal være basert på et føre-var-prinsipp og strenge
1323 krav til helse, miljø og sikkerhet. Den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa har store
1324 konsekvenser for energileveransene. Norges rolle som energileverandør til våre allierte og
1325 handelspartnere har således en stor og viktig betydning. LO mener de ressursene som
1326 kan bygges ut, må være økonomisk og klimamessig bærekraftige. Det vil medføre at deler
1327 av ressursene på norsk sokkel vil ligge urørt.
- 1328 ***Rettferdig omstilling***
- 1329 LOs ambisjon er at det grønne skiftet skal bidra til å kutte klimagassutslipp og sikre høy
1330 sysselsetting, sterkere fordeling og økt velstand. Det vil være vanskelig å opprettholde
1331 støtte til det grønne skiftet dersom skiftet fører med seg økt arbeidsløshet og økende
1332 forskjeller. Det er også som helt avgjørende at omstillingen skjer med aktiv deltakelse og
1333 medbestemmelse fra arbeidstakerne.
- 1334 Rettferdig omstilling betyr at omstillingen til en klimavennlig framtid baseres på sosial
1335 dialog, medvirkning og inkludering av arbeidstakere og arbeidsgivere i planleggingen,
1336 gjennomføringen og iverksettingen av tiltak for å redusere utslipp. Ikke minst innebærer
1337 det rett til opplæring, etter- og videreutdanning og kompetanseheving for det grønne
1338 skiftet.
- 1339 Kontinuerlig omstilling av måten vi produserer varer og tjenester på er en nødvendig
1340 forutsetning for produktivetsvekst og styrket konkurransekraft. Produktivetsvekst er i
1341 sin tur en forutsetning for økt verdiskaping og styrket velferd for befolkningen.
- 1342 Et godt organisert arbeidsliv er forutsetninger for at grønn omstilling skjer i tråd med
1343 målene for den norske modellen. En sterk velferdsstat og sterk politisk kontroll over
1344 økonomien og samfunnsutviklingen bidrar også til at omstillingsprosessen blir
1345 rettferdige.
- 1346 Dette krever partssamarbeid og trepartssamarbeid både lokalt, nasjonalt og
1347 internasjonalt. De som står midt i omstillingen skal ikke bære kostnadene selv.

1348 Fellesskapet må skape trygghet for omstilling, trygghet for virksomhetene og trygghet for
1349 enkeltmenneskene. Det betyr blant annet at staten må være med på å finansiere
1350 forskning for nye grønne teknologier, og bidra med risikoavlastning for utviklingen av nye
1351 næringer og omstillingsprosesser for eksisterende industri. Staten må også være med på
1352 å finansiere etter- og videreutdanning av arbeidstakere som trenger ny eller oppdatert
1353 kompetanse, og sørge for at vi har gode velferdsordninger som sikrer de som står i fare
1354 for å bli negativt påvirket av omstillingen.

1355 Verdiskapingen fra den grønne omstillingen må fordeles rettferdig. Statlig støtte og
1356 subsidier må bidra til å skape eller opprettholde gode, anstendige og bærekraftige
1357 arbeidsplasser i Norge. Verdiskapingen må også være rettferdig fordelt mellom
1358 arbeidstakere og arbeidsgivere gjennom lønnsforhandlinger, og komme fellesskapet til
1359 gode gjennom et rettferdig skattesystem.

1360 *Tiltak for å redusere klimagassutslippene*

1361 For å redusere utslippene i tråd med klimamålene er vi avhengige av tilgang til fornybar
1362 kraft. Norge må skalere opp kapasiteten i kraftsystemet med sol-, vann- og vindkraft og
1363 spare energi gjennom energieffektiviserende tiltak parallelt. For utslippspunktene som
1364 ikke kan redusere sine utslipp tilstrekkelig, er en sterk satsing på fangst, transport og
1365 lagring eller industriell bruk av CO2 avgjørende.

1366 Denne omstillingen er en mulighet for å bygge nye grønne verdikjeder innen havvind,
1367 batterier, hydrogen, og CO2 fangst- og lagring, samt for energieffektivisering og nye
1368 løsninger i sluttbrukermarkedet. Å bygge disse verdikjedene i bærekraftige
1369 eksportindustrier er viktig for å diversifisere norsk økonomi ettersom etterspørselen etter
1370 olje og gass i globale markeder endrer seg.

1371 Viljen til å ta ressursene i bruk, både på land og i havet, kjennetegner norsk fagbevegelse i
1372 næringspolitikken. Dette handler i stor grad om å skape arbeidsplasser og verdi av råvarer
1373 og ressurser fra naturen. Vern og restaurering av natur må legge til rette for bærekraftig
1374 sameksistens og fortsatt bruk av natur. Her må føre-var-prinsippet, en kunnskapsbasert
1375 tilnærming og en helhetlig forvaltning legges til grunn. Nedbygging av urørt natur bør
1376 unngås.

1377 Arealbruk må prioriteres ut ifra ringvirkningene det har for fellesskapet og lokalsamfunnet.
1378 Det betyr for eksempel at utvikling i, og bruk av natur må skape gode og anstendige
1379 arbeidsplasser, og å legge til rette for å utvikle hele verdikjeder for foredling av
1380 råmaterialer i Norge.

1381 *Energi*

1382 Sikker og forutsigbar energiforsyning er en bærebjelke i ethvert moderne samfunn. Energi
1383 er avgjørende for folks hverdagsliv, næringslivets verdiskaping, sysselsetting, nasjonal
1384 økonomi og sikkerhet. Fornybar energi er den viktigste nøkkelen til å kutte utslipp. Den
1385 kan erstatte og fase ut fossil energibruk, og den kan skape grunnlag for ny verdiskaping og
1386 sysselsetting.

1387 Det viktigste grepet for rettferdig omstilling er å øke krafttilgangen, gjennom mer fornybar
1388 produksjon, bedre nettinfrastruktur, og et krafttak for energieffektivisering. Økt krafttilgang

- 1389 vil gi forutsigbare og levelige strømpriser som er avgjørende for husholdninger, næringsliv
1390 samt offentlige og private virksomheter.
- 1391 De stadig tydeligere konsekvensene av klimakrisen med hetebølger, skogbranner,
1392 tørkeperioder, styrtregn og flommer understreker nødvendigheten av reduserte
1393 klimagassutslipp.
- 1394 Det er tydelig at omstilling basert på ambisjonen om lavere utslipp øker forbruksvolumet i
1395 Norge. Dette økte forbruket må enten forsynes med en økt kraftproduksjon i Norge eller
1396 ved importert kraft fra utlandet. Dersom Norge blir avhengig av importert kraft, vil
1397 kraftprisene i Norge stige. Opprettholdelse av et nasjonalt kraftoverskudd er en
1398 forutsetning for at rikelig krafttilgang kan videreføres som et konkurransefortrinn for norsk
1399 industri. LO mener det må være et mål at Norge gjenetablerer konkurransedyktige
1400 kraftpriser.
- 1401 Et nasjonalt kraftoverskudd, at vi produserer mer enn vi forbruker selv, betinger
1402 samhandling og utveksling av kraft med våre naboland. Flere av landene rundt oss skifter
1403 ut en stabil, men utslippsintensiv kraftproduksjon med ustabile fornybare energikilder
1404 som sol og vind. Energisystemene er i endring og det utfordrer evnen til en stabil
1405 leveranse av elektrisitet. Energiforsyningens betydning og rolle i sikkerhetspolitikken har
1406 blitt veldig tydelig, og i en urolig geopolitisk verden har Norges sårbarhet økt. LO mener
1407 Norge må utvikle løsninger for en stabil kraftforsyning i Norge, som er dimensjonert til å
1408 møte disse endringene.
- 1409 Våre største utslippskutt skjer gjennom den eksportverdien norske løsninger bidrar med
1410 internasjonalt. For å bevare global konkurransekraft må vi tilfredsstille kunder ute med
1411 produkter med lavt og lavere karbonavtrykk enn alternative leverandører. Energi- og
1412 klimapolitikken må knyttes tettere sammen med næringspolitikken og sikkerhetspolitikken
1413 enn det vi har sett så langt.
- 1414 ***Transport og infrastruktur***
- 1415 Transportsektoren er Norges største utslippssektor og står for om lag 30 prosent av de
1416 samlede klimagassutslippene (og 60% av de ikke-kvotepliktige utslippene). Innen 2030 skal
1417 utslippene halveres. Effektive transportløsninger og fokus på alternative drivstoffkilder er
1418 en forutsetning for å få dette til. Gode transportløsninger er en forutsetning for høy
1419 sysselsetting, god distriktsutvikling og verdiskaping. LO er spesielt opptatt av at
1420 transportpolitikken legger til rette for utvikling av trygge og gode arbeidsplasser med fokus
1421 på kvalitet og kompetanse, og som ivaretar de ansatte i transportsektoren.
- 1422 Transport oppstår som følge av annen aktivitet, og bakteppet er derfor et generelt sterkt
1423 økende behov for mobilitet, blant annet med en forventet dobling av godstrafikken.
1424 Bilbruken er økende, og klimautslippene fra veitrafikken har vært økende over lang tid.
1425 Omstillingen med å erstatte fossil energi i transportsektoren er godt i gang på lette
1426 kjøretøy og fartøy, mens veien mot lav- og nullutslipp i de tyngre segmentene av
1427 langtransporten og i luftfarten er mer krevende, blant annet som følge av umoden
1428 teknologi og høye kostnader.
- 1429 Gode satsinger på kollektivtransport og overføring av gods fra vei til sjø og bane er viktige
1430 tiltak for å møte veksten i person- og godstransport.

- 1431 Transportsektoren spiller en nøkkelrolle dersom Norge skal lykkes med omstillingen til et
1432 lavutslippssamfunn. Effektive og trygge transportløsninger er en forutsetning for å skape
1433 næringsutvikling både i distriktene og i sentrale strøk. Transportsystemet har stor
1434 betydning for næringslivets konkurransekraft. Vedlikehold av vei og bane, herunder
1435 fjelloverganger som ofte stenges, må prioriteres. En forsterket satsing på jernbanen og
1436 havner er nødvendig for å få mer gods over fra vei til sjø og bane. Det må også
1437 videreutvikles hurtiggående persontransport på bane mellom de store byene. Et trygt og
1438 åpent veinett er avgjørende for bosetting og næringsutvikling i hele landet. Der det er
1439 sikkerhetsmessig forsvarlig, bør vedlikehold- og klimatilpasningstiltak på eksisterende vei
1440 prioriteres foran bygging av ny vei.
- 1441 Hensynet til miljø og klima, spredt bosetting og befolkningens behov for transporttjenester
1442 tilsier en satsing på kollektivtransport over hele landet. Særlig i pressområdene vil
1443 befolkningsveksten kreve at transportveksten i hovedsak skjer kollektivt.
1444 Kollektivtransporten er et velferdsgode som tilbys og finansieres gjennom fellesskapet og
1445 må organiseres slik at pengene som brukes, kommer de reisende til gode. LO vil derfor
1446 arbeide for at unntaksbestemmelsen i kollektivtransportforordningen benyttes.
- 1447 ***Omstillingen til en sirkulærøkonomi***
- 1448 For å nå målene for 30 prosent vern og restaurering av natur og bærekraftig vekst og
1449 velstand, er vi avhengige av å omstille samfunnet og økonomien til å utnytte ressursene vi
1450 allerede har enda bedre gjennom en omstilling til sirkulærøkonomi.
- 1451 Sirkulærøkonomi og bærekraftig ressursbehandling handler om å forhindre at ressurser
1452 blir omgjort til avfall, slik at gjenstander egnet for ombruk eller reparasjon forblir i det
1453 sirkulære kretsløpet. Det betyr at vi både må produsere mindre og forbruke mindre enn i
1454 dag.
- 1455 For å sikre livsgrunnlaget til dagens og framtidens generasjoner og ivareta naturressursene
1456 på en bærekraftig måte, må vi bryte med dagens produksjons- og forbruksmønstre og
1457 basere økonomisk virksomhet på sirkulær ressursutnyttelse gjennom avfallsreduksjon,
1458 ombruk og gjenvinning.
- 1459 Dette vil være en radikal omlegging av økonomien, som innebærer å unngå og begrense
1460 aktivitet som ikke er bærekraftig, at man flytter og endrer på dagens produksjons- og
1461 forbruksmønstre, og at man forbedrer både teknologi- og ressursbruken.
- 1462 Avfallsreduksjon er blant de viktigste komponentene for å virkeliggjøre et brudd med den
1463 lineære økonomien, hvor vi i dag tar ut langt flere ressurser enn hva som er bærekraftig.
1464 Klima- og miljøpolitikken må vektlegge velferd mer enn velstand, og myndighetene må gi
1465 insentiver til at produkter utvikles med lengst mulig levetid, med størst mulighet for
1466 ombruk, og med egnethet for materialgjenvinning og reduksjon av innhold av helse- og
1467 miljøfarlige komponenter.
- 1468 Gjennom varehandelen bruker kundene sin forbrukermakt til å påvirke for en mer
1469 bærekraftig og miljøvennlig produksjon. Det må satses mer på lokalt produserte varer,
1470 gjenbruk, miljøvennlige produkter og lave utslipp. Produsentene må lage varer som er
1471 bestandige og skal vare lenge.

1472 **3.4 Et rettferdig pensjonssystem**

1473 Folketrygden skal være bærebjelken i velferdsstatens pensjonssystem. LO har
1474 som mål at Folketrygden, AFP og tjenestepensjonsordningene sammen skal
1475 sikre det økonomiske grunnlaget for en trygg og verdig alderdom for alle.
1476 Tjenestepensjon er utsatt lønn, og LO krever økt innflytelse over
1477 pensjonsordningene.

1478 Pensjonsreformen har bidratt til at folk jobber lenger. Det har medvirket til å trygge den
1479 økonomiske bærekraften i Folketrygden som det dominerende element for arbeidstakeres
1480 pensjoner, og bidrar til å redusere den økonomiske risikoen for kommende generasjoner.
1481 Reformen har også videreført et finansierings- og opptjeningssystem i Folketrygden med
1482 sterk utjevningsevne mellom høye og lave årslønner og mellom kvinner og menn.

1483 Men reformen har også medført at ulikhetene i pensjon vil vokse, fordi muligheten til
1484 lange yrkeskarrierer varierer med yrkesløp, den enkeltes helse og ikke minst situasjonen i
1485 arbeidsmarkedet. Den sosiale bærekraften er under press.

1486 Levealdersjustering innebærer at når et årskull er forventet å leve lenger enn tidligere
1487 årskull må den enkelte stå lenger i jobb eller motta lavere pensjon enn ved samme
1488 avgangsalder. Pensjonsnivået, pensjon i forhold til tidligere lønn ved fast avgangsalder, vil
1489 bli nedjustert med økende levealder i befolkningen. Særlig de som ikke kan forlenge
1490 yrkesløpet har dermed utsikt til å få en pensjonsdekning som ikke kan forsvares i et
1491 solidarisk samfunn. Antallet er blitt redusert, men særlig i nedgangstider og ved
1492 nedbemanninger vil flere kunne rammes.

1493 Pensjonsutvalget som evaluerte pensjonsreformen foreslo flere tiltak som styrker den
1494 sosiale bærekraften i Folketrygden. Dette har regjeringen fulgt opp i en stortingsmelding i
1495 desember 2023. Minsteytelsene skal utvikle seg slik at mottakerne får en
1496 velstandsutvikling minst på nivå med øvrige pensjonister. Uføretrygdede skal delvis
1497 skjermes mot levealdersjusteringen for å sikre et akseptabelt pensjonsnivå. Det foreslås å
1498 øke aldersgrensene i Folketrygden med to tredeler av forventet økning i levealderen. Det
1499 innebærer at de laveste aldersgrensene vil øke med ett år på ti år, fra 62 til 63 år fra 1963
1500 -kullet til 1973-kullet. Økningen av aldersgrenser innebærer også at sosiale ytelser som
1501 dagpenger og sykepenger som i dag stopper ved 67 år økes tilsvarende.

1502 LO mener at pensjonsopptjeningen må styrkes for alle, til et samlet nivå på minst 25
1503 prosent av inntekt. Dette vil gi tilstrekkelig opptjening gjennom en kombinasjon av
1504 Folketrygden, tjenestepensjon og andre pensjonsytelser. Staten har hovedansvaret for
1505 pensjonssystemet som helhet, selv om finansieringen kommer fra ulike kilder. Den
1506 bestemmer bidraget fra Folketrygden, den bidrar med penger og regelverk til AFP og er
1507 lovgiver for tjenestepensjonene. Nivåhevingen må skje gjennom et spleiselag der både
1508 staten og partene i arbeidslivet bidrar.

1509 *Sliterordning og inkluderende arbeidsliv*

1510 Pensjonsutvalgets utredning har lengre yrkesaktivitet som viktigste tiltak når levealderen
1511 øker og levealdersjusteringen gir lavere årlige utbetalinger. For mange av LOs grupper er

1512 betydelig lengre yrkesaktivitet sjelden et alternativ. Tall for forventet levealder for ulike
1513 yrkesgrupper, viser at typiske sliteryrker kommer dårlig ut. Yrkesgrupper med lavest
1514 forventet levealder, vil dermed kunne oppleve at yrkesgruppene med høyere levealder
1515 «arver den gjenstående pensjonsbeholdningen til de som dør tidlig». Når mulighetene til å
1516 jobbe videre er systematisk skjevfordelt kan dette oppleves som urimelig.

1517 De som ikke har mulighet å stå helt ut, må også i framtiden få muligheten til å gå av
1518 tidligere med et akseptabelt pensjonsnivå. AFP, den tariffestede sliterordningen, samt
1519 overgangstillegget og særaldersgrenser i offentlig sektor bidrar til dette.

1520 LO har stilt som krav for å akseptere økte aldersgrenser at det etableres en sliterordning i
1521 Folketrygden. Mange slitere har ikke tilgang til de øvrige ordningene som gir mulighet for
1522 tidlig avgang. LO er tilfreds med at regjeringen nå (jan 2024) vil innføre en sliterordning, og
1523 at det derfor nedsettes et utvalg som skal utrede hvordan en sliterordning i Folketrygden
1524 skal se ut. LO har pekt på en slik ordning kan etableres etter mønster av den tariffestede
1525 sliterordning, som baseres på selvseleksjon. LO har også vist til at det kan ses på et fast
1526 tillegg i Folketrygden basert på antall yrkesår, uavhengig av inntekt eller andre mekanismer
1527 i Folketrygden for å ivareta de med lange yrkeskarrierer og som har behov for å gå av
1528 tidlig.

1529 I tillegg til sliterordninger krever LO økt innsats for å legge til rette for at folk skal kunne stå
1530 lengre i arbeid og et inkluderende arbeidsliv. Det krever en langt større innsats fra
1531 myndighetene og fra partene i arbeidslivet, der det legges til rette for forlenget arbeidsliv,
1532 kompetanseutvikling og at det blir lettere for seniorene å søke arbeid. Innsatsen må ikke
1533 bare settes inn blant seniorer. Forebygging for å unngå tidligavgang eller utstøting må
1534 starte tidlig. HMS, tilrettelegging for å lette belastende oppgaver og kompetanseheving er
1535 viktig gjennom hele yrkeslivet.

1536 *Pensjon og fordeling*

1537 LO er bekymret for fordelingseffektene av det samlede pensjonssystemet. De
1538 omfordelende virkningene av Folketrygden motvirkes av tjenestepensjonssystemet. Det er
1539 store og systematiske forskjeller i tjenestepensjonene mellom ulike næringer.
1540 Kvinnedominerte virksomheter i blant annet varehandel og overnatting og servering har
1541 gjennomgående langt lavere tjenestepensjonssatser enn i for eksempel finansnæringen,
1542 mediebransjen, industrien og oljenæringen. Mange som kun har de laveste
1543 tjenestepensjonene (OTP) har heller ikke AFP, mens de fleste som har gode
1544 tjenestepensjonsordninger har også AFP. Gjennom et langt yrkesliv i næringer med
1545 dårligere tjenestepensjoner vil mange kunne få en total pensjon som er lav, særlig når de
1546 heller ikke får AFP.

1547 Den totale effekten av dette innebærer at mange lavtlønte i framtiden vil risikere å få
1548 svært lave pensjoner eller vil bli nødt til å jobbe lengre enn ansatte i næringer med høyere
1549 lønninger og bedre pensjonsordninger.

1550 *Styrk tjenestepensjonene*

1551 Tjenestepensjonene i privat sektor er ofte ikke en del av tariffavtalen, men noe
1552 arbeidsgiver ensidig bestemmer. LO mener at tjenestepensjonsordningene i privat sektor
1553 må forbedres ved å heve minstesatsen (obligatorisk tjenestepensjon – OTP) som i dag er
1554 på to prosent. LO har som mål at OTP i første omgang må heves til fire prosent. Det er

- 1555 behov for å gå gjennom lowerket i privat tjenestepensjon, og vurdere de
1556 fordelingsmessige egenskapene til tjenestepensjonene.
- 1557 Et bredt organisert pensjonssystem må sikre muligheten for jobbskifter uten tap av
1558 pensjon, kostnadseffektiv forvaltning og premier og ytelser som er like uavhengig av kjønn.
1559 Det bør lages en felles lov for innskuddspensjons- og hybridordninger. Det vil gjøre det
1560 enklere å avtale og tilby pensjonsordninger som er livsvarige og kjønnsnøytrale, noe som
1561 bør være hovedregelen også for tjenestepensjonsordningene. Når flere lever lenger er det
1562 en utfordring at de fleste private tjenestepensjonsordninger ikke er livsvarig og utbetales
1563 over 10 år. I tillegg er avkastningen som oftest markedsbestemt og med full tapsrisiko for
1564 den enkelte. Det må også innføres egen pensjonskonto for hybridpensjon.
- 1565 Det må gis mulighet for å etablere fellesordninger for innskudds- og hybridordninger som
1566 dekker flere bedrifter eller tariffområder. Disse vil kunne ivareta både aldersnøytralitet og
1567 kjønnsnøytralitet, og kunne gi reduserte kostnader ved både forvaltning og
1568 administrasjon. De vil gi de ansatte muligheter til økt innflytelse på pensjonsmidlenes
1569 forvaltning.
- 1570 Reglene for utregning av grunnlag for innbetaling må forenkles. All lønn inntil 12G må
1571 danne grunnlaget. Arbeidsgivers mulighet til å unnta varierende eller midlertidige tillegg og
1572 overtid må fjernes. Grunnlaget og innbetalingene må komme klart fram på arbeidstakers
1573 lønnslipp.
- 1574 Offentlig sektors nye tjenestepensjonsordning fra 2018 fikk virkning fra 2020 for alle som
1575 er født fra 1963. Offentlig sektor innfører en ny AFP-ordning for de som fyller 62 år i 2025,
1576 som det nå foreslås et regelverk etter modell av AFP i privat sektor. I 2023 ble det avtalt at
1577 nye pensjonsregler for de med særaldersgrenser, det gjenstår å avklare hvem som skal ha
1578 særaldersgrenser og hvilke aldersgrenser som skal gjelde i framtiden. LO vil følge opp
1579 disse prosessene framover. Offentlig tjenestepensjon bør primært organiseres i
1580 pensjonskasser eller gjensidige selskaper, der arbeidstakerne har reell innflytelse på
1581 organisering og styring.
- 1582 Det er nødvendig å finne bedre pensjonsordninger for å unngå at selvstendig
1583 næringsdrivende, frilansere og yrkesutøvere med kombinasjonsinntekter og lave inntekter
1584 skal ende i alvorlig fattigdom.
- 1585 **AFP**
- 1586 Avtalefestet pensjon (AFP) gir et betydelig livsvarig påslag i alderspensjon og er derfor en
1587 viktig tilleggspensjonsordning. I tillegg kan de om får AFP gå av tidligere, fordi den teller
1588 sammen med Folketrygden for tidliguttak. I privat sektor gis AFP til arbeidstakere som er
1589 ansatt i bedrifter med tariffavtale og som kvalifiserer til ordningen. Fra 2025 vil alle
1590 arbeidstakere i offentlig sektor født i 1963 og senere kunne kvalifisere seg til AFP etter
1591 mønster av privat sektor. Det innebærer at AFP-ordningen utvides kraftig. Fremtidige
1592 endringer i AFP må derfor ta hensyn til behov både i privat og i offentlig sektor.
- 1593 AFP-ordningen har imidlertid svakheter som må løses for å unngå at en betydelig del av
1594 arbeidstakerne går glipp av dette viktige pensjonstillegget. Mange som jobber i en AFP-
1595 bedrift i løpet av yrkeslivet vil ikke få AFP. Kvalifikasjonsreglene for å få AFP innebærer
1596 blant annet at det kun er fra man er 53 til 62 år at man tjener opp rett til AFP. Fra 2025
1597 gjelder dette både for privat og offentlig sektor. Reglene innebærer risiko for å falle

1598 utenfor ordningen av grunner som den enkelte vanskelig kan kontrollere, som at bedriften
1599 omstiller og omorganiserer, blir virksomhetsoverdratt, eller at den enkelte mister jobben i
1600 en AFP-virksomhet. Hverken de som har passert 53 år eller yngre arbeidstakere kan være
1601 sikre på at de vil kvalifisere til AFP.

1602 Partene avtalte i 2018 at det skulle være en målsetting å endre ordningen i privat sektor.
1603 Målene for en ny modell var blant annet at det skal bli en ytelse som er knyttet til tid i AFP-
1604 virksomhet. Dersom man arbeidet i en slik tariffvirksomhet, ville man med full opptjening
1605 motta AFP på linje med dagens nivå. Dermed ville også yngre arbeidstakere se en større
1606 fordel av å jobbe i en AFP-virksomhet, samtidig som at langt færre uforskyldt skulle miste
1607 ytelsen selv etter mange år i en AFP-bedrift.

1608 Det har så langt ikke lyktes å komme fram til enighet om endringer i AFP-ordningen. LO vil
1609 styrke AFP-ordningen.

1610 *Fripoliser*

1611 Fripoliser er pensjonsrettigheter som allerede er opptjent. De blir i dag forvaltet på en slik
1612 måte at mange vil få lavere pensjoner enn de burde ut fra midlene som er betalt inn for
1613 dem.

1614 De særnorske reguleringsreglene skal nå gjennomgås. LO mener det er behov for tiltak for
1615 å sikre at pensjonistenes midler blir forvaltet på en best mulig måte. Staten må ta et
1616 samlet grep for å sikre at den etablerte pensjonskapital i form av fripoliser og løpende
1617 ordninger sikres en bedre forvaltning og verdisikring.

1618 *Uføre*

1619 Uføres pensjoner må styrkes. LO mener at uføre må skjerms fullt ut mot
1620 levealdersjustering av pensjonene. Levealdersjusteringen bygger på en forutsetning om at
1621 arbeidstakere kan velge om de vil jobbe lenger for å kompensere for økt levealder, eller
1622 om de vil gå ned pensjon i bytte mot lenger pensjonstilværelse. Uføre har ikke et slikt valg.

1623 I tillegg mener LO at tak på samlet uføretrygd må fjernes, og barnetilleggene styrkes
1624 ytterligere. LO vil arbeide for at personer som blir delvis uføre underveis i karrieren og
1625 som senere får en økt uføregrad, sikres en bedre alders- og uførepensjon enn det dagens
1626 regler gir.

1627 I dag er alle i offentlig sektor dekket av uførepensjon, mens bare et mindretall av de som
1628 har private tjenestepensjon har en slik dekning. LO mener at det bør innføres
1629 uførepensjon i obligatorisk tjenestepensjon, slik at alle får et tillegg til den offentlige
1630 uføretrygden.

1631 **3.5 Styrke kvinners økonomiske frihet**

1632 Norge er et av de landene i verden som har kommet lengst i likestilling mellom
1633 kjønnene. Til tross for dette har kvinner langt mindre økonomisk frihet enn
1634 menn og dermed mindre makt over egne liv. LO vil jobbe for et reelt likestilt
1635 samfunn med økonomisk frihet uavhengig av kjønn.

1636 Retten og friheten til å bestemme over eget liv er helt avgjørende for et rettferdig og
1637 likestilt samfunn. Ingen skal være avhengig av en partner eller familien for å ha tak over
1638 hodet og mat på bordet. Økonomisk frihet henger tett sammen muligheten til å
1639 kombinere fullt arbeid med familieliv og fritid. Det handler også om forutsigbarhet for
1640 pensjon den dagen kvinner går ut av arbeidslivet. Denne muligheten forutsetter gode
1641 velferdsordninger som foreldrepermisjon, barnehage og eldreomsorg og et rettferdig
1642 pensjonssystem der forskjellene mellom kvinner og menn ikke forsterkes inn i
1643 pensjonisttilværelsen.

1644 For å oppnå disse målene må partene, myndighetene, samfunnet, bedrifter og
1645 enkeltpersoner arbeide sammen i en felles innsats for å sikre alle kvinners økonomiske
1646 frihet i Norge. Dette vil ikke bare styrke den enkelte, men vil også bidra til et mer
1647 inkluderende og demokratisk samfunn, der alles bidrag blir verdsatt.

1648 *Sikre retten til faste, hele stillinger*

1649 For å sikre kvinners økonomiske frihet må vi sørge for at alle kvinner har et arbeid som
1650 gjør det mulig å jobbe heltid, får tilgang til faste heltidsstillinger og en lønn som gir
1651 økonomisk stabilitet og trygghet. Dette innebærer tydeligere krav til arbeidsgiver om å
1652 tilrettelegge og organisere arbeidet på en slik måte at belastninger reduseres, bekjempe
1653 deltidskultur og midlertidige kontrakter som ofte begrenser kvinners inntekts- og
1654 jobbmuligheter.

1655 *Fremme heltidskultur i norske kommuner*

1656 LO skal arbeide for å fremme en heltidskultur i norske kommuner. Politikere skal utfordres
1657 til å utforme konkrete handlingsplaner for å sikre hele, faste stillinger til alle.

1658 *Flere heltidsstillinger i servicesektoren*

1659 LO skal arbeide for at heltid reelt sett blir normen i servicesektoren. Vi vil følge med på
1660 utviklingen i bransjen for å sikre bedre oppfølging av gjeldende lowerk, samtidig som vi
1661 jobber for at lowerket blir sterkere. Rett til stilling for deltidsansatte som tilsvarer faktisk
1662 arbeidstid må styrkes, og unntaket for merarbeid på grunn av midlertidige arbeidsavtaler
1663 fjernes.

1664 LO vil styrke tillitsvalgtes medvirkning i bruk og endring av arbeidstidsordninger.
1665 Praktiseringen av gjennomsnittsberegning av arbeidstid må bli i full overenstemmelse med
1666 gjeldende lov- og avtaleverk, slik at ansatte sikres rettferdige og lovlige vilkår. Det bør
1667 iverksettes flere målrettede tiltak for å fremme flere skiftordninger i stedet for
1668 turnusordninger for å sikre flere faste og forutsigbare arbeidstidsordninger.

1669 **Likelønn**

1670 Kvinner tjener langt mindre enn menn. De tjener mindre per time på grunn av det
1671 kjønnsdelte arbeidsmarkedet og fordi de har en løsere tilknytning til arbeidslivet, flere
1672 jobber deltid og de har en svakere maktposisjon i arbeidslivet. I tillegg tjener kvinner
1673 mindre fordi de er kvinner – det eksisterer fremdeles en forskjell i menn og kvinners lønn
1674 som ikke kan forklares med noe annet.

1675 Å heve lønningene i lavlønnstyrker er en vesentlig del av innsatsen for økonomisk frihet for
1676 alle. Ved å sikre rettferdig lønn for de som jobber i helse-, sosial- og omsorgssektoren, i
1677 serviceyrker og andre lavlønnsområder, får flere kvinner muligheten til å bygge en solid
1678 økonomisk grunnmur. Dette vil ikke bare styrke kvinners økonomiske uavhengighet, men
1679 også bidra til å øke den generelle likestillingen i samfunnet.

1680 For å sikre likelønn og lik lønn for arbeid av lik verdi må vi fortsette å utvikle og styrke lover
1681 og retningslinjer som bidrar til likestilling og forbyr kjønnsbasert lønnsdiskriminering.
1682 Aktivitets- og redegjøringsplikten må følges tett opp for å sikre at arbeidsplassene
1683 gjennomfører kartlegging og tiltak for å sikre likelønn på arbeidsplassen.

1684 **Økt deltakelse i arbeidslivet**

1685 For å oppnå økt deltakelse av kvinner i arbeidslivet, må både arbeidslivet og velferdsstaten
1686 gjøre det mulig. Det trengs fleksible arbeidsordninger og arbeidsgivere som er pådrivere
1687 for at fedre skal ta mer likestilt omsorgsansvar og foreldrepermisjon. Det trengs også full
1688 barnehagedekning fra barnet er ett år, gode permisjonsordninger som sikrer hver av
1689 foreldrene minst 40 prosent av permisjonstiden, selvstendig opptjeningsrett og en god
1690 eldreomsorg. Dette vil bidra til økt likestilling i balanseringen av arbeid, familieliv og
1691 pårørendeansvar. Vi trenger mer kunnskap for å kunne forebygge at omsorgsansvar for
1692 eldre familiemedlemmer fører til at kvinner jobber redusert mot slutten av arbeidslivet.

1693 **Redusere kjønnssegregering i yrkes- og utdanningsvalg**

1694 For å oppnå et likestilt samfunn, er det viktig å redusere kjønnssegregering i
1695 arbeidsmarkedet. Dette kan oppnås ved å aktivt jobbe for rekruttering til utdanning og
1696 jobbmuligheter for kvinner innenfor tradisjonelt mannsdominerte yrker og sektorer,
1697 samtidig som det jobbes for mangfold og likestilling på arbeidsplassen. På samme måte
1698 må det aktivt jobbes for å fremme utdanning og jobbmuligheter for menn innenfor
1699 tradisjonelt kvinnedominerte yrker og sektorer. For å sikre kontinuitet og fremdrift i dette
1700 arbeidet trengs det et nasjonalt senter for kjønnsnøytrale yrkes- og utdanningsvalg.

1701 Det grønne og digitale skiftet gjør det spesielt viktig å øke kvinners kompetanse innen
1702 teknologi. Kvinner må være halvparten av de store omveltningene samfunnet går
1703 gjennom, for å få de mulighetene omstillingene gir og utøve innflytelse på dem. Dette vil
1704 blant annet sikre at ny teknologi er like godt tilpasset alle uavhengig av kjønn.

1705 **3.6 Livslang læring**

1706 Retten til utdanning er en grunnleggende menneskerett, og en forutsetning for
1707 å kunne lykkes i arbeidsliv og samfunnsliv. I et stadig mer avansert samfunn,
1708 med en høy omstillingstakt, øker behovet for å få fornyet og utviklet sin
1709 kompetanse gjennom hele livet.

1710 Utdanning og forskning er grunnleggende for videreutvikling av demokrati og velferd. Med
1711 økende krav til kompetanse i arbeidsliv og samfunn har utdannings- og
1712 kompetansepolitikken fått en viktigere rolle. Det gjelder blant annet i arbeidet med å
1713 motvirke ulikhet, å lykkes med et grønt og rettferdig skifte og å sikre et velfungerende
1714 demokrati. Den offentlige fellesskolen er en bærebjelke i den norske modellen. Gratis
1715 utdanning, gode barnehage- og voksenopplæringstilbud og et arbeidsliv med mye læring
1716 er også helt sentralt.

1717 *En barnehage og SFO for alle*

1718 Barnehager er en viktig grunnstolpe i den norske velferdsstaten. Barnehagetilbud til alle er
1719 viktig for å motvirke sosiale forskjeller. Deltakelse er viktig for å styrke barns utvikling og
1720 læring. Det må være nok ansatte med tverrfaglig kompetanse som legger til rette for barns
1721 frie lek, læring og sosialisering. Barnehage må bli gratis så alle barn kan delta på lik linje.
1722 LO vil arbeide for at store kommersielle konserner får en mindre plass i driften av
1723 barnehagene. Kvaliteten på SFO-tilbudet varierer mye, og det er behov for en SFO-reform
1724 for at SFO skal bli en integrert del av det helhetlige skoletilbudet, og må bli gratis. Retten til
1725 SFO må lovfestes og SFO skal drives i offentlig regi. Det må sikres god nok bemanning og
1726 kvalitet til forsvarlig drift.

1727 *Fellesskolen*

1728 Alle skal ha lik mulighet til en god og gratis utdanning. I fellesskolen skal barn treffes på
1729 tvers av sosial bakgrunn og utvikle seg som hele mennesker som tenker selvstendig og har
1730 god grunnkompetanse.

1731 Fellesskolen er en av de arenaene hvor vi har størst mulighet for å jobbe helhetlig og
1732 forebyggende, og komme inn tidlig overfor barn og unge som trenger ekstra oppfølging.
1733 Tidlig innsats reduserer risiko for frafall senere i skoleløpet.

1734 Overgangen fra barnehage til skole er stor for mange barn, og en dårlig start på
1735 skolegangen kan føre til problemer framover i skoleløpet. Leken må mer inn i de første
1736 skoleårene, for å styrke barns sosiale og kognitive utvikling. Verksted, utstyr og uterommet
1737 må tas mer i bruk, og elevene må få tid til å utvikle sosiale ferdigheter og få en allsidig,
1738 variert og praktisk tilnærming til kunnskap. Tidlig innsats for de som trenger det må
1739 styrkes, og alle må få mulighet til å lære grunnleggende ferdigheter.

1740 Økende krav til utdanning og kompetanse understreker behovet for at alle utstyres med
1741 grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving og regning, evne til kritisk refleksjon, og med
1742 praktiske ferdigheter og problemløsningsevne. Dette har, sammen med fullført
1743 videregående opplæring, blitt grunnkompetanse, og videregående opplæring har dermed
1744 blitt en viktigere del av fellesskolen.

- 1745 Den offentlige fellesskolen utfordres av tendenser til segregering, karakterpress, ubalanse
1746 mellom teoretisk og praktisk inngang til læring, svekkede muligheter for dybdelæring og
1747 begrenset rom for å utøve læreryrket. Det er fortsatt for mange unge som ikke
1748 gjennomfører videregående opplæring. Dette må møtes med kraftfulle tiltak, blant annet
1749 gjennom å skape en mer praktisk og variert skole i hele skoleløpet. Elever som velger
1750 studieforberedende studieretning i videregående opplæring, må få bedre muligheter til å
1751 faktisk bli forberedt til studier.
- 1752 Krav til rapportering, dokumentasjon, testing og kontroll må reduseres så læreren får tid til
1753 å være lærer. Laget rundt eleven må styrkes. Alle ansatte i skolen må få tilbud om etter- og
1754 videreutdanning, sikres tid til samarbeid, planlegging og mulighet til hele stillinger. En
1755 ungdomsskolereform må svare på utfordringer med fravær, uro, lavt motiverte elever og
1756 stort prestasjons- og konkurransepress.
- 1757 Kulturell kompetanse kommer til å ha stor betydning for framtidens arbeidsliv, næringsliv
1758 og samfunnsliv. LO vil derfor arbeide for å styrke skoleverkets kompetanse innen estetikk,
1759 kunst og kultur, og for at de praktisk-estetiske fagene styrkes. Praktisk-estetiske metoder
1760 må tas inn i undervisningen i andre fag. Kulturskolen er viktig for å gi barn og unge
1761 mulighet til å bruke sin kreativitet og skaperglede, og er en sentral rekrutteringsarena
1762 både for vårt profesjonelle og frivillige kulturliv. Den må være tilgjengelig for alle barn,
1763 uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn.
- 1764 LO vil sikre likestilte tilbud innen elevvelferd mellom elever, lære kandidater og lærlinger,
1765 som digitalt elev- og lærlingebevis.
- 1766 Elevene må sikres tilstrekkelig digital kompetanse, herunder kompetanse på kildekritikk og
1767 evne til å gjenkjenne falsk informasjon. Fellesskolen må brukes som arena for å fremme
1768 demokrati og deltakelse.
- 1769 ***Den yrkesfaglige utdanningsretningen må bygges ferdig***
- 1770 Ubalanse mellom samfunnets vektlegging av erfaringsbasert og teoretisk inngang til læring
1771 er den største systemiske utfordringen vi står ovenfor i utdanningssystemet. Det er stor
1772 etterspørsel etter yrkesfaglig kompetanse, og satsingen på disse utdanningene må
1773 styrkes.
- 1774 Grunnlaget for god fag- og yrkesopplæring starter med en grunnskole som vektlegger å
1775 utvikle både praktisk og teoretisk kompetanse hos de unge.
- 1776 Partene i arbeidslivet har et særskilt ansvar for fag- og yrkesopplæringen. Da må
1777 Samarbeidsrådet for yrkesopplæring, de faglige rådene og yrkesopplæringsnemndene
1778 sikres stor innflytelse over utviklingen av yrkesfagene. LO vil jobbe for at rettighetene i
1779 opplæringsloven blir reelle, for bedre dimensjonering av skoleplasser, økt kvalitet i
1780 opplæringen i skole og i lærebedrift og nok lære plasser slik at flere gjennomfører med
1781 fag/svennebrev. Faget Yrkesfaglig fordypning er viktig for å skape relevans og
1782 sammenheng i opplæringen med god overgang til læreplass. Yrkesfaglærerne må ha
1783 mulighet til å følge opp elevene under praksis. Skoleverkstedene må være godt utstyrte,
1784 og ha nok og riktig materiell slik at opplæringen i skolen legger et relevant grunnlag for
1785 videre opplæring i bedrift.

- 1786 For å lære opp faglig gode og selvstendige fagarbeidere ute i lærebedriftene, må
1787 instruktører, veiledere og prøve- og klagenemndene ha tid til å drive god opplæring, ha
1788 innsikt i praktisk opplæring og selv ha aktuell kompetanse i lærefaget.
- 1789 Høyere yrkesfaglig utdanning må bygges kraftig ut gjennom en opptrappingsplan på
1790 100 000 studieplasser, og må anerkjennes på lik linje med høyere akademisk utdanning.
1791 Fagskolene må kunne tilby utdanning på nivå med bachelor-, master- og doktorgrad. Det
1792 må utvikles fagskoletilbud på flere områder i hele landet. Finansieringen må styrkes for å
1793 gi fagskolene bedre forutsigbarhet, og gjøre sektoren rustet til å møte det økende behovet
1794 for fagskoleutdannede. Overgangsordningene mellom fagskolen og universitets- og
1795 høyskoleutdanningene må bedres. Det må åpnes for yrkesbachelor og yrkesmaster med
1796 en opprykksordning til faghøyskole.
- 1797 Fagarbeiderens adgang til høyskole- og universitetsutdanning må forbedres, blant annet
1798 gjennom y-veien.
- 1799 Det bør etableres et nytt frittstående nasjonalt senter for yrkesfag som kan støtte
1800 offentlige myndigheter og partene i arbeidslivet med kunnskap og kapasitet i den videre
1801 utviklingen av yrkesfagene, og arbeide i skjæringspunktet mellom utdanning og arbeidsliv
1802 med kunnskapsutvikling og utviklingsprosjekter.
- 1803 ***Universitets- og høyskoleutdanning for alle***
- 1804 LO vil jobbe for likeverdig tilgang til høyere utdanning uavhengig av økonomi, kjønn og
1805 geografi. Da må studiefinansieringen bedres gjennom å knyttes til grunnbeløpet i
1806 folketrygden og økes til 2 G. Finansieringen av høyere utdanningsinstitusjonene må bidra
1807 til å opprettholde et desentralisert studietilbud. Ansatte i alle stillingsgrupper må gis gode
1808 arbeidsforhold med faste, hele stillinger. Forskningsbasert undervisning må sikres
1809 gjennom at vitenskapelig personell får tilstrekkelig tid til forskning. Demokratiet ved
1810 universiteter og høyskoler må styrkes, og de ansatte og studentene bør velge ledelsen.
1811 Profesjonsutdanningene må gis økt kapasitet, og ha rammevilkår som sikrer
1812 forskningsbaserte, yrkesrettede og praksisnære studier. Institusjonene må samarbeide
1813 mer med arbeidslivet for å styrke arbeidslivsrelevans i høyere utdanning og mer praksis i
1814 studiene.
- 1815 Studentenes primære velferd, inkludert et trygt bomiljø, gode helse- og
1816 rådgivningstjenester, sunn mat og et tilpasset barnehagetilbud, skal ivaretas av
1817 studentsamskipnadene. Det må bygges flere rimelige studentboliger.
- 1818 ***Kompetansereform i arbeidslivet***
- 1819 Vi har et arbeidsliv preget av mye læring sammenliknet med de fleste andre land. Samtidig
1820 ser vi tendenser til at arbeidslivet er i ferd med å bli mer todelt, og at de som har størst
1821 behov for kompetansepåfyll, ofte får minst. Den gjennomgående digitaliseringen av
1822 samfunnet gjør at det haster å øke hele befolkningens digitale kompetanse.
1823 Kompetansemismatch kan bremse grønn omstilling. Arbeidslivet preges av høye krav til
1824 kompetanse, økt etterspørsel etter spesialisert utdanning, doble fagbrev og tverrfaglig
1825 kompetanse. Store omstillinger innebærer økt risiko for arbeidsløshet og frafall, der
1826 personer med lav kompetanse og eller manglende norskferdigheter er særlig utsatt.

- 1827 Norge trenger en etter- og videreutdanningsreform som motvirker ulikhet, og som sikrer
1828 alle reelle muligheter for livslang læring som kvalifiserer til et arbeidsliv i endring.
- 1829 Vi har styrker i det organiserte arbeidslivet som det må bygges videre på.
1830 Kompetansebestemmelser i avtaleverk må praktiseres og følges bedre opp,
1831 finansieringsordninger og permisjonsordninger bedres, og partssamarbeidet og
1832 tillitsvalgtes rolle må styrkes. Vi må få et godt samspill mellom avtaleverk og
1833 myndighetenes tilrettelegging. Bransjetilpassede kompetanseprogrammer må styrkes og
1834 videreutvikles, der blant annet yrkesrettede norskopplæringstilbud og digitale tilbud er en
1835 viktig del.
- 1836 Det er behov for bedre kompetanseutviklingsmuligheter i hele arbeidslivet, i alle deler av
1837 landet, og særlig blant personer med kort utdanning og som jobber i omstillingsutsatte
1838 næringer. Ordninger med realkompetansedokumentasjon, verdsetting og vurdering må
1839 videreutvikles og tas mer i bruk. Kvalifikasjonsrammeverket må utvikles til å omfatte både
1840 formelle og ikke-formelle kvalifikasjoner. Særlig yrkesfaglige utdanningstilbud for voksne
1841 på alle nivåer har en sentral rolle i å bidra til gode omstillinger. Fagutdanning må bli en
1842 mer attraktiv karrierevei, samtidig som vi må unngå å senke nivået på fagbrevet.
- 1843 Langtidsplan for livslang læring med tilhørende finansieringsfond må på plass. Voksne
1844 med lite utdanning må prioriteres. Det må være en plan for opptrapping av høyere
1845 yrkesfaglig utdanning. Det trengs særlige strategier for å møte voksende
1846 kompetansebehov innen helse, sosial og omsorg, innen IKT og for å få til grønn omstilling.
1847 Det er samtidig viktig å skape flere langsiktige arbeidsplasser i konkurranseutsatt privat
1848 sektor bygget på teknisk fagkompetanse. I industrien ser man raskt effekten av
1849 investeringer i ny teknologi som grunnlag for eksportrettede bærekraftige verdikjeder.
1850 Kontakten mellom arbeidsliv og utdanningsinstitusjoner må styrkes. Formaliserte krav til
1851 fagutdanning for yrkesutøvelse bør vurderes i flere fagområder for å bidra til kvalitet i
1852 tjenester og produkter og seriøsitet i arbeidslivet. Mulighetene for å få godkjent
1853 utenlandsk utdanning må styrkes.
- 1854 ***Forskning og utvikling***
- 1855 Forskning og utviklingsarbeid (FoU) gir oss mulighet til å finne nye svar på de store globale
1856 og samfunnsmessige utfordringene i vår tid. Samtidig er FoU avgjørende for å skape flere
1857 arbeidsplasser, gode velferdstjenester og for å øke verdiskapingen og omstillingsevnen i
1858 økonomien.
- 1859 Staten må sikre finansiering som støtter opp under den frie forskningen, samtidig som
1860 forskning og utvikling bidrar til et samspill mellom relevante forskningsaktører. En større
1861 andel av forskningsmidlene bør kanaliseres direkte til institusjonene, og
1862 forskningsinstituttene må gis grunnbevilgninger slik at de er konkurransedyktige.
- 1863 Det må utvikles bedre samarbeidsarenaer med partene i arbeidslivet på både makro- og
1864 mikronivå, slik at partene kan delta i utformingen av forskningspolitikk for å sikre
1865 innovasjon, teknologiutvikling og konkurransekraft. Virkemidlene i forskningspolitikken må
1866 ta bedre hensyn til hele bredden i forsknings- og utviklingsarbeid, som spenner fra
1867 grunnforskning, anvendt forskning og til eksperimentell utvikling.

1868 **3.7 Offentlig velferd**

1869 En velferd finansiert av fellesskapet, hvor folk yter etter evne og får etter behov,
1870 er grunnlaget for et godt samfunn. Den norske modellen bygger på brede
1871 universelle ordninger som gir høy grad av inntektssikring. Dette legger
1872 grunnlaget for et samfunn med små forskjeller og med høy deltakelse i
1873 demokratiske prosesser, uavhengig av sosial bakgrunn.

1874 Velferdsstaten skal bygge og trygge folk og samfunn. Den består i dag av en rekke
1875 institusjoner, tjenester og ytelser. Velferdsordningene er i hovedsak universelle,
1876 finansieres over skatteseddelen og gis til dem som trenger det. Velferdsstaten handler om
1877 at vi som fellesskap har mål om å sikre alle, og gi reell inntektssikring. Veksten i offentlig
1878 sektor bør minst være på nivå med veksten i privat sektor. Dette vil sikre stabilitet i
1879 offentlige fellesskapsordninger. LO vil jobbe for å sikre og videreutvikle velferdsstaten.

1880 *Offentlig finansiert velferd skal utføres uten kommersielle interesser*

1881 Det er bred oppslutning om en sterk offentlig sektor i Norge. Samtidig utfordres
1882 velferdsstaten av kommersialisering og krefter som ønsker økt privat profitt fra drift av
1883 offentlig finansierte tjenester og infrastruktur. Dette undergraver ikke bare de universelle
1884 ordningene, men innebærer også en kamp om kompetent arbeidskraft og er en trussel
1885 mot arbeidstakernes rettigheter og pensjonsvilkår. LO er imot privatisering og
1886 konkurranseutsetting av offentlige velferdstjenester. Offentlig finansierte velferdstjenester
1887 skal i all hovedsak drives i egen regi, med innslag av ideelle og ikke-kommersielle aktører.

1888 *Kommunesektoren*

1889 Landets kommuner forvalter kjernen av velferdsstaten gjennom ansvar for befolkningen
1890 gjennom hele livet. Ansvar og oppgavene til kommunene har vokst i tråd med utviklingen av
1891 velferdsstaten, og en stadig økende andel av kommunenes økonomi brukes til lovpålagte
1892 oppgaver som tjenesteyter innenfor helse, sosial, omsorg, skole, barnehage og barnevern.
1893 LO vil arbeide for at kommunene har økonomisk handlingsrom til å prioritere oppgaver
1894 som ikke er lovpålagte. Dette er oppgaver som er særlig knyttet til forebygging og
1895 investering i gode og trygge oppvekstmiljøer.

1896 LO mener det er viktig å verne om generalistkommunesystemet, som innebærer at alle
1897 kommuner har ansvaret for de samme oppgaver. Kommunene må få tilstrekkelige og
1898 forutsigbare rammer gjennom et omfordelende inntektssystem som sikrer at de er i stand
1899 til å levere hele bredden av gode kommunale tjenester til innbyggerne.

1900 *Statlig sektor*

1901 Statsforvaltningen utgjør landets utøvende makt og omfatter statlige virksomheter med et
1902 bredt spekter av samfunnsoppgaver knyttet til velferd- og helse, skatteforvaltning, tilsyn,
1903 infrastruktur og transport, forsvar og beredskap, utdanning og kultur. Forvaltningens
1904 virksomhet bygger på sentrale forvaltningsverdier som likebehandling, rettssikkerhet,
1905 nøytralitet, faglig uavhengighet og effektivitet. For at forvaltningen skal kunne etterleve
1906 disse verdiene, må statlige virksomheter ha tilstrekkelige økonomiske rammer.

- 1907 De siste tiårene har ideer basert på markedsstyring lagt viktige premisser for endrings og
1908 styringsreformer i statlig sektor. Sentrale elementer har vært mål- og resultatstyring,
1909 bestiller/utførermodeller, oppsplitting av virksomheter, økt grad av privatisering og
1910 konkurranseutsetting. Markedsstyringsprinsipper svekker statlige virksomheter evne til å
1911 løse samfunnsoppdraget, de ansattes medbestemmelse og fører til en mindre effektiv
1912 statlig sektor.
- 1913 LO krever at tillitsreformen videreføres i statlig sektor. Regjeringen må videreføre arbeidet
1914 med å endre styringen, finansieringen, organiseringen og arbeidsgiverpolitikken for å
1915 styrke den statlige forvaltningen.
- 1916 **Helsesektoren**
- 1917 Den offentlige helsesektoren, både spesialisthelsetjenesten og helse- og
1918 omsorgstjenesten i kommunene, har flere steder utfordringer med å rekruttere og
1919 beholde fagfolk. Dette forsterkes av økningen i private helsetjenester. Andelen av
1920 befolkningen som har privat helseforsikring har økt kraftig. Dette fører til økt sosial ulikhet
1921 i tilgangen på helsetjenester. Det har også uønskede konsekvenser for arbeidsmarkedet
1922 for helsepersonell og kan føre til mangel på kompetanse i viktige fagmiljøer i den offentlige
1923 helsetjenesten. Denne utviklingen kan over tid vil svekke befolkningens oppslutning rundt
1924 en offentlig finansiert helsetjeneste. LO vil innføre merverdiavgift på private
1925 helseforsikringer.
- 1926 Fellesskapets sykehus skal yte gode og likeverdige spesialisthelsetjenester til alle som
1927 trenger det når de trenger det. LO vil jobbe for en desentralisert sykehusstruktur som
1928 sikrer beredskap og gir alle innbyggerne forsvarlig, trygg og omsorgsfull behandling på
1929 sykehus. Det er også viktig for å opprettholde spredt bosetning, gode velferdstjenester og
1930 et kraftig og framtidsrettet næringsliv i hele landet. Tillitsvalgte og demokratisk valgte
1931 organer må derfor ha innflytelse på beslutninger som berører ansatte og lokalsamfunn.
- 1932 LO vil arbeide for at spesialisthelsetjenesten kommer under sterkere demokratisk styring
1933 og reell folkevalgt kontroll. LO er imot privatisering og konkurranseutsetting av offentlige
1934 velferdstjenester. Regnskapsregler for privat sektor må ikke brukes i offentlig forvaltning
1935 og tjenesteyting. LO vil arbeide for å fjerne muligheter til å ta ut profitt på velferdstjenester
1936 og eiendomsvirksomhet knyttet til slike tjenester. Nøytral merverdiavgift i helseforetakene
1937 fører til oppsplitting av tjenester som naturlig hører sammen, og er et hinder for å
1938 motivere helseforetakene til å produsere tjenester med egne ansatte. For å bygge et
1939 helhetlig og godt helsevesen bør derfor nøytral merverdiavgift i helseforetakene avvikles.
- 1940 LO vil jobbe for bedre utnyttelse av helsepersonell gjennom god oppgavedeling i
1941 kommune- og spesialisthelsetjenesten.

1942 **3.8 Sterkere totalberedskap**

1943 Alle i Norge skal kunne føle seg trygge. En sterk totalberedskap gir trygghet når
1944 kriser rammer storsamfunn og lokalsamfunn, og verner om fellesskapet og
1945 verdiene vi sammen setter høyt. LO krever en betydelig styrking av norsk
1946 totalberedskap.

1947 Norge er blant de frieste og tryggeste land i verden. Men også det norske samfunnet er
1948 sårbart. Terroranslag, naturkatastrofer og pandemi har vist at svært alvorlige kriser kan
1949 ramme også her. Gjennom en sterk totalberedskap må vi være i stand til å lære av
1950 tidligere kriser, samtidig som vi forbereder oss på at den neste krisa vil være annerledes
1951 enn det vi har opplevd før. De krisene samfunnet møter, kommer oftest overraskende på
1952 oss, og har oftest implikasjoner det er utfordrende å forutse. Med en sterk totalberedskap
1953 er det likevel mulig å møte dem.

1954 Den samfunnsmessige og sikkerhetspolitiske situasjonen øker risikoen for uønskede
1955 hendelser i Norge. Klimaendringene medfører økt risiko for naturkatastrofer og
1956 naturødeleggelser. Samlet sett krever dette en høynet beredskap.

1957 Totalberedskap handler om samfunnets samlede beredskapsressurser. Det er alt fra
1958 infrastruktur, helse og sosial, klimatilpasning, brann og redning til politi og justis.
1959 Forvaltningen av alle disse områdene må organiseres målrettet og koordinert for å møte
1960 samfunnets helhetlige risikobilde.

1961 Norge har gode forutsetninger for en sterk totalberedskap, forutsatt at vi viser vilje og
1962 evne til å bygge den. Våre medlemmer innenfor ulike yrkesgrupper, både i statlig,
1963 kommunal og privat sektor spiller en avgjørende rolle i denne beredskapen. Også som
1964 medlemmer av sivilsamfunnet og frivillig sektor kan LOs mer enn én million medlemmer
1965 spille en avgjørende rolle. Arbeiderbevegelsens egen hjelpeorganisasjon, Norsk Folkehjelp,
1966 gir sammen med andre frivillige organisasjoner viktige bidrag til totalberedskapen.

1967 Et lite land som Norge er avhengig av et godt internasjonalt samarbeid for å ha en god
1968 beredskap, enten dette dreier seg om samarbeid med våre nærmeste nordiske naboer,
1969 samarbeid med EU og innenfor rammen av EØS, eller det dreier seg om samarbeid på
1970 internasjonalt nivå.

1971 Beredskapen må bygge på en totaltenkning, hvor alle sektorer og samfunnsområder sees i
1972 sammenheng. Gjennom det moderniserte konseptet om totalforsvar skal Forsvaret få
1973 støtte av og samarbeide med sivile aktører, og sivile aktører skal få støtte av og
1974 samarbeide med Forsvaret. Totalberedskap handler om mye mer enn sivil-militært
1975 samarbeid. Vi kan aldri bli helt trygge i et åpent, fritt og demokratisk samfunn, men vi kan
1976 jobbe systematisk for å redusere risiko og sårbarhet.

1977 Felles for alle kriser er at de rammer dem som har minst fra før. En godt fungerende
1978 velferdsstat er et viktig virkemiddel for å ivareta alle samfunnsmedlemmene når krise
1979 rammer. Politikken må være innrettet både på å forebygge kriser, og å gjøre folk i stand til
1980 å møte krisene når de likevel inntreffer.

- 1981 ***Tillitssamfunnet som grunnmur***
- 1982 Grunnmuren for god beredskap er et samfunn med høy og velbegrunnet tillit. Tilliten
- 1983 mellom folk gjør at vi stiller opp for hverandre hvis krise og krig rammer. Tilliten til
- 1984 myndigheter og institusjoner i samfunnet gjør at faglige beredskapsråd blir fulgt av mange.
- 1985 Tilliten mellom aktører i beredskapssystemet gjør at beredskapssamarbeid og
- 1986 beredskapssamvirke fungerer bedre. I sum gjør den norske tilliten at vi står stødigere i
- 1987 møte med kriser og forsøk på å destabilisere fellesskapet vårt. Økende ulikhet og
- 1988 utenforskap er en trussel mot tilliten i samfunnet, og dermed mot vår evne til å ha en god
- 1989 totalberedskap.
- 1990 Utenlandske stater eller ikke-statlige aktører som søker å skape splid og destabilisering,
- 1991 setter det det norske tillitssamfunnet og demokratiet under press. Innsatsen mot slike
- 1992 trusler må styrkes.
- 1993 Beredskapssystemet må i større grad ta hensyn til at de samlede sosiale faktorer som
- 1994 økonomi, alder, etnisitet, kjønnsidentitet og helse kan gjøre folk særlig sårbare. Tillit til
- 1995 beredskapsaktørene hviler ikke bare på samfunnets generelle tillit til velfungerende
- 1996 institusjoner, men også til at forebygging av kriser og kriseberedskap faktisk fungerer for
- 1997 alle. Kriser rammer sårbare grupper hardest.
- 1998 ***Bedre styring og koordinering***
- 1999 Budsjettetterslep i flere av beredskapsvirksomhetene, kombinert med økende mål-
- 2000 resultatstyring, oppsplitting, konsulentbruk, omfattende sentralisering og
- 2001 omstillingsprosesser, har svekket totalberedskapen. Koordineringsproblemer og
- 2002 silotenkning er fremdeles et betydelig problem. Gjennomføring av tillitsreformen og økte
- 2003 investeringer i hele offentlig sektor vil styrke den samlede beredskapen.
- 2004 Det vil være avgjørende for beredskapen at det på regjeringsnivå etableres et helhetlig
- 2005 risikobilde som danner grunnlag for styringen av samfunnets samlede
- 2006 beredskapsressurser. Det må komme på plass en nasjonal sikkerhets- og
- 2007 beredskapsstrategi som er felles for sivil og militær beredskap, og som danner grunnlaget
- 2008 for helhetlig og langsiktig styring. LO mener det bør etablerte langtidspaner for
- 2009 beredskapen. Med utgangspunkt i dette må ressursene settes i stand til å møte
- 2010 risikobildet og virke sammen.
- 2011 Unødvendig detaljstyring må bort, og styringen må understøttes av bredt sammensatte
- 2012 beredskapsråd på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Styringen på beredskapsfeltet er
- 2013 gjennomgående preget av detaljstyring. Omfattende kontrollsystemer tar tid fra faglig
- 2014 beredskapsarbeid, flytter avgjørelser oppover i systemet og tar oppmerksomheten bort
- 2015 fra samfunnsoppdraget.
- 2016 ***Flere øvelser, mer kompetanse og kunnskap***
- 2017 Antallet beredskapsøvelser må øke fra dagens nivå. Det må finnes regionale utøvende
- 2018 ledd for å videreutvikle og gjennomføre felles opplærings- og øvingsaktiviteter. Læring
- 2019 gjennom og etter øvelser bedrer evnen til å håndtere kriser. Øvelser med flere aktører
- 2020 styrker samvirket.

- 2021 Kompetansen i beredskapssystemet må styrkes gjennom oppdimensjonering av både
 2022 grunnutdanning, etter- og videreutdanning og kurs. Motstandsdyktigheten i befolkningen
 2023 må understøttes gjennom tydeligere råd om egenberedskap.
- 2024 Inntaket til førstegangstjenesten bør øke for å styrke det folkeforankrede militære
 2025 forsvaret. Samfunnets beredskapsbehov bør også være styrende for økt inntak, også
 2026 utover forsvarets egne behov, som del av en bredere beredskapsplikt. Dette vil være et
 2027 bidrag for økt rekruttering til beredskapssystemet og grunnleggende kunnskap om
 2028 beredskap for alle som har gjennomført tjeneste. For at den allmenne verneplikten skal
 2029 være reell, bør de som utfører tjeneste utgjøre et tverrsnitt av befolkningen med hensyn til
 2030 kjønn og øvrig bakgrunn.
- 2031 Organisering av offentlige tjenester har stor betydning for håndteringen av kriser. Drift
 2032 med egne ansatte sikrer at offentlig sektor har kompetanse og kan omdisponere personell
 2033 raskt ved skiftende behov uten å være avhengig av reforhandling av kontrakter.
 2034 Anbudsutsetting gir økt sårbarhet ved at håndteringen av kriser baseres på eksterne
 2035 selskaper.
- 2036 En krise kan treffe ulike deler av tjenesten på ulike måter og på ulikt tidspunkt. Under
 2037 COVID-19-pandemien vekslet det på ulike tider mellom å være størst press i
 2038 spesialisthelsetjenesten og i kommunehelsetjenesten. Skillelinjer mellom spesialist- og
 2039 kommunehelsetjenesten må ikke stå i veien for en hensiktsmessig og smidig personell- og
 2040 ressursallokering i kriser.
- 2041 ***Sterk nærberedskap i hele landet***
- 2042 Kommunenes ressurser og støtten til kommunene må dimensjoneres til å møte
 2043 beredskapsbehovene. For å håndtere kriser der de skjer, trengs folk, materiell og
 2044 kompetanse i beredskapens ytre ledd, over hele landet. Mange kommuner bryter
 2045 minimumskrav til øvelser, analyser og planer. Evnen til å håndtere kriser er for tynn.
 2046 Kommunehelsetjenesten og vannforsyningen er to områder innen totalberedskapen som
 2047 vil ha økte behov framover, noe som understreker behovet for å styrke finansieringen.
 2048 Kritisk infrastruktur som befolkningen er avhengig av må ha operative planer som skal
 2049 sikre drift om kriser skulle oppstå.
- 2050 De sterke lokalsamfunnene må vernes om gjennom gode vilkår for å bo, leve og arbeide i
 2051 hele landet. I sterke lokalsamfunn stiller folk opp for hverandre når krisen rammer.
 2052 Virksomheter med maskiner, utstyr og industrivern gir større trygghet når kriser rammer.
- 2053 For å sikre god beredskap i hele landet er det helt avgjørende å øke Sivilforsvarets
 2054 operative evne. Det inkluderer rekruttering av mannskap, kurs og øvelser, men også
 2055 tilgjengelige lagre for utstyr og vedlikehold av materiell. Sivilforsvaret må fortsatt være
 2056 desentralisert.
- 2057 Den økonomiske støtten til frivillige beredskapsorganisasjoner må opp. Den frivillige
 2058 beredskapsinnsatsen som gjøres over hele landet er uvurderlig.
- 2059 Brann- og redningsvesenet er en uvurderlig teknisk beredskapsressurs lokalt. I Norge er to
 2060 av tre brannkonstabler ansatt i deltidsbrannvesen. Deltidsbrannfolk utgjør ryggraden i
 2061 lokal beredskap utenfor storbyene. De siste årene har sentralisering av politiet og
 2062 ambulansetjenesten ført til et press på deltidsmodellen, gjennom oppgaveglidning og

2063 stadig flere utrykninger. Det er viktig å satse på kompetanse og gode rammebetingelser
2064 for deltidsbrannvesen for å bevare god beredskap i hele landet.

2065 Det må etableres tydelige nasjonale ambisjoner, kriterier og veiledning for
2066 ressursprioritering i situasjoner med ekstraordinære behov for helsehjelp. Den nasjonale
2067 produksjonen av kritisk utstyr og materiell i helsesektoren må styrkes. Helsetjenesten og
2068 Forsvaret må sammen avklare hva slags helseberedskap som skal finnes ved væpnet
2069 konflikt og krig.

2070 ***Kontroll på kritiske samfunnsfunksjoner***

2071 Beredskap og samfunnssikkerhet må få større vekt når det vurderes om oppgaver skal
2072 løses av offentlige eller private aktører. Beredskap er et offentlig kjerneoppdrag.
2073 Rygggraden i beredskapen må være offentlige beredskapsaktører, mens private aktører
2074 spiller en supplerende rolle. Dette ansvaret som ligger på det offentlige forutsetter
2075 tilstrekkelige ressurser, men også evne til å styre helhetlig. LO mener derfor at
2076 privatisering og oppsplitting av beredskapsfunksjoner bør unngås. Det fører mer
2077 komplekse styringskjeder og gir økt sårbarhet. LO vil ta initiativ til en gjennomgang av
2078 hvilke samfunnsfunksjoner som skal defineres som kritiske i beredskapssammenheng.

2079 For å redusere sårbarheten for bortfall av internasjonale forsyninger i krise og krig, trenger
2080 Norge produksjon av kritiske varer. En mer ustabil verden gjør at det er økt risiko for
2081 internasjonal forsyningssvikt. Det behøves et nasjonalt løft for å sikre tilstrekkelig fornybar
2082 energi, og overføringskapasitet for energi til dit den skal brukes. Selvforsyningsgraden av
2083 mat må opp, og en større andel av råvarene må videreføres til ferdige produkter i
2084 Norge. Norge har stort og uutnyttet potensial for å produsere legemidler og medisinsk
2085 utstyr, og både næringspolitiske og beredskapsmessige hensyn tilsier at dette potensialet
2086 bør tas i bruk. Norge bør delta i et forpliktende samarbeid med EU om styrket
2087 helseberedskap. Norge må etablere beredskapslager for å håndtere mangelen på
2088 smittevernutstyr. Vi bør satse på egenproduksjon for å sikre dette best mulig i framtidige
2089 pandemier. I tillegg har Norge kunnskapsmiljøer i verdensklasse innen medisinsk
2090 forskning, legemiddel- og vaksineproduksjon, livsvitenskap og industrielle prosesser som
2091 kan bidra til å lage vaksiner. Beredskapslagring er et viktig supplement og det er
2092 avgjørende at nasjonale myndigheter og leverandører av verneutstyr sikrer en pålitelig og
2093 effektiv tilgang. Et langsiktig mål må være å øke den innenlandske produksjonskapasiteten,
2094 samt etablere et nordisk samarbeid på dette området.

2095 **3.9 Internasjonal demokratibygging**

2096 Arbeiderbevegelsen mål om at alle mennesker skal kunne leve gode og frie liv i
2097 fellesskap legger grunnlaget også for vårt internasjonale solidaritetsarbeid.

2098 Demokrati og folkestyre er under voldsomt press internasjonalt. Over halvparten av
2099 verdens befolkning lever nå i land uten demokratisk styresett. Polariseringen øker.
2100 Ulikheten og gapet i ressurser mellom små eliter og vanlige folk har skutt i været i mange
2101 land siden 1980-tallet og parallelt med undertrykking av folkestyre og sivilsamfunn. Vi ser
2102 økende angrep på demokrati, ytringsfrihet og faglige rettigheter i mange land. I kjølvannet
2103 vokser folkets mistillit og sinne, samt sosial uro. Tilliten til politikere og myndigheter har
2104 gått ned, og sivilsamfunnet reagerer på korrupsjon, vanstyre og ulikhet. For LO er
2105 demokrati, rettsstat og faglige og menneskelige rettigheter grunnlaget for
2106 enkeltmenneskets frihet.

2107 ***Organisasjons- og forhandlingsrett***

2108 Det er mindre ulikhet i land der fagbevegelsen står sterkt. ILOs kjernekonvensjoner utgjør
2109 grunnfjellet i fagbevegelsens kamp for demokrati og mot ulikhet. Samtidig er rettighetene
2110 til å organisere seg og til å forhandle kollektivt under betydelig press i mange land. Det
2111 samme gjelder organisasjonsgrad, avtaledekning og avtalenes kvalitet. LO vil sammen med
2112 internasjonal fagbevegelse, nasjonale partnere i ulike land, og i samhandling med
2113 arbeidsgivere og myndigheter hjemme arbeide for at flere land ratifiserer og respekterer
2114 ILOs kjernekonvensjoner.

2115 LO vil gjennom vårt internasjonale solidaritetsarbeid arbeide for å øke
2116 organisasjonsgraden og avtaledekningen i våre samarbeidsland, herunder å yte politisk
2117 press der det kreves. LO vil prioritere samarbeid med fagorganisasjoner som har
2118 potensiale til å vokse, bli representative og som evner å forhandle med arbeidsgivere og
2119 nasjonale myndigheter.

2120 ***Styrking av arbeidstakerrettigheter internasjonalt***

2121 LO vil, i dialog med norske myndigheter, gjøre styrking av arbeidstakerrettigheter
2122 internasjonalt til et prioritert område i norsk utenrikspolitikk og bidra til at beskyttelse av
2123 fagforeningsledere på flukt prioriteres. En sentral del av dette må være å passe på at
2124 statens eierskapspolitikk, Åpenhetsloven, OECDs og FNs retningslinjer respekteres av
2125 norske selskaper også internasjonalt.

2126 ***Streikerett***

2127 Organisasjons- og ytringsfriheten er ryggraden i ethvert demokrati. Streikeretten hører inn
2128 under disse rettighetene, men er under økende press globalt, både fra arbeidsgiversiden i
2129 ILO, i det globale sør, i Europa og her i Norden.

2130 LO skal være en tydelig stemme til forsvar for streikeretten internasjonalt. Dette
2131 innebærer å bruke stemmen vår og presse på overfor arbeidsgivere og myndigheter for å
2132 få aksept for streikeretten, vurdere støttemarkeringer der norske selskaper, eller
2133 internasjonale selskaper i Norge, nekter å respektere streikeretten og å kreve press fra
2134 norske myndigheter, selskaper og finansinstitusjoner der enkelt-selskaper nekter å

2135 respektere denne grunnleggende faglige rettigheten. Kampen i ILO for anerkjennelse av at
2136 streikeretten er en sentral del av dette.

2137 *Likestilling*

2138 Kampen for demokrati og mot ulikhet er på alle måter en kamp mot diskriminering og for
2139 likestilling og inkludering. Kvinner er underrepresentert i ledende stillinger og
2140 overrepresentert i usikre og lavtlønte jobber. Lederposisjoner i fagbevegelsen er i de fleste
2141 land forbeholdt menn.

2142 LO vil gjennom nasjonalt og internasjonalt partnerskap bidra aktivt til at flere kvinner får
2143 lederposisjoner i fagbevegelsen. Fagbevegelsen, som verdens største kvinneorganisasjon,
2144 skal kjempe for likestilling og kvinners og minoriteters rettigheter.

2145 LO vil støtte organisering av kvinner, bidra til å styrke deres kompetanse og deltakelse i
2146 forhandlinger, samt bidra til å styrke kvinners rettigheter i kollektive avtaler og nasjonalt
2147 lov- og avtaleverk. Gjennom vårt internasjonale solidaritetsarbeid vil vi jobbe for å
2148 mobilisere flere kvinner inn i fagbevegelsen, drive mentorprogrammer for unge kvinnelige
2149 tillitsvalgte og stille konkrete krav om kvinneandel i landsorganisasjonene vi støtter.

2150 LO vil være en forkjemper for at ILO-konvensjon 190 ratifiseres og håndheves i flere land. I
2151 solidaritetsarbeidet vil vi prioritere partnere som utfører likestillingskartlegginger,
2152 rekrutterer og lærer opp kvinnelige ververe, organiserer i kvinnedominerte næringer, og
2153 som har reelle likestillingsplaner med ambisiøse mål om å øke andelen kvinner i
2154 forhandlingsdelegasjoner, i ledelse og på kongresser.

2155 *Sosial dialog*

2156 Sosial dialog og trepartssamarbeid er sentrale virkemidler i den nordiske modellen. Land
2157 som har klart å etablere god dialog mellom partene i arbeidslivet gjør det best når det
2158 gjelder vekst og omfordeling, tillitsbygging, krisehåndtering og beredskap. Dialogen og
2159 tilliten mellom partene i arbeidslivet har muliggjort de store reformene i arbeidslivet og
2160 samfunnet som i dag kjennetegner de nordiske velferdsstatene og arbeidsmarkedene
2161 med en relativ jevn fordelingsprofil. Partene i arbeidslivet i Norge kan sammen gå foran
2162 som gode eksempler på sosial dialog og samarbeid på arbeidsplassen.

2163 LO vil bidra til å styrke dialog og trepartssamarbeid i andre land og til økt kunnskap om
2164 behovet for organisering, tillit og sterke kollektive forhandlingssystemer som viktige pilarer
2165 for trepartssamarbeid.

2166 LO vil jobbe for å øke partnernes kapasitet til å delta aktivt i trepartssamarbeid samt i å
2167 sette arbeidstakersidens saker på dagsordenen for omstillingsarbeid, arbeidsvilkår,
2168 rettferdig omstilling, og velferdsreformer.

2169 **3.10 Styrke den demokratiske deltakelsen**

2170 Et velfungerende demokrati forutsetter at folk deltar i det. Uten deltakelse
2171 mister demokratiet sin legitimitet. De som ikke deltar, blir hverken hørt eller
2172 representert. I en tid hvor demokratier er på tilbakegang i verden er det viktig å
2173 verne om demokratiet her hjemme.

2174 Norge er ett av verdens sterkeste demokratier, med sterke institusjoner, høy tillit i
2175 befolkningen, et velfungerende politisk styre og en fri presse. Små økonomiske forskjeller,
2176 en sterk sivil sektor med et rikt organisasjonsliv, en sterk fagbevegelse og en
2177 velfungerende offentlighet bidrar til det høye tillitsnivået. Den nordiske velferdsmodellen
2178 har spilt en viktig historisk rolle for å bevare og skape et slikt samfunn. Samtidig ser vi tegn
2179 til at det velfungerende demokratiet utfordres, både av fallende deltakelse og av ytre
2180 press.

2181 Demokratisk deltakelse er skjevfordelt i befolkningen, og følger sosioøkonomisk bakgrunn.
2182 Det betyr at påvirkning på politiske beslutninger også er skjevfordelt. Demokratisk
2183 deltakelse kan komme i flere former. Det kan være å stemme ved valg, være medlem av
2184 en organisasjon eller parti, å aksjonere eller å delta i den offentlige debatten.

2185 Det er særlig unge og innvandrere som i mindre grad deltar i demokratiet enn
2186 befolkningen ellers. Tallene er også tydelige når det gjelder personer med lavere
2187 utdanning, lønnsnivå og tilknytning til arbeidslivet. At noen grupper deltar sjeldnere i
2188 demokratiet er både en utfordring for demokratiet ved at det kan skape lommer av
2189 mistillit, og for de enkelte gruppene som blir representert og hørt i mindre grad enn
2190 andre.

2191 *Deltakelse ved valg*

2192 Norge har lav valgdeltakelse, både ved lokalvalg og stortingsvalg, sammenliknet med andre
2193 skandinaviske land. Den relativt lave valgdeltakelsen er i seg selv en utfordring, ettersom
2194 det tyder på at mange ikke opplever valg og demokratiet som relevant.

2195 Demokratisk deltakelse er en nøkkel til et velfungerende og sterkt demokrati. Dette er
2196 selve bærebjelken i demokratiet. Men demokratisk deltakelse har også en viktig funksjon
2197 for den enkelte, ved at man blir representert, hørt og dermed får tillit til demokratiet som
2198 styringsform.

2199 Økt valgdeltakelse blant underrepresenterte grupper vil både kunne sikre en større
2200 representasjon i lokale og nasjonale demokratiske organ som kommuner,
2201 fylkeskommuner og Storting, innlemme grupper inn i demokratiet, samt hindre varig
2202 utenforskap og mistillit til demokratiet.

2203 Velgere motiveres til å stemme gjennom tilgjengelighet, tilstrekkelig informasjon,
2204 opplevelse av borgerplikt og sosialt press, samt engasjement om sakene. Det er flere
2205 aktører som har en viktig rolle i å mobilisere til valgdeltakelse: Kommunene har ansvar for
2206 å organisere valg, og sikre tilstrekkelig tilgjengelige valglokaler og informasjon om når, hvor
2207 og hvordan stemme, til velgere. Partiene har et ansvar i å engasjere velgere i deres saker

- 2208 og motivere velgere til å stemme gjennom valgkamp. Skolene har et ansvar gjennom å
2209 spre kunnskap og verdier om demokratiet og demokratiske institusjoner.
- 2210 ***LOs rolle***
- 2211 Arbeiderbevegelsen har i hele vår historie vært den viktigste pådriveren for et demokratisk
2212 Norge, der alle mennesker har rett til deltakelse ved valg og i samfunnsliv, uavhengig av
2213 kjønn og opprinnelse. Det var arbeiderbevegelsen som startet kampen for allmenn
2214 stemmerett. Sammen med kvinnebevegelsen vant vi fram, da kvinner fikk stemmerett på
2215 lik linje med menn. LO ser det som en viktig oppgave å bidra til at vanlige arbeidstakere
2216 deltar i det formelle demokratiet på lik linje med andre samfunnsgrupper, herunder
2217 deltakelse ved valg og deltakelse i styringsorganene.
- 2218 LO og LOs forbunds er i seg selv en viktig del av det norske demokratiet, fordi vi samlet
2219 organiserer mer enn én million arbeidstakere. Innenfor rammen av LO og forbundene gir
2220 det våre medlemmer muligheten til å fremme krav overfor arbeidsgivere og myndigheter.
2221 LOs og forbundenes demokratiske organer er, sett under ett, det største demokratiske
2222 verkstedet i sivilsamfunnet. Rekruttering av medlemmer til LO-forbundene bidrar i seg selv
2223 til å styrke demokratisk deltakelse i befolkningen. I tillegg fungerer LO og LOs forbund som
2224 demokratiske skoler for medlemmer, gjennom organisasjonsdemokratiet. Gjennom
2225 demokratiske strukturer på medlemsmøter og i beslutningsprosesser i forbundene, på
2226 både lokalt og nasjonalt nivå, deltar medlemmene i demokratiske prosesser i praksis.
- 2227 LO og forbundene spiller også en viktig rolle i bedriftsdemokratiet på den enkelte
2228 arbeidsplass. Klubber og foreninger er kanaler og arenaer for medlemmenes innflytelse
2229 og medbestemmelse på egen arbeidsplass og arbeidshverdag. Rekruttering av
2230 medlemmer, opprettelse av klubber og foreninger og krav om opprettelse av tariffavtaler
2231 er i seg selv et bidrag til å styrke demokratiet.
- 2232 ***Skolering om demokratisk deltakelse og fagbevegelsens rolle i demokratiet***
- 2233 Kunnskap om demokratiet er en viktig forutsetning for å kunne delta. Manglende
2234 kunnskap om demokratiske verdier og institusjoner i befolkningen utgjør en utfordring for
2235 demokratier, ettersom det da er færre som vil reagere på udemokratiske tendenser, som
2236 for eksempel falske nyheter, nedbygging av demokratiske institusjoner og udemokratiske
2237 beslutninger.
- 2238 Kunnskap om demokratiske institusjoner og politiske prosesser læres gjennom skolen.
2239 Selv om det i dag er flere skoletimer som omfatter demokrati i skolen, viser undersøkelser
2240 at 14-åringer kan mindre om demokrati i dag enn tidligere. I tillegg er det stor forskjell på
2241 kunnskapsnivået i den voksne befolkningen.
- 2242 LO skal bidra til å øke kunnskapen om demokratiet, demokratisk deltakelse og
2243 fagbevegelsenes betydning, særlig blant skoleelever og LOs medlemmer og tillitsvalgte.
- 2244 Et nytt besøkscenter, med bl.a. et læringsspill for skoleklasser og unge i arbeidslivet, vil
2245 bidra til økt kunnskap hos ungdom om fagbevegelsens rolle i det norske demokratiet,
2246 trepartssamarbeidet og organisasjonsdemokratiet. Samtidig vil LOs besøkscenteret jobbe
2247 for økt kunnskapsformidling over hele landet med ulike tiltak.

2248 ***Bekjempe ekstremisme***

2249 Ekstremisme er en av de største truslene mot demokratiet. Ekstremisme åpner for bruk av
2250 makt langt utover demokratiets rammer, noe som i seg selv er en trussel mot demokratiet.
2251 Ekstremismen er også i sin natur farlig for enkeltmennesker og samfunnet, gjennom
2252 ekstremismens bruk av vold og hatretorikk. Når ekstremisme har fått fotfeste i enkelte
2253 miljøer, er det dessuten fare for at ekstremismen vil spre seg. Ekstremismen får økt
2254 næring i et samfunn der forskjellene øker og tilliten forvitrer. Å opprettholde og å styrke
2255 den norske modellen, med høy sysselsetting, små forskjeller og trygg økonomisk styring er
2256 i seg selv et bidrag til å bekjempe ekstremisme. Ekstremismen får også næring når
2257 enkeltgrupper i samfunnet kommer dårlig ut av nødvendige omstillingsprosesser. For LO
2258 er det avgjørende å sikre at alle kommer ut som vinnere i det grønne og digitale skiftet vi
2259 nå er inne i, og at arbeidstakerne opplever medbestemmelse og innflytelse under
2260 omstilling.

2261 Å motkjempe ekstremisme er derfor en sentral del av å sikre demokratisk deltakelse. Både
2262 fordi det vil styrke demokratiet å bekjempe ekstremisme, men også fordi færre vil ty til
2263 anti-demokratiske virkemidler fremfor demokratisk deltakelse hvis ekstremisme
2264 bekjempes.

2265 Arbeiderbevegelsen i Norge har i hele norsk moderne historie vært garantisten for et
2266 samfunn der ekstremismen ikke får plass, både ved å klart ta stilling for demokratiske
2267 verdier, støtte til rettsstaten og demokratisk styresett, og ved å ta avstand fra intoleranse,
2268 rasisme og sexisme. LO vil fortsatt ta ansvar for å bygge et tillitsbasert, inkluderende og
2269 likestilt samfunn i Norge. Da er den norske modellen, og vår egen kampkraft, våre aller
2270 viktigste verktøy.

2271 **3.11 Ungdom og organisert arbeidsliv**

2272 Manglende kunnskap om arbeidslivet øker faren for en dårlig start på
2273 arbeidslivet. LO vil jobbe for å styrke unges kunnskap om yrkesvalg og
2274 organisert arbeidsliv, og vil satse særlig på å rekruttere og skolere unge til
2275 fagbevegelsen. Kjennskapen til LO må økes blant lærlinger, skoleelever,
2276 studenter og unge arbeidstakere.

2277 LO har vært den viktigste pådriveren for en utdanningsrevolusjon som har gitt alle barn og
2278 unge lik rett til utdanning, fra grunnskolenivå til universitets-, høyskole- og fagskolenivå.
2279 Sammen med etableringen av Statens lånekasse for utdanning og andre
2280 velferdsordninger har denne adgangen blitt reell for hundretusenvis av unge. Formelt sett
2281 står alle barn og unge likt når det gjelder utdanningsvalg – om de ønsker en fagutdanning,
2282 en profesjonsutdanning eller annen høyere akademisk utdanning. Reelt sett ser vi likevel
2283 at sosioøkonomiske skiller reproduseres gjennom utdanningssystemet. Det er i seg selv
2284 ikke problematisk at barn velger samme eller liknende utdanningsløp som foreldrene.
2285 Men det er problematisk dersom utdanningsvalgene reelt sett begrenses av tradisjoner,
2286 eksterne forventninger eller manglende kunnskap hos de unge om utdanningsmuligheter,
2287 yrkesmuligheter eller krav og forventninger i arbeidslivet. Større vekt på kunnskap om
2288 arbeidslivets virkemåte, om yrkesvalg og om plikter og rettigheter kan gi unge større frihet
2289 i utdannings- og yrkesvalg.

2290 *Mer arbeidsrelevant utdanningssystem*

2291 LO vil arbeide for at skolen skal bli mer arbeidslivsorientert og praksisnær, slik at barn og
2292 unge får et bedre grunnlag for å foreta utdannings- og yrkesvalg. Praktiske og estetiske fag
2293 må få en større plass i grunnskolen, og kvaliteten på disse fagene må økes gjennom større
2294 ressurser. En slik reform må omfatte hele skolesystemet, fra grunnskolen start og fram til
2295 videregående opplæring, og den må følges av en styrket veiledning av elevene på
2296 ungdomsskole- og videregående nivå.

2297 LO vil også arbeide for at skoleelevene lærer mer om det organiserte arbeidslivet, og om
2298 rettigheter og plikter, slik at flere unge kan få en bedre start på yrkeslivet, og slik at de er
2299 mer bevisst de pliktene som følger med å være en arbeidstaker. Organisert arbeidsliv er i
2300 dag for lite vektlagt i læreplanene. LO mener skoleverket må ta et større ansvar for å
2301 forberede de unge på arbeidslivet.

2302 Selv om vi mener at informasjonen om det organiserte arbeidslivet må vektlegges mer i
2303 læreplanene og i undervisningen, gjør LO og forbundene en stor innsats for å informere
2304 unge gjennom blant annet skolebesøk. Vi vil videreføre dette arbeidet i kongressperioden.

2305 *Øke kjennskapen til LO og organisert arbeidsliv*

2306 Kunnskapen og bevisstheten om organisert arbeidsliv er høy i Norge, men bevisstheten
2307 kan bare holdes høy dersom nye generasjoner får del i denne kunnskapen. Det er
2308 avgjørende at morgendagens arbeidstakere kommer inn i arbeidslivet med en kunnskap
2309 om plikter, rettigheter og organisering. Høy organisasjonsgrad utgjør grunnlaget for det
2310 organiserte arbeidslivet, og dermed også for hele arbeidslivspilaren i den norske
2311 modellen.

2312 Organisert arbeidsliv har i dag en for liten plass i læreplanen. Den norske modellen og det
2313 organiserte arbeidslivet må sterkere inn i undervisningen, og lærerne må få en dypere
2314 kompetanse om organisert arbeidsliv for å kunne formidle det pedagogisk til elevene. LO
2315 har som mål om at alle arbeidstakere kjenner til fagbevegelsen.

2316 Befolkningsundersøkelser viser at LO er den suverent best kjente
2317 arbeidslivsorganisasjonen i Norge, og også den arbeidslivsorganisasjonen med klart best
2318 omdømme. Det er en posisjon LO ønsker å videreføre. LOs gode omdømme henger nært
2319 sammen med antall medlemmer og organisatoriske bredde, men også vårt
2320 samfunnsengasjement og vår rolle i politikkkutformingene gjennom trepartssamarbeidet.
2321 Imidlertid er andelen unge voksne under 30 som oppgir kjennskap til LO klart lavere enn
2322 blant de eldre aldersgruppene. Forbundene, koordinert av LO sentralt, må derfor
2323 forsterke innsatsen overfor den yngre aldersgruppen.

2324 *LOs ungdomsarbeid*

2325 Forutsetningen for at LO også i framtida skal ha makt og innflytelse til å skape et mer
2326 rettferdig samfunn er at dagens og morgendagens unge arbeidstakere organiserer seg.
2327 Ungdomsarbeidet er avgjørende for LO og LOs forbund, for det organiserte arbeidslivet
2328 og for den norske modellen. LO og forbundene skal sammen organisere, skolere og
2329 engasjere flere unge til arbeiderbevegelsen.

2330 LOs ungdomsarbeid har tre hovedformål: Å organisere flere unge, å skolere og aktivisere
2331 unge i fagbevegelsen og å ivareta unge medlemmers interesser i arbeidslivet. Dette
2332 arbeidet skjer gjennom skolebesøk, lærlingesamlinger, stands på universiteter og
2333 høyskoler, og overfor unge yrkesaktive gjennom særskilte kampanjer.

2334 LO organiserer lærlinger gjennom lærlingpatruljen, studenter med deltidsjobb gjennom
2335 bevisstgjøring og studentlag i LO-studentene, og de som møter arbeidslivet for første gang
2336 gjennom sommerpatruljen. Jo flere unge vi snakker med, jo flere unge får vi organisert.
2337 Sommerpatruljen, lærlingpatruljen og studentarbeidet gir også nyttig, praktisk skoleing
2338 for den enkelte tillitsvalgte. Gjennom LOs student- og ungdomsarbeid bygger vi trygge og
2339 tydelige tillitsvalgte som sørger for at LO er enda mer relevant i framtida, og med det får vi
2340 flere tariffmessige og politiske gjennomslag. Vi trenger derfor at flere tillitsvalgte og
2341 frivillige deltar sammen med oss. Da bygger vi organisasjonen sterkere.

2342 En styrke ved LOs ungdomsarbeid er at unge tillitsvalgte samarbeider på tvers av
2343 forbundene om å rekruttere og skolere nye medlemmer, uavhengig av hvilket forbund
2344 den tillitsvalgte eller det nye medlemmet tilhører. Dette bidrar til å bygge framtidig
2345 solidaritet internt i LO-familien, og gi LO den samfunnsmessige tyngde vi er avhengig av.
2346 Samtidig er det viktig at unge, nyrekruttede medlemmer finner veien inn i sitt forbund,
2347 med utgangspunkt i hvilken bransje og sektor de arbeider i. Det er viktig at forbundene
2348 utarbeider gode rutiner for å sikre overgangen fra medlemsgruppene lærling, elev og
2349 student, og til yrkesaktivt medlem.

2350 *Politisk arbeid*

2351 Ingen har fasiten for hvordan arbeidslivet vil bli i framtida, men interessemotsetningen
2352 mellom arbeid og kapital vil bestå. Mange unge føler i dag på et stort press for å prestere.
2353 Den teknologiske utviklingen forsterker presset etter ferdigheter og kompetanse. Samtidig

2354 mister mange unge framtidshåpet og troen på at man vil leve et bedre liv enn forrige
2355 generasjon.

2356 Løsningen må komme gjennom bevegelsen. LO skal være garantisten for å sikre en
2357 balanse mellom arbeid og fritid i framtida. I en tid som oppleves mindre trygg og mer
2358 uforutsigbar skal vi bidra til å gi mer trygghet og frihet. Det er, og har alltid vært en kjerne
2359 for fagbevegelsen.

2360 Derfor er det viktig for LO å styrke det fagligpolitiske samarbeidet med den største
2361 politiske ungdomsorganisasjonen, AUF, og andre organisasjoner slik at våre unge
2362 medlemmer kan bidra til å påvirke den politiske utviklingen. Styrken til det fagligpolitiske
2363 samarbeidet er summen av alle tillitsvalgte og medlemmer som engasjerer seg i både det
2364 politiske og faglige arbeidet. Et sterkt og forpliktende samarbeid med AUF er viktig for å
2365 styrke den unge arbeiderbevegelsens politiske og organisatoriske mål.

